

Nota voor Burgemeester en Wethouders

Team: Team Ruimtelijke Ontwikkeling

Onderwerp:

Stand van zaken Ontwikkelperspectief 2050 Stedendriehoek

Notagegevens

Bestuursorgaan	: B-en-W 16-12-2025
Notanummer	: 2025-1100
Datum	: 16-12-2025
Programma	: 05 - Ruimtelijke ontwikkeling
Portefeuillehouder	: Wethouder Wijnhoud,
Bijlage(n)	: 1. Reactienota Zienswijzen Afwegingskader Regionale Brede Welvaart.docx

Parafering

10-12-2025: Wethouder10-12-2025: Afdelingsmanager Ruimte en Economie

Agendering

* 12-12-2025: Afdelingsmanager Concernstaf en adjunct-secretaris

* 11-12-2025: Gemeentesecretaris/algemeen directeur

Definitieve akkoord

16-12-2025

B & W d.d.: 16-12-2025

Besluit

1. In te stemmen met de beslispunten van het Bestuurlijk Overleg Rijk-Regio Ontwikkelperspectief Stedendriehoek van 19 december 2025 om:
 1. De Reactienota zienswijzen Afwegingskader Regionale Brede Welvaart vast te stellen;
 2. Het Afwegingskader Regionale Brede Welvaart ongewijzigd vast te stellen;
 3. De Reactienota zienswijzen Afwegingskader Regionale Brede Welvaart ter informatie aan de gemeenteraden in de Regio Stedendriehoek toe te sturen;
 4. De Variantenstudie Verstedelijking in Balans vast te stellen als basis voor de verdere uitwerking van het Ontwikkelperspectief 2050;
 5. De Variantenstudie Verstedelijking in Balans vrij te geven via het algemeen bestuur van de Regio Stedendriehoek voor een opiniërende reactie;
 6. Kennis te nemen van onderstaande documenten en deze via het algemeen bestuur van de Regio Stedendriehoek toe te sturen aan de gemeenteraden in de Regio Stedendriehoek:
 1. Notitie Inzichten op weg naar het Ontwikkelperspectief 2050;
 2. Gebiedsbiografie (tijdsvensters).
2. Het standpunt onder 1. in te brengen in het algemeen bestuur van de Regio Stedendriehoek op 17 december 2025.

De nota en het besluit openbaar te maken nadat het Bestuurlijk Overleg Rijk-Regio op 19 december 2025 over de punten in het dictum een besluit heeft genomen.

Inleiding

Op 7 november 2024 hebben Rijk en Regio (de provincies Gelderland en Overijssel; de waterschappen Drents Overijsselse Delta, Vallei en Veluwe, Rijn en IJssel; de

gemeenten Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Heerde, Lochem, Voorst en Zutphen en de regio organisatie Regio Stedendriehoek) tijdens het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving (BO-L) afgesproken aan de slag te gaan met het uitwerken van een integrale verstedelijkingsstrategie richting 2050 voor de regio Stedendriehoek.

De verstedelijkingsstrategie bestaat uit een Ontwikkelperspectief (richting 2050), een Uitvoeringsagenda en mogelijk ook een Investeringsagenda. De laatste twee onderdelen worden na 2026 opgesteld. Het Ontwikkelperspectief 2050 beantwoordt de hoofdvraag van de verstedelijkingsstrategie: Op welke manier kan het accommoderen van de verstedelijkingsopgave ook leiden tot het versterken van de brede welvaart in de regio? Daartoe is het afgelopen jaar een aantal bouwstenen ontwikkeld:

- * Feitenrelaas (ter kennisname gedeeld in het BO van 23 mei 2025);
- * Afwegingskader Regionale Brede Welvaart (bijlage 2);
- * Variantenstudie (bijlage 3);
- * Eerste inzichten over de effecten van varianten (bijlage 4);
- * Gebiedsbiografie (tijdsvensters) (bijlage 5).

Beoogd maatschappelijk resultaat

Door in te stemmen met de beslispunten van het Bestuurlijk Overleg Rijk-Regio Ontwikkelperspectief Stedendriehoek en dit standpunt in te brengen in het algemeen bestuur van de Regio Stedendriehoek leveren we constructieve bijdrage richting het Ontwikkelperspectief 2050 voor de Regio Stedendriehoek.

Kader

- * Regio Arrangement 2023
- * Contourenschets 2024

Betrokken partijen en participatie

In het proces om te komen tot een Ontwikkelperspectief Verstedelijking in Balans hebben we met onder andere het Afwegingskader, de Variantenstudie en de tijdsvensters van de Gebiedsbiografie een aantal belangrijke voorbereidende stappen gezet in het afgelopen jaar. De voorlopige resultaten, inzichten en onderzoeken vragen verdere doorontwikkeling. Met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen wordt voorgesteld om de Variantenstudie opiniërend voor te leggen aan de gemeenteraden. De gemeenteraden worden via een raadsbrief van het algemeen bestuur van de Regio Stedendriehoek gevraagd om voor 1 maart 2026 op de Variantenstudie te reageren.

Toelichting op participatiebeleid

NVT

Argumenten voor en tegen

Ad 1: Instemmen met de beslispunten van het Bestuurlijk Overleg Rijk – regio Ontwikkelperspectief Stedendriehoek

- * Ad 1.1, 1.2 en 1.3 (Afwegingskader Regionale Brede Welvaart)

Met het Afwegingskader Regionale Brede Welvaart (verder: het Afwegingskader) wordt brede welvaart ingezet als een denkkader en hulpmiddel voor keuzes in varianten uit de Variantenstudie. Bij het opstellen van het Afwegingskader is

het CBS raamwerk Brede Welvaart als uitgangspunt genomen. Dit is vertaald naar drie regionale brede welvaartsdimensies. Bij de uitwerking in hoofdaspecten en onderwerpen zijn relevante thema's in de regio Stedendriehoek bepalend geweest. Aan de betrokken partijen is de mogelijkheid geboden om een zienswijze in te dienen op het Afwegingskader. Dit heeft geleid tot vier inhoudelijke zienswijzen. In de Reactienota zienswijzen Afwegingskader regionale brede welvaart (verder: Reactienota, bijlage 1) opgenomen. Onze raad heeft via een amendement een zienswijze ingediend over het nadrukkelijker opnemen van het thema gezondheid in het afwegingskader Regionale Brede Welvaart door de onderwerpen "actieve leefstijl en beweging" te benoemen als afzonderlijke hoofdaspecten en hier "voeding en gezonde keuzes" aan toe te voegen. De zienswijzen hebben niet geleid tot een aanpassing van of aanvulling op het Afwegingskader. Aan het BO wordt de Reactienota voorgelegd ter besluitvorming. Een panel, bestaande uit experts vanuit verschillende vakdisciplines, brengt op basis van dit Afwegingskader advies uit.

* Ad 1.4 en 1.5 (Variantenstudie voorleggen aan gemeenteraden)

De verschillende ruimtelijke opgaven voor wonen, werken en bereikbaarheid zijn opgenomen in de Variantenstudie (bijlage 3). De Variantenstudie is de weergave van de wijze waarop invulling gegeven kan worden aan deze opgaven. Hierbij is zoveel mogelijk de breedte van het speelveld opgezocht. We maken geen keuze tussen de varianten. De inzichten die volgen uit de Variantenstudie helpen om te komen tot een ontwerp Ontwikkelperspectief.

In de afgelopen periode zijn de gemeenteraden op verschillende momenten meegenomen in dit proces. Met de raadsverkiezingen in zicht is dit het laatste moment om de raden in hun huidige samenstelling de mogelijkheid te geven om opiniërend te reageren. Dit stelt de gemeenteraden in de gelegenheid om te reageren op de huidige stand van zaken in het proces in lijn met hun eerdere betrokkenheid. Dit is van belang voor de voortgang richting vaststelling van het Ontwikkelperspectief 2050. De vraag aan de gemeenteraden luidt:

Welke aandachtspunten, gegeven de Variantenstudie, wilt u meegeven om te komen tot het ontwerp Ontwikkelperspectief 2050?

De reacties uit de gemeenteraden worden betrokken bij de vervolgstappen van het Ontwikkelperspectief 2050.

* Ad 1.6.: Kennisnemen van de notitie "Inzichten op weg naar het Ontwikkelperspectief 2050" en de Gebiedsbiografie (tijdsvensters) en deze stukken ter informatie naar het Algemeen Bestuur van de Regio Stedendriehoek te sturen

De notitie bevat eerste inzichten van de onderzoeken in het kader van het Ontwikkelperspectief die in het afgelopen jaar zijn uitgevoerd. Daarnaast geeft de Gebiedsbiografie (bijlage 5) in drie tijdsvensters inzicht in de ontstaansgeschiedenis van onze regio.

* Ad. 2: Collegestandpunt inbrengen in het AB Regio Stedendriehoek 17 december 2025

De acht gemeenten zijn in het BO Rijk-regio vertegenwoordigd via het algemeen bestuur. In het algemeen bestuur van 17 december wordt deze inbreng besproken.

Financiële consequenties en dekking

Openbaarmaking en communicatie

Aan het college wordt voorgesteld in te stemmen met de beslispunten van het Bestuurlijk Overleg Rijk-Regio op 19 december (via het algemeen bestuur). Aan het Bestuurlijk Overleg wordt voorgesteld een aantal documenten vast te stellen en deze opinierend/ter kennisname naar de gemeenteraden in de regio te sturen. Na instemming door het Bestuurlijk Overleg kan het nu voorliggende besluit (incl bijlagen) openbaar gemaakt worden.

Aanpak en uitvoering

In het proces om te komen tot een Ontwikkelperspectief Verstedelijking in Balans hebben we met onder andere het Afwegingskader, de Variantenstudie en de tijdsvensters van de Gebiedsbiografie een aantal belangrijke voorbereidende stappen gezet in het afgelopen jaar. De gemeenteraden worden via een raadsbrief van het algemeen bestuur van de Regio Stedendriehoek gevraagd om voor 1 maart 2026 op de Variantenstudie te reageren. De inbreng van de gemeenteraad wordt meegenomen in het vervolgproces.

Reactienota Zienswijzen Afwegingskader Regionale Brede Welvaart

Met deze Reactienota worden de gemeenteraden geïnformeerd over de reactie op de ingebrachte zienswijzen op het Afwegingskader Regionale Brede Welvaart.

Allereerst veel dank voor de tijd en aandacht besteed aan de behandeling van het document. Hiermee zetten we een grote stap richting het Ontwikkelperspectief dat als doel heeft via verstedelijking de brede welvaart in de regio Stedendriehoek te versterken. Er zijn vier zienswijzen binnengekomen van de gemeenten: Deventer, Lochem, Voorst en Zutphen.

Op hoofdlijnen zijn de reacties op de ingebrachte zienswijzen op de volgende wijze opgebouwd

- Procesmatig: kern van zienswijze wordt opgenomen in een aanscherping/toezegging in het vervolgproces;
- Productmatig: kern van zienswijze wordt opgenomen in een ander (deel)product wat op een later moment voorkomt;
- Toelichtend: kern van zienswijze wordt in de afdoening zorgvuldig toegelicht.

Figuur 1. ‘Reactietabel zienswijzen Afwegingskader Regionale Brede Welvaart’ hieronder geeft de volledige reacties weer. De ontvangen zienswijzen geven geen aanleiding tot inhoudelijke wijzigingen van het Afwegingskader zoals voorgelegd. Zowel de provincies als ook de waterschappen en het Rijk zijn nauw betrokken geweest met de totstandkoming van het Afwegingskader. In onderlinge afstemming is besloten het document niet voor zienswijzen voor te leggen zoals dat bij de gemeenten we het geval is.

In het vervolgproces zal een expertpanel vanuit verschillende disciplines helpen bij het toepassen van het Afwegingskader Brede Welvaart, zodra de varianten weer een stap verder zijn. Samen met vijf hoogleraren heeft inmiddels een voorbereidende sessie plaatsgevonden, waarin het Afwegingskader is besproken. In Q2/3 van 2026 de daadwerkelijke toepassing ervan.

Figuur 1. Reactietabel zienswijzen Afwegingskader Regionale Brede Welvaart

Partij	Zienswijzen	Reactie
1. Deventer	a. Geef “gezondheid” een prominentere plek in het afwegingskader door er een afzonderlijk hoofdaspect “Gezondheid” van te maken met de onderwerpen: Actieve leefstijl en beweging; Voeding en gezonde keuzes; Preventie en mentale gezondheid; En doorvertalen naar bijpassende indicatoren.	i. Het Afwegingskader is geen volledige brede-welvaartsmonitor voor alle CBS-indicatoren in de regio Stedendriehoek, maar een doelgericht instrument binnen het Rijk-Regio traject om samen een Ontwikkelperspectief op te stellen. Daarbij is bewust gekozen voor een focus op verstedelijking, met nadruk op wonen, werken, voorzieningen en mobiliteit. Thema’s zoals voeding vallen in dit kader buiten de scope en vragen om aanvullende vormen van duiding. ii. Met dit Afwegingskader wordt op een robuuste wijze meegewogen hoe een variant bijdraagt aan het bevorderen van een gezonde leefstijl door gezonde keuzes te stimuleren. Binnen het hoofdaspect ‘Welbevinden’ zijn de volgende onderwerpen opgenomen: “Actieve leefstijl en ervaren gezondheid”: nabijheid van sportvoorzieningen, natuur en veilige/toegankelijke wandel- en fietsroutes stimuleert beweging en voorkomt gezondheidsachterstanden; “Nabijheid en bereikbaarheid van zorg en ondersteuning”: zorg dichtbij verlaagt drempels en vergroot het gevoel van geborgenheid, vooral voor ouderen en kwetsbaren;

		“Kwaliteit en beleving omgeving voor welzijn (luchtkwaliteit, hittestress, geluid, geur)”: een gezonde leefomgeving is verkoelend, stil en uitnodigend; het beperkt stress en bevordert mentaal welzijn. Binnen hoofdaspect ‘groen en natuur’ is het onderwerp “Groene leefomgeving” opgenomen: bomen, parken en groene verbindingen bieden verkoeling, ontspanning en ruimte voor gezonde ontmoeting en binnen hoofdaspect ‘Milieu en klimaat’ is onderwerp “Kwaliteit van lucht, bodem en water” opgenomen: schone, veilige omgevingscondities zijn basisvoorwaarden voor gezondheid, natuur en landbouw binnen hoofdaspect ‘Ruimte en bereikbaarheid’ onderwerp “Mobiliteit op basis van STOMP-principe” opgenomen: prioriteit aan lopen, fietsen en OV leidt tot gezondere steden, minder uitstoot en meer leefruimte. iii. Het Afwegingskader speelt binnen het Rijk-Regio traject voor het Ontwikkelperspectief verstedelijking op integrale wijze in op het thema gezondheid. Het Afwegingskader hoeft daarop daarom niet te wijzigen.
2. Lochem	a. Aan het aspect 'groen en natuur' het onderwerp 'ruimtelijke kwaliteit van het landschap' toevoegen.	i. Aandacht voor de landschappelijke kwaliteiten van de regio Stedendriehoek is belangrijk in het traject om te komen tot een Ontwikkelperspectief. Regionaal is besloten dat ons landschap de basis is. Het is daarom onderdeel van de bredere afweging ten aanzien van de te maken keuzes. Voorliggend Afwegingskader zoomt specifiek in op Brede Welvaart. Ruimtelijke kwaliteit krijgt expliciete aandacht in de overige producten (zoals de Gebiedsbiografie) die we ontwikkelen rondom de Variantenstudie. Zo brengen we focus aan in het Afwegingskader, zonder dat we het belang van ruimtelijke kwaliteit uit het oog verliezen. Uw raad wordt over de Gebiedsbiografie naar verwachting Q1/2 2026 geïnformeerd.
	b. Aandacht vervolgtraject voor verschillen stad en platteland. Bij het invullen van het Afwegingskader kan blijken dat de uitkomsten in een stedelijke omgeving anders zijn dan op het platteland of in dorpen.	ii. De effecten van keuzes in het Ontwikkelperspectief pakken in verschillende gebieden in de regio anders uit. We vragen het Expertpanel allereerst te beschouwen wat de effecten op regionale schaal zijn, we maken immers een regionaal Ontwikkelperspectief. Daar waar de verwachting is dat keuzes (in het stedelijk gebied) wezenlijk anders uitpakken (dan in dorpen of het landelijk gebied) vragen we het panel dit kwalitatief te duiden. Zo zal in het vervolgtraject richting invulling van het Afwegingskader blijvend aandacht worden besteed aan de verschillende perspectieven, zoals (o.a. maar niet uitsluitend) stad en platteland.
	c. De raad vraagt zich af welk waardeoordeel er ontleend wordt aan het afwegingskader. Naast het afwegingskader is er ook andere inbreng voor het Ontwikkelperspectief. Denk aan eerder vastgestelde visies en programma's. De raad vraagt om de uitkomsten van de invulling van het	iii. De regio Stedendriehoek heeft gekozen om op het niveau van een Ontwikkelperspectief te onderzoeken hoe verstedelijking bij kan dragen aan het vergroten van de brede welvaart. Het Afwegingskader is één van meerdere bouwstenen (deelproducten) op basis waarvan het strategisch, integraal en gezamenlijk toekomstbeeld van het Ontwikkelperspectief wordt bepaald. Dit

	afwegingskader naast de andere bouwstenen te leggen. Daarnaast wil de gemeenteraad ook zeggenschap blijven houden in de keuze voor de Voorkeursvariant voor het Ontwikkelperspectief.	kunnen lokale bouwstenen zijn, zoals eerder vastgestelde visies en programma's, maar ook nieuw gezamenlijk ontwikkelde regionale deelproducten zoals dit Afwegingskader en de inzichten van het Expertpanel, de Gebiedsbiografie en de uitkomsten van het Dashbord Verstedelijking. Het Afwegingskader geldt dus als één van de bouwstenen om tot goed onderbouwde keuzes te komen. Bij het maken van de keuzes worden de raden van de regio, evenals de Provinciale Staten van beide provincies, AB's van de Waterschappen en de ministeries op passende wijze betrokken. Het (deel)product waarin de keuze voor een Voorkeursvariant wordt gemaakt volgt in Q3/4 2026. Uw raad blijft hierover zeggenschap behouden.
5. Voorst	a. In de huidige opzet worden de verschillende gezondheidseffecten gereduceerd tot één hoofdpunt en daarmee één beoordelingspunt. Wij verzoeken gezondheid een prominentere plek te geven door het hoofdaspect Welbevinden te splitsen in drie hoofdaspecten [onderwerpen] te weten: • Actieve leefstijl en ervaren gezondheid <i>[blijft gelijk]</i> • Nabijheid en bereikbaarheid van zorg en ondersteuning <i>[voorgesteld wordt 'voorzieningen' te verwijderen]</i> • Kwaliteit en beleving omgeving voor welzijn (luchtkwaliteit, hittestress, geluid, geur) <i>[voorgesteld wordt 'en beleving' toe te voegen]</i>	i. Wij zijn van mening gezondheid op robuuste integrale wijze is opgenomen in dit afwegingskader - zie reactie op 1. Deventer, zienswijze a. en afdoening ii - en dat daarmee verschillende gezondheidseffecten van varianten niet tot 1 beoordelingspunt worden gereduceerd ii. De beperkte voorgestelde wijziging - het verwijderen van het woord 'voorzieningen' in het tweede onderwerp en het toevoegen van de woorden 'en beleving' in het derde onderwerp - levert inhoudelijk geen koerswijziging op van het Afwegingskader. De zienswijze op dit onderdeel wordt daarom niet overgenomen.
	a. Aan het aspect 'groen en natuur' het onderwerp 'ruimtelijke kwaliteit van het landschap' toevoegen.	iii. Zie reactie op 2. Lochem, zienswijze a. en afdoening i.
	b. Aandacht vervolgtraject voor verschillen stad en platteland. Bij het invullen van het Afwegingskader kan blijken dat de uitkomsten in een stedelijke omgeving anders zijn dan op het platteland of in dorpen.	iv. Zie reactie op 2. Lochem, zienswijze b. en afdoening ii.

	c. Om te voorkomen dat de effecten voor kleine en landelijke gemeenten ondersneeuwen in de regionale afweging, verzoeken wij dat het Afwegingskader en het Dashboard Verstedelijking zodanig worden toegepast dat: • per variant expliciet in beeld wordt gebracht wat de effecten zijn voor verschillende gebiedstypen (stedelijk, dorp, landelijk) • de beoordeling per hoofdaspect aangeeft of kleine gemeenten relatief worden versterkt of verzwakt ten opzichte van de grotere steden • deze differentiatie ook zichtbaar wordt gemaakt in de rapportages aan raden, staten en waterschappen.	v. Zie reactie op 2. Lochem, zienswijze b. en afdoening ii. vi. De effecten van keuzes in het Ontwikkelperspectief kunnen in verschillende delen van de regio anders uitpakken. Dat kan ook gelden voor het onderscheid tussen stedelijke kernen, dorpen en het landelijk gebied. Het Afwegingskader en het Dashboard Verstedelijking zijn in de eerste plaats bedoeld om varianten op regionale schaal te bekijken, we maken immers een regionaal Ontwikkelperspectief. Tegelijkertijd willen we voorkomen dat de positie van kleinere en meer landelijke gemeenten daarin uit beeld raakt. Daarom vragen wij het Expertpanel om per variant allereerst de effecten op regionale schaal te beoordelen en daarbij expliciet te duiden hoe deze effecten kunnen verschillen tussen stedelijke gebieden, dorpen en het landelijk gebied. Waar de verwachting is dat keuzes in of rond de steden wezenlijk anders uitpakken dan elders, wordt dit kwalitatief beschreven en waar mogelijk met indicatoren uit het Dashboard ondersteund. Waar mogelijk en relevant wordt in de kwalitatieve beschrijving van een variant, per dimensie of hoofdaspect, benoemd wat de mogelijk gevolgen zijn voor zowel grotere steden als kleinere (landelijke) gemeenten. Deze differentiatie krijgt in dat geval een plek in de rapportages aan raden, staten en waterschappen. Zo blijft de regionale blik leidend, maar is er in de uitwerking en verantwoording blijvend aandacht voor de verschillende perspectieven binnen de regio, waaronder nadrukkelijk ook dat van de kleinere en landelijke gemeenten.
	d. De raad vraagt zich af welk waardeoordeel er ontleend wordt aan het afwegingskader. Naast het afwegingskader is er ook andere inbreng voor het Ontwikkelperspectief. Denk aan eerder vastgestelde visies en programma's. De raad vraagt om de uitkomsten van de invulling van het afwegingskader naast de andere bouwstenen te leggen. Daarnaast wil de gemeenteraad ook input kunnen geven over de verschillende varianten als input voor het Ontwikkelperspectief.	vii. Zie reactie op 2. Lochem, zienswijze c. en afdoening iii.
10. Zutphen	a. Wij vragen u om het afwegingskader zodanig aan te passen en toe te passen dat onderstaande aspecten meewegen bij het bespreken van de verschillende varianten van het Ontwikkelperspectief: • Aandacht voor: de rol van de steden in het aanbod aan bovenlokale voorzieningen in de regio; evenwichtige spreiding diverse woonmilieus om segregatie te voorkomen en; voor kwaliteit en nabijheid van het OV in de regio waarbij nabijheid van opstap-mogelijkheden leidt tot bereikbaarheid van vele voorzieningen.	i. Op 1 december 2025 is de conceptzienswijze inhoudelijk besproken in Oordeelsvormende vergadering van de gemeenteraad Zutphen. Er is nog niet tot vaststelling gekomen. Gezien formele sluitingstermijn 1 december wordt dit concept als definitief gezien. Eventuele latere wijzigingen worden niet behandeld. ii. Bereikbare en kwalitatief hoogwaardige (boven)lokale voorzieningen, diverse woonmilieus en kwaliteit en nabijheid van OV in de regio zijn belangrijk voor het Ontwikkelperspectief van de regio. Er is dan ook gezamenlijk besloten de focus van het Ontwikkelperspectief in het kader van de verstedelijkingsstrategie niet alleen te leggen op wonen, werken en mobiliteit, maar om daar voorzieningen aan toe te voegen. In alle hoofdaspecten van het Afwegingskader wordt daarom aandacht besteed aan voorzieningen. Diverse woonmilieus is opgenomen als

	• Aandacht voor het ordenend principe van de Regio Stedendriehoek, nl het Daily Urban System.	expliciet onderwerp van Sociale veiligheid. Bereikbaarheid en toegankelijkheid openbaar vervoer is opgenomen als expliciet onderwerp van Ruimte en bereikbaarheid, evenals het STOP-principe. We zijn van mening dat de thema's daarmee op robuuste wijze worden meegenomen in het maken van keuzes. Ook in de andere (deel)producten komt het behoud en aanbod van voorzieningen en diverse woonmilieus op andere manieren expliciet terug en worden daarmee nadrukkelijk meegewogen. iii. We werken aan een Ontwikkelperspectief op regionaal niveau, met de Stedendriehoek als vertrekpunt. Daarbij negeren we de relaties en onderlinge samenhang met omliggende gebieden niet. De focus ligt op de eigen regio, maar er is nadrukkelijk aandacht voor de omliggende gebieden en de verbindingen die de Stedendriehoek met deze gebieden heeft. iv. We zijn van mening dat dit Afwegingskader - binnen de kaders van het Rijk-Regio traject om tot een Ontwikkelperspectief voor verstedelijking te komen - op gedegen wijze inspeelt op de thema's voorzieningen, diverse woonmilieus en nabijheid OV, dat wijziging van het Afwegingskader daarmee niet nodig is.
--	---	--

Afwegingskader Regionale Welvaart Ontwikkelperspectief 2050

Brede welvaart als denkkader en hulpmiddel
voor keuzes in varianten

Bijdrage Moventem aan traject Ontwikkelperspectief RS3H

Henri de Groot | Robin Koster | Edwin van de Wiel
September 2025

Inhoudsopgave

1. Vertrekpunt	3
2. Nieuw perspectief op ruimtelijke ontwikkeling	5
3. Brede welvaart in de Stedendriehoek 'hier en nu'	7
4. Vertaling naar hulpmiddel voor keuzes in varianten	13
5. Het afwegingskader; overzicht en toelichting	19
Tot slot: De uitdaging	24
Bijlagen	25
Colofon	33

1. Vertrekpunt

Het Ontwikkelperspectief 2050 beantwoordt de hoofdvraag van de verstedelijkingsstrategie: Op welke manier kan het accommoderen van de verstedelijkingsopgave ook leiden tot het versterken van de brede welvaart in de regio?

Brede welvaart kijkt verder dan economische groei en verbindt fysieke, sociale en economische onderwerpen. En het helpt zicht houden op wat voor mensen van waarde is. Rijk, regio, provincies, gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties willen brede welvaart als denkkader gebruiken om het gesprek over de toekomstvarianten kwalitatief te voeden. Daarom ontwikkelden we met deze partijen het voorliggende Afwegingskader Regionale Welvaart als welvaartslen om de mogelijke lange termijn effecten van de varianten in beeld te krijgen. De varianten worden door adviesbureau Studio Bereikbaar gemaakt en waren tijdens de ontwikkeling van het afwegingskader nog niet in definitieve vorm beschikbaar.

Het brede welvaart denkkader hebben we toegepast op de regionale verstedelijkingsopgave, zodat we verder kijken dan alleen de ruimtelijke dimensie. Dit is van belang, omdat de kwaliteit van leven, wonen en werken in de regio het resultaat is van een veelheid aan factoren. We behandelen niet alle algemene brede welvaart aspecten, omdat we een gerichte lens wilden: voor deze regio en voor deze opgave met langetermijnoriëntatie. Het afwegingskader is één van de hulpmiddelen om de politiek houvast te geven voor het maken van onderbouwde keuzes.

Het Afwegingskader Regionale Welvaart is het tweede deel van een tweeluik. Eerder dit jaar presenteerden we met de Stedendriehoek Monitor 2024/2025 het eerste deel. Die monitor keek terug en bracht de sociaaleconomische ontwikkelingen van de regio in kaart. Het gaf een gedeeld vertrekpunt: waar staan we nu, van economie tot arbeidsmarkt en demografie. Het afwegingskader kijkt vooruit; een welvaartslen die helpt de mogelijke effecten van de ontwikkelvarianten in beeld te krijgen.

In het kort

- We willen een integraal beeld van de bijdrage van de varianten aan de regionale brede welvaart geven. Dit om meer gevoel bij een afzonderlijke variant te krijgen en om de varianten onderling te kunnen vergelijken.
- Het afwegingskader is de opbrengst van een breed proces met Rijk, regio, provincies, gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties (in bijlage I is de procesbeschrijving en werkwijze opgenomen) en gestoeld op beschikbaar inwonersonderzoek¹
- Als denkkader gebruiken we het CBS-raamwerk brede welvaart² en de vertaling in drie gangbare regionale brede welvaartsdimensies: Economie, Duurzame leefomgeving en Sociaal³
- Deze drie dimensies hebben we omgezet naar de regionale opgave en onderverdeeld in twaalf hoofdaspecten (vier per dimensie). En onder ieder hoofdaspect maken drie samenhangende onderwerpen de inhoud verder concreet. Dit vormt het afwegingskader.
- Per variant worden de hoofdaspecten voorzien van een kwalitatieve beschouwing en motivering van de mogelijke effecten op lange termijn. Dit wordt ook voorzien van een 'score' (++ / + / ± / - / --), waarmee vergelijk makkelijker wordt.
- De effecten van verschillende keuzes zullen met elkaar samenhangen en er moet een integrale inschatting worden gemaakt van toekomstige effecten. Daarom is breed en diepgaand inzicht nodig in de complexiteit van samenhangende economische, sociale en duurzame leefomgeving onderwerpen. Het afwegingskader zal dan ook moeten worden ingevuld door een brede vertegenwoordiging vanuit de regio, aangevuld met externe expertise uit verschillende disciplines. Daarmee combineren we lokale en regionale kennis met externe expertise en een kritische blik van buiten.
- Er wordt een verslag opgeleverd met daarin per variant een ingevuld afwegingskader. Concreet bestaat dat uit een kwalitatieve beschouwing en motivering per afzonderlijk hoofdaspect plus 'score'. De kwalitatieve beschouwing, motivering en scores worden samengevat in een overzicht waarmee de varianten onderling te vergelijken zijn. Het afwegingskader bevat geen totaal score of totaal oordeel over een variant. Het bevat dus geen advies over wat de meest passende variant is en heeft derhalve sec een informierend karakter als input voor besluitvorming.

¹Via het Gelderland Panel is een inwonersonderzoek uitgevoerd onder de inwoners van de regio (2023).

Met dit onderzoek wilde de Provincie Gelderland in kaart brengen wat inwoners belangrijk vinden als het gaat om brede welvaart – de kwaliteit van leven en leefomgeving. Het onderzoek is uitgevoerd op basis van de CBS brede welvaart thema's. De uitkomsten waren statistisch betrouwbaar, nauwkeurig en representatief over leeftijd en gender. Daarmee geeft het een goed beeld van hoe brede welvaart in de regio ervaren wordt door inwoners zelf. Deventer is als Overijsselse gemeente niet opgenomen in het Gelderse onderzoek, daarom hebben we daarvoor gebruik gemaakt van de Brede Welvaart Monitor (2024) van KennisHub Overijssel.

In 2026 is voorzien dat het inwonersperspectief gemeten wordt voor het voorliggende afwegingskader, daarin worden alle gemeenten van de Stedendriehoek meegenomen. Zie: www.gelderlandpanel.nl voor meer informatie en [deze link](#) naar de rapportage. Zie hier het onderzoek van KennisHub Overijssel: [Brede Welvaart 2024](#).

²De **CBS Monitor Brede Welvaart** en de Sustainable Development Goals zijn opgesteld conform de CES Recommendations for Measuring Sustainable Development (**CES, 2014**) die in een samenwerking van de Verenigde Naties, de OESO en Eurostat tot stand zijn gekomen. Het CES-meetsysteem is een internationale richtlijn voor het meten van brede welvaart en duurzaamheid. Met dit meetsysteem hebben statistische bureaus een wetenschappelijk onderbouwde 'gemeenschappelijke taal' ontwikkeld om brede welvaart in kaart te brengen.

³Conform de systematiek in andere regio's zoals [Metropoolregio Amsterdam](#), [Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen](#), [Flevoland](#) en [Regio Achterhoek](#). Ontwikkeld/ toegepast door Vrije Universiteit/ Moventem, o.a. prof.dr. Henri de Groot (hoogleraar Regionaal Economische Dynamiek aan de VU; lid Wetenschappelijke Klimaatraad; vml. Kroonlid Sociaal-Economische Raad: SER).

2.0

Nieuw perspectief op ruimtelijke ontwikkeling

De aandacht voor brede welvaart in het ruimtelijk domein markeert een fundamentele verschuiving in hoe we plannen maken en keuzes afwegen. Waar lange tijd economische groei en fysieke ontwikkeling de boventoon voerden, ontstaat nu een breder perspectief: een regio is pas toekomstbestendig als zij ook sociaal sterk is en een duurzame leefomgeving heeft. Dat vraagt om een andere manier van kijken en dus ook van keuzes maken. Het afwegingskader is geen technisch model, maar een normatief instrument. Het maakt afruilen zichtbaar (als we kiezen voor het één dan gaat dat ten koste van het ander), helpt prioriteiten expliciteren en nodigt uit tot het kwalitatieve gesprek: Op welke manier kan het accommoderen van de verstedelijkingsopgave ook leiden tot het versterken van de brede welvaart in de regio?

Het afwegingskader is geen rekenmachine

Het afwegingskader biedt structuur en taal om varianten inhoudelijk te bekijken en vergelijken, maar pretendeert geen exacte uitkomst te berekenen. Het is geen rekenmachine waar automatisch de 'beste' variant uitrolt. Het is een procesinstrument dat uitnodigt tot reflectie, gesprek en afweging. Het maakt inzichtelijk waar maatschappelijke effecten botsen of elkaar versterken.

Focus op wat voor inwoners van waarde is

Bij brede welvaart denken staat wat voor inwoners van waarde is centraal. In een regio met veel ruimtelijke opgaven, van woningbouw tot energietransitie, is het van belang om niet alleen te sturen op wat kan, maar ook op waar draagvlak voor is en wat voor inwoners telt. Daarom is het inwonersperspectief meegenomen in de ontwikkeling van het afwegingskader via de inzichten van wat inwoners belangrijk vinden uit het genoemde onderzoek van Provincie Gelderland (2023) waarin de Stedendriehoek wordt onderscheiden en de Brede Welvaart Monitor (2024) van KennisHub Overijssel. Bovendien is nog een bredere inwonersraadpleging voorzien in 2026 (zie hoofdstuk 5).

We hebben met de bovengenoemde onderzoeken zicht op welke aspecten inwoners van de regio als bepalend ervaren voor hun welzijn en levenskwaliteit. Zo gaven zij onder andere aan waarde te hechten aan een prettige en veilige woonomgeving, bereikbare voorzieningen, een schone leefomgeving en voldoende werkgelegenheid in de buurt. Ook sociale cohesie, het gevoel van zeggenschap en vertrouwen in de overheid kwamen nadrukkelijk terug. Deze uitkomsten vanuit de samenleving zijn meegenomen in de hoofdaspecten en onderliggende onderwerpen in het afwegingskader en daarin te herkennen. De uitkomsten bieden een belangrijke verrijking van het bestuurlijk en beleidsmatig perspectief.

Een lerend instrument voor lange termijn

Het afwegingskader is geen eindstation, maar het begin van een andere manier van kijken. Het is een lerend instrument, dat vraagt om reflectie, bijstelling en evaluatie. Werken de keuzes zoals bedoeld? Welke effecten zien we in de praktijk? Welke keuzes tussen wat wel en niet te doen (afruilen) blijken lastiger dan gedacht? Ook na toepassing van het afwegingskader op de varianten zal het in latere fases en looptijd van het Ontwikkelperspectief bruikbaar kunnen zijn voor dan te maken keuzes. Door te monitoren hoe de toepassing in de praktijk uitpakt en open te blijven staan voor nieuwe inzichten vanuit data, praktijk én samenleving, blijft het denkkader levend. Zo blijft het niet alleen een ambitie of eenmalige toepassing, maar wordt het een werkbare leidraad voor concrete, gedragen keuzes in het hele proces.

3.0

Brede welvaart in de Stedendriehoek 'hier en nu'

Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven hier en nu, en de mate waarin deze ten koste kan gaan van de brede welvaart van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld. Brede welvaart gaat daarmee over 'hier en nu', 'later' en 'elders'. We presenteren hoe de Stedendriehoek scoort in het 'hier en nu'. In het volgende hoofdstuk verbijzonderen we het brede welvaart denken naar de regionale verstedelijkingsopgave en komen we tot maatwerk invulling voor onderwerpen die een beeld geven van de effecten van varianten 'later'. De impact op 'elders' valt buiten de scope van het tweeluik en kan mogelijk ook beter worden verkend als er een keuze is gemaakt voor een variant.

De kern van het concept

Brede welvaart gaat in de kern over de kwaliteit van leven. Het is onder andere geïnspireerd door de in de Europese Unie veelvuldig gehanteerde S3-strategie die streeft naar Smart, Socially inclusive en Sustainable development. Het gaat naast materiële welvaart bovenal ook om niet-materiële behoeften, zoals gezondheid, onderwijs, milieu en leefomgeving, hoe we omgaan met elkaar en (on)veiligheid.

De status van brede welvaart in Nederland wordt door het CBS uitgewerkt in acht thema's: subjectief welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu⁴. Deze thema's kunnen in essentie worden teruggebracht tot de eerder genoemde S3-termen. Voor dit afwegingskader kiezen we voor een overzichtelijke driedelig: economische, sociale en duurzame dimensies van ontwikkeling. Een indeling die ook andere regio's veelvuldig hanteren⁵.

Brede welvaart in kaart: spinnenwebdiagram

Voor het in kaart brengen van de mate van brede welvaart in de Stedendriehoek maken we gebruik van de indicatoren voor brede welvaart die het CBS verzamelt. Voor een gedetailleerde beschrijving en definitie van deze indicatoren verwijzen we naar bijlage II.

Om het presteren in het hier en nu van de Stedendriehoek in kaart te kunnen brengen op de veelheid aan indicatoren, hebben we gekozen voor de presentatie van de informatie in de vorm van een spinnenweb. Rondom staan de indicatoren gerangschikt die het CBS onderscheidt. We brengen de door het CBS onderscheiden thema's terug tot drie dimensies: economie, sociaal en duurzame leefomgeving. Elke indicator wordt gestandaardiseerd op het Nederlandse gemiddelde. Een score van 1 betekent dus dat de Stedendriehoek hetzelfde scoort op de betreffende indicator als Nederland. Een hogere score betekent dat de betreffende indicator in de Stedendriehoek ten opzichte van Nederland gunstig afsteekt in de bijdrage aan brede welvaart. Een score van 1,2 betekent dat de score 20 procent gunstiger is dan die voor het Nederlandse gemiddelde, 0,8 is 20 procent ongunstiger.

Voor indicatoren waarvoor in de brondata geldt dat een hogere waarde een ongunstigere uitkomst betekent (bijvoorbeeld werkloosheidspercentage) is de inverse gebruikt. In het vervaardigde spinnenwebdiagram (figuur 1) hebben we de scores in verband met de beschikbaarheid voor 2022 afgebeeld. De buitenste ring laat door middel van plusjes en minnen de absolute ontwikkeling over de periode vanaf 2012 tot het dichtstbijzijnde meetjaar zien.

Het spinnenweb laat in een oogopslag zien waar de onderscheiden aspecten van de brede welvaart in de Stedendriehoek gunstiger is (aan de buitenzijde van de oranje cirkel) en waar deze minder gunstig is (aan de binnenzijde van de oranje cirkel).

Voor veel aspecten geldt dat de Stedendriehoek op of nabij het Nederlands gemiddelde zit. Dat is duidelijk te zien aan de linksonderzijde van de figuur. De bolletjes vertegenwoordigen de score van de regio en liggen op of dicht bij de oranje cirkel. Het betreft hier een groot aantal aspecten die tot de sociale dimensie kunnen worden gerekend. Er zijn ook aspecten die (veel) gunstiger zijn dan in Nederland als geheel. Veiligheid – in deze methode vertaalt naar aantal ondervonden delicten, geregistreerde misdrijven en een minder onveilig gevoel in de buurt – scoort aanzienlijk gunstiger dan in Nederland als geheel. De drie aspecten staan linksboven in de figuur en 'steken behoorlijk uit'. Ook broeikasgasemissie, fijnstof emissie, kwaliteit zwemwater zijn gunstiger dan in Nederland als geheel. Dat geldt niet voor de stikstof- en fosfaatemissie.

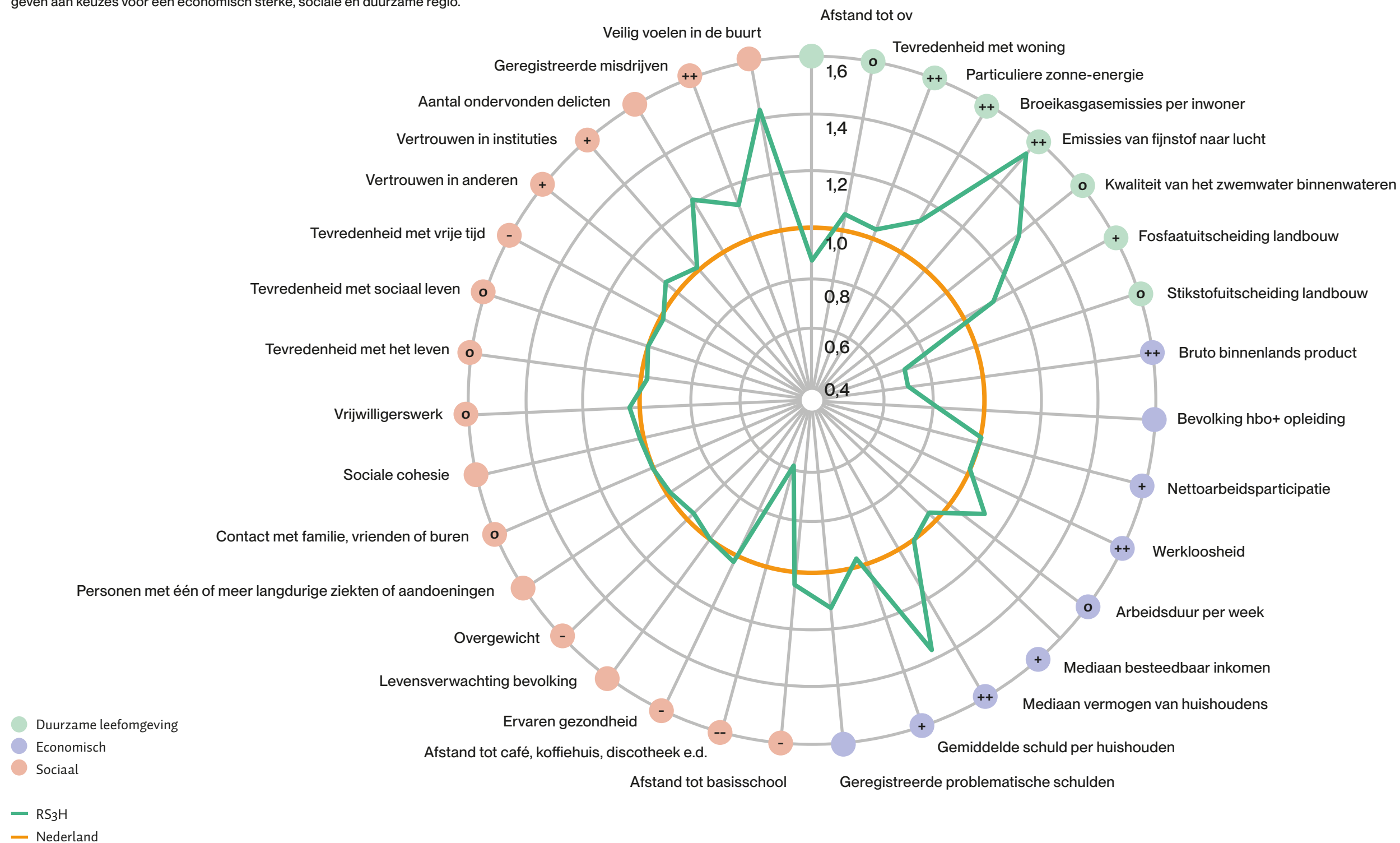
⁴ Meer achtergrondinformatie is hier te vinden:

<https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/raamwerk>

⁵ Regio's zoals Metropoolregio Amsterdam, Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, Flevoland, Regio Achterhoek.

Figuur 1

Deze spinnenweb is eerder door prof.dr. Henri de Groot gepresenteerd tijdens zijn lezing op de regionale raadsconferentie van 13 mei 2025 in Epe, met als centrale vraag: 'Vergrijzen of vergroenen?' en breder: hoe brede welvaart richting kan geven aan keuzes voor een economisch sterke, sociale en duurzame regio.

Bron: CBS (bewerking: Vrije Universiteit Amsterdam).

* Een hogere score ten opzichte van Nederland is gunstig in termen van brede welvaart. De tekens in de buitenste rand geven aan of het niveau van de indicator tussen 2012 en 2022 vooruit of achteruit is gegaan in de Stedendriehoek:

-- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent;

+ vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.

Indien geen teken in de buitenste rand staat is voor dit aspect geen vergelijkingswaarde beschikbaar.

We geven ter volledigheid ook de scores per gemeente, waaruit ook overlap en onderlinge verschillende naar voren komen.

Figuur 2: Scores Brede welvaart in de Stedendriehoek per gemeente

Indicator	Stedendriehoek	Deventer	Apeldoorn
Broeikasgasemissies per inwoner	1,53	2,32	1,89
Emissies van fijnstof naar lucht	1,32	1,00	1,67
Particuliere zonne-energie	1,11	0,90	1,55
Tevredenheid met woonomgeving	1,04	1,06	1,03
Afstand tot ov	0,90	1,00	1,33
Mediaan vermogen van huishoudens	1,36	0,86	1,22
Geregistreerde problematische schulden	1,12	0,94	1,04
Werkloosheid	1,11	1,00	1,09
Mediaan besteedbaar inkomen	1,01	0,97	1,01
Nettoarbeidsparticipatie	1,00	1,00	1,01
Arbeidsduur per week	0,98	0,98	0,99
Gemiddelde schuld per huishouden	0,98	1,13	0,97
Bruto binnenlands product	0,83	0,79	0,91
Vaak onveilig voelen in de buurt	1,42	0,81	2,44
Aantal ondervonden delicten	1,22	1,03	1,40
Geregistreerde misdrijven	1,13	0,96	1,07
Afstand tot basisschool	1,05	1,14	1,14
Vertrouwen in anderen	1,05	1,10	1,01
Vrijwilligerswerk	1,04	1,05	0,93
Ervaren gezondheid	1,03	1,01	1,01
Sociale cohesie	1,02	1,00	1,02
Vertrouwen in instituties	1,01	1,06	0,97
Tevredenheid met sociaal leven	1,00	1,02	0,97
Contact met familie, vrienden of buren	1,00	1,00	1,00
Levensverwachting bevolking	1,00	0,99	0,99
Personen één of meer langdurige ziekten	0,99	1,02	1,01
Tevredenheid met vrije tijd	0,99	1,01	0,95
Tevredenheid met het leven	0,98	0,97	0,95
Overgewicht	0,97	1,00	0,95
Afstand tot café e.d.	0,65	0,64	0,93

NB: scores ten opzichte van Nederland als geheel (Nederland = 1)

Afwijking ten opzichte van de Regio Stedendriehoekscore

	Minimaal 50 procent lager				
	Tussen 10 procent tot 50 procent lager			Tussen 10 procent tot 50 procent hoger	
	Tussen 10 procent lager en 10 procent hoger			Minimaal 50 procent hoger	
Brummen	Epe	Heerde	Lochem	Voorst	Zutphen
0,95	1,40	0,83	1,01	0,90	2,55
1,67	2,50	2,50	2,50	1,67	0,71
1,55	1,25	1,25	1,47	1,49	0,87
1,03	1,04	1,04	1,03	1,04	1,03
1,00	0,50	0,50	0,57	0,67	1,00
1,42	1,95	1,97	2,39	2,37	0,97
1,35	1,42	1,83	1,76	1,76	1,02
1,24	1,29	1,38	1,24	1,38	1,03
1,05	1,02	1,04	1,07	1,06	0,97
1,00	1,00	1,02	0,98	1,01	0,96
0,97	0,99	0,99	0,97	0,99	0,97
0,92	0,88	0,90	0,76	0,85	1,19
0,71	0,91	0,91	0,71	0,91	0,71
1,47	1,47	1,47	1,47	1,47	1,47
1,21	1,21	1,21	1,21	1,21	1,21
1,73	1,61	2,14	1,88	1,55	0,83
1,00	1,00	0,89	0,73	0,89	1,14
1,03	1,02	1,02	1,07	1,07	1,06
1,13	1,17	1,09	1,22	1,17	1,09
0,98	1,03	1,05	1,12	1,04	1,04
1,03	1,03	1,03	1,03	1,03	1,03
0,98	1,01	0,99	1,03	1,03	1,01
1,07	1,05	0,99	1,05	1,03	0,99
1,01	1,00	0,99	1,00	1,02	0,98
1,01	1,01	0,99	1,01	1,01	0,99
0,94	1,02	0,94	1,12	1,06	0,85
1,04	1,03	0,98	1,05	1,02	1,00
1,03	1,02	0,99	1,02	1,02	0,97
0,91	1,96	0,97	1,03	1,00	0,98
0,20	0,78	1,00	0,42	0,50	0,88

4.0

Vertaling naar hulpmiddel voor keuzes in varianten

In het vorige hoofdstuk keken we naar het presteren in het hier en nu van de Stedendriehoek op basis van de CBS-methode voor het in kaart brengen van de brede welvaart. In dit hoofdstuk verbijzonderen we het brede welvaart denken naar de regionale verstedelijkingsopgave en komen we tot maatwerk invulling voor onderwerpen die een beeld geven van de effecten op varianten 'later'. Het ontwikkelperspectief heeft immers een horizon tot 2050 (en een doorkijk naar 2100) en gaat dus ook over de volgende generaties; onze kinderen en kleinkinderen.

Conceptuele benadering

De regio heeft brede welvaart omarmd als kompas, omdat het helpt verder te kijken dan stenen, meters en kwantitatieve indicatoren, naar wat voor inwoners nog meer van waarde is. Tegelijk doet het algemene brede welvaatkader de regionale verstedelijkingsopgave geen recht. Het is daarvoor te generiek en vangt de specifieke regionale effecten van de verstedelijkingsvarianten onvoldoende.

Daarom houden we het denken conceptueel vast, maar vertalen we het naar taal en inhoud die relevant zijn voor het Ontwikkelperspectief 2050. We wijken daarmee af van bestaande algemene kaders en hebben een regio-eigen afwegingskader ontwikkeld. We gebruiken andere woorden voor de dimensies, hebben hoofdaspecten en onderliggende onderwerpen vastgesteld die er in de regio Stedendriehoek toe doen en die passen binnen de regionale opgaven, zodat varianten betekenisvol beoordeeld kunnen worden. Het geeft de politieke besluitvorming houvast voor het gesprek over keuzes en om de keuzes expliciet, uitlegbaar en navolgbaar te wegen.

Dimensies

Door de eerdergenoemde drie dimensies te hanteren zorgen we ervoor dat elke variant systematisch wordt bekeken op economische, sociale en duurzame leefomgeving gevolgen.

Figuur 3: De drie dimensies van brede welvaart vertaald naar regionale ontwikkelopgave

Dimensies brede welvaart	Vertaling naar regionale ontwikkelopgave
Sociaal	In het toekomstperspectief van 2050: Bevorderen we het sociaal-maatschappelijk welzijn
Duurzame leefomgeving	In het toekomstperspectief van 2050: Versterken we het natuurlijk systeem en de omgevingskwaliteit
Economisch	In het toekomstperspectief van 2050: Stimuleren we een veerkrachtige inclusieve economie

Hoofdaspecten

Binnen elke dimensie hebben we hoofdaspecten geschaard op basis waarvan de varianten worden beoordeeld:

Figuur 4: De drie dimensies van brede welvaart verbijzonderd naar hoofdaspecten

Dimensies	Hoofdaspecten
In het toekomstperspectief van 2050: Bevorderen we het sociaal-maatschappelijk welzijn	Sociale veiligheid
	Gemeenschapsgevoel en culturele identiteit
	Welbevinden
	Demografische samenhang
In het toekomstperspectief van 2050: Versterken we het natuurlijk systeem en de omgevingskwaliteit	Groen en natuur
	Milieu en klimaat
	Ruimte en bereikbaarheid
	Duurzame energievoorzieningen
In het toekomstperspectief van 2050: Stimuleren we een veerkrachtige inclusieve economie	Economie en innovatie
	Onderscheidend vermogen van de regio
	Woon- en werkklimaat
	Onderwijs en arbeidsmarkt

Onderwerpen sociaal-maatschappelijk welzijn

Onder ieder hoofdaspect maken samenhangende onderwerpen de inhoud verder concreet. Dit is de uitwerking van onderwerpen voor de dimensie voor het bevorderen van het sociaal-maatschappelijk welzijn:

Sociale veiligheid

Functiemenging: het combineren van wonen, werken, voorzieningen, openbare ruimte en recreatie draagt bij aan welbevinden en levendigheid, sociale controle en een veiliger gevoel in de openbare ruimte.

Divers woonmilieu: een mix van doelgroepen en woningtypes leidt tot toekomstbestendige (veelzijdige) buurten en draagt bij aan sociale cohesie en leefbaarheid.

Ervaren veiligheidsgevoel: mensen moeten zich veilig voelen in hun wijk, zowel overdag als 's avonds. Toegankelijke fysieke ruimtes en inrichting, verlichting en actief inzetten op sociale dynamiek spelen hierbij een rol.

Gemeenschapsgevoel en culturele identiteit

Toegankelijkheid en aanbod maatschappelijke en culturele voorzieningen: voorzieningen als buurthuizen, bibliotheken en theaters bevorderen ontmoeting, binding en culturele expressie.

Betrokkenheid bij buurt en gemeenschap: inwoners die zich verbonden voelen met hun sociale omgeving, dragen vaker bij aan vrijwilligerswerk en informele zorg en dragen vaker verantwoordelijkheid in het oprichten van buurtinitiatieven.

Verbondenheid met (lokale) culturele identiteit, landschap en historie: een herkenbare identiteit (relatie stad en omliggende dorpen, erfgoed, landschappen, lokale gebruiken, tradities, architectuur, symboliek) geeft mensen houvast, trots en historisch besef, en bevordert onderlinge acceptatie en heeft aantrekkingskracht voor toerisme.

Welbevinden

Actieve leefstijl en ervaren gezondheid: nabijheid van sportvoorzieningen, natuur en veilige/toegankelijke wandel- en fietsroutes stimuleert beweging en voorkomt gezondheidsachterstanden.

Nabijheid en bereikbaarheid van zorg en ondersteuning: zorg dichtbij verlaagt drempels en vergroot het gevoel van geborgenheid, vooral voor ouderen en kwetsbaren.

Kwaliteit en beleving omgeving voor welzijn (luchtkwaliteit, hittestress, geluid, geur): een gezonde leefomgeving is verkoelend, stil en uitnodigend; het beperkt stress en bevordert mentaal welzijn.

Demografische samenhang

Intergenerationele en culturele cohesie: ruimten waar generaties, maar ook verschillende nationaliteiten/ culturen elkaar vanzelfsprekend ontmoeten, zoals pleinen, multifunctionele gebouwen en gedeelde voorzieningen, versterken wederzijds begrip.

Dynamische woningmarkt via levensloopbestendig wonen: woningen en wijken die divers en inclusief zijn en die meebewegen met levensfasen, creëert doorstroming.

Leefomgeving die jongeren aanspreekt en faciliteert: goede mix van voorzieningen, onderwijs, zorg, veiligheid en vrijetijd maakt een gebied aantrekkelijk voor jongeren en jonge professionals die de arbeidsmarkt betreden.

Onderwerpen natuurlijk systeem en de omgevingskwaliteit

Hieronder de uitwerking van onderwerpen voor de dimensie voor het versterken van het natuurlijk systeem en de omgevingskwaliteit:

Groen en natuur

Groene leefomgeving: bomen, parken en groene verbindingen bieden verkoeling, ontspanning en ruimte voor gezonde ontmoeting.

Biodiversiteit en ecologische kwaliteit: ruimte voor en variatie in flora en fauna draagt bij aan robuuste ecosystemen, bestuiving, waterzuivering en natuurlijke plaagbeheersing.

Groene-blauwe hoofdstructuur: samenhangend netwerk van vegetatie en water zorgt voor afvoer, of juist vasthouden van water, verkoeling, verbinding en recreatie en verbindt tegelijkertijd stad met dorp en het landelijke gebied en is belangrijk voor toerisme.

Milieu en klimaat

Kwaliteit van lucht, bodem en water: schone, veilige omgevingscondities zijn basisvoorwaarden voor gezondheid, natuur en landbouw.

Klimaatbestendigheid in dorp, stad en omgeving: ruimtelijke inrichting en landgebruik moet hittestress, droogte, wateroverlast, schaars zoetwater en extreme weersomstandigheden opvangen.

Klimaatbestendigheid IJssel: rekening houden met zowel meer als minder water, veiligheid en bevaarbaarheid. Het IJsselsysteem moet voldoende ruimte houden om piekafvoer te verwerken en overstromingsrisico's te beperken als ook langdurige droogte op te vangen en de bevaarbaarheid van de rivier optimaal te benutten.

Ruimte en bereikbaarheid

Toegankelijkheid en aanbod voorzieningen: compacte steden en dorpen met korte afstanden verminderen (auto)mobiliteitsdruk en vergroten leefkwaliteit en gezondheid.

Bereikbaarheid en toegankelijkheid openbaar vervoer: goede OV-verbindingen zorgen voor mobiliteitsgelijkheid en duurzame bereikbaarheid van werk en voorzieningen.

Mobiliteit op basis van STOMP-principe: prioriteit aan lopen, fietsen en OV leidt tot gezondere steden, minder uitstoot en meer leefruimte.

Duurzame energievoorzieningen

Energie besparen door ruimtelijke keuzes: energie opwekken dicht bij de plek van (lokaal/ regionaal) gebruik vermindert netwerkbelasting en energieverlies.

Ruimte voor toekomstige opwek, opslag en netinpassing: energietransitie vereist fysieke ruimte voor infrastructuur, die flexibel en toekomstgericht moet worden ingericht.

Ruimtelijke inpassing en landschappelijke kwaliteit: duurzame energie moet landschappelijk verantwoord worden ingepast om draagvlak en kwaliteit te behouden.

Onderwerpen veerkrachtige inclusieve economie

Hieronder staan de uitwerking van onderwerpen voor de dimensie voor het stimuleren van een veerkrachtige inclusieve economie:

Economie en innovatie

Omvang en kwaliteit van werkgelegenheid: voldoende, vaste banen in diverse op elkaar aanvullende sectoren vergroten bestaanszekerheid en economische dynamiek.

Toekomstbestendige bedrijvigheid en innovatie: bedrijven die bijdragen aan economische maatschappelijke transitie (zoals zorg, duurzaamheid, voedselzekerheid, korte ketens, landbouw, technologie, circulariteit) versterken regionale weerbaarheid.

Mogelijkheid tot werken in eigen regio: werk dichtbij huis bevordert arbeidsparticipatie, bespaart reistijd, vermindert mobiliteit en versterkt regionale binding.

Onderscheidend vermogen en innovatiekracht

Concurrentiekracht ten opzichte van omliggende regio's: concentratie van functies en mensen leidt tot innovatie, samenwerking en economische groei.

Aantrekkelijkheid voor bedrijven en talent: een regio die een goed op de doelgroepen aangepast woon-werkklimaat en voorzieningen biedt, trekt en behoudt mensen (talent) en bedrijven.

Economisch profiel en regionale investeringskracht: een helder en sterk profiel vergroot de kans op publieke én private investeringen.

Aantrekkelijk woon- en werkklimaat

Financiële bestaanszekerheid en woonlasten: woonlasten moeten passen bij inkomens, om economische deelname en sociale stabiliteit mogelijk te maken.

Passend woningaanbod voor diverse doelgroepen: een evenwichtige (en mogelijk toegespitste) woningmarkt biedt plek voor jongeren, gezinnen, alleenstaanden en ouderen (alle inkomensklassen).

Aantrekkelijkheid leefomgeving voor werken en wonen: ruimte, voorzieningen en omgevingskwaliteit bepalen of mensen zich duurzaam willen vestigen.

Onderwijs en arbeidsmarkt

Toegankelijk en divers onderwijsaanbod: nabijheid van onderwijs op verschillende niveaus -waaronder ook kan hoger- en beroepsonderwijs- bevordert kansengelijkheid en regionale binding.

Talentontwikkeling en kenniscapaciteit: goed onderwijs en leerroutes versterken het menselijk kapitaal en innovatievermogen van de regio.

Aansluiting onderwijs op arbeidsmarkt: afstemming tussen onderwijs en sectoren zorgt voor doorstroom, werkzekerheid en regionale economische vitaliteit.

5.0

Het afwegingskader; overzicht en toelichting

Het voorgaande laat zich vertalen in een praktisch toepasbaar afwegingskader. Tijdens het schrijven van dit rapport (zomer 2025) is nog onbekend hoeveel varianten er exact worden ontwikkeld en hoe deze eruit zien. In figuur 5 hebben we als voorbeeld van het samenvattend overzicht fictief drie varianten weergegeven (A, B en C). Elke variant krijgt per hoofdaspect een kwalitatieve beschouwing en motivering plus een 'score' (++ / + / ± / – / – –). Het gaat er vooral om dat we met de toelichting en 'score' het gesprek over de varianten voeden met een doorkijk naar mogelijke effecten vanuit onze welvaartsleus: welke beleidskeuzes in een variant dragen bij aan verbetering of misschien juist aan de verslechtering op dat specifieke hoofdaspect? Op deze manier wordt kwalitatief inzichtelijk gemaakt hoe een variant mogelijk in de toekomst uitpakt en waar in de hoofdaspecten van deze variant mogelijk verschillen van elkaar dan wel mogelijke afwijken tussen de hoofdaspecten zitten. Daarnaast worden overeenkomsten en verschillen tussen de varianten zichtbaar. De weging (wat is belangrijker/wat telt zwaarder?) van zowel de dimensies als de hoofdaspecten is aan de politiek.

Figuur 5: Afwegingskader Regionale Welvaart, inclusief voorbeeld omschrijving 1e hoofdaspect varianten A, B en C

			Varianten					
Hoofdaspecten		Onderwerpen	A		B		C	
Bevorderen sociaal-maatschappelijk welzijn	Sociale veiligheid	Funcziemenging	Beschouwing/ motivering	--	Beschouwing/ motivering	++	Beschouwing/ motivering	+
		Divers woonmilieu						
		Ervaren veiligheidsgevoel						
	Gemeenschapsgevoel en culturele identiteit	Toegankelijkheid en aanbod maatschappelijke en culturele voorzieningen						
		Betrokkenheid bij buurt en gemeenschap						
		Verbondenheid met (lokale) culturele identiteit, landschap en historie						
	Welbevinden	Actieve leefstijl en ervaren gezondheid						
		Nabijheid en bereikbaarheid van voorzieningen, zorg en ondersteuning						
		Kwaliteit omgeving voor welzijn (o.a. hittestress, geluid, geur, fysieke veiligheid)						
	Demografische samenhang	Intergenerationele en -culturele cohesie						
		Dynamische woningmarkt via levensloopbestendig wonen						
		Leefomgeving die jongeren aanspreekt en faciliteert						
Versterken natuurlijk systeem en de omgevingskwaliteit	Groen en natuur	Groene leefomgeving						
		Biodiversiteit en ecologische kwaliteit						
		Groene-blauwe hoofdstructuur						
	Milieu en klimaat	Kwaliteit van lucht, bodem en water						
		Klimaatbestendigheid in dorp, stad en omgeving						
		Klimaatbestendigheid IJssel (water, veiligheid en afvoer)						
	Ruimte en bereikbaarheid	Toegankelijkheid en aanbod voorzieningen (wonen, werken, recreëren)						
		Bereikbaarheid en toegankelijkheid openbaar vervoer						
		Mobiliteit op basis van STOMP-principe						
	Duurzame energievoorzieningen	Energie besparen door ruimtelijke keuzes						
		Ruimte voor toekomstige opwek, opslag en netinpassing						
		Ruimtelijke inpassing en landschappelijke kwalitei						
Stimuleren veerkrachtige inclusieve economie	Economie en innovatie	Omvang en kwaliteit van werkgelegenheid						
		Toekomstbestendige bedrijvigheid en innovatie						
		Mogelijkheid tot werken in eigen regio						
	Onderscheidend vermogen van de regio	Concurrentiekracht ten opzichte van omliggende regio's						
		Aantrekkelijkheid voor bedrijven en talent						
		Economisch profiel en regionale investeringskracht						
	Woon- en werkklimaat	Financiële bestaanszekerheid en woonlasten						
		Passend woningaanbod voor diverse doelgroepen						
		Aantrekkelijkheid leefomgeving voor werken en wonen						
	Onderwijs en arbeidsmarkt	Toegankelijk en divers onderwijsaanbod (o.a. hoger- en beroepsonderwijs)						
		Talentontwikkeling en kenniscapaciteit						
		Aansluiting onderwijs op arbeidsmarkt						

Toepassen afwegingskader

Het behandelen van complexe ruimtelijke scenario's vanuit brede welvaart denken vraagt om interdisciplinaire duiding. Het raakt onderwerpen als economie, ecologie, sociale samenhang, mobiliteit en welzijn. Geen enkel vakgebied overziet dit geheel. Om het afwegingskader vanuit breed en diepgaand inzicht te kunnen toepassen wordt een brede vertegenwoordiging vanuit de regio samengesteld, aangevuld met externe experts uit verschillende relevante disciplines. Deze combinatie is nodig omdat keuzes elkaar beïnvloeden en we effecten op lange termijn moeten inschatten. Alleen met breed en diep inzicht in de samenhang tussen economische, sociale en leefomgevingsaspecten kunnen we de mogelijke effecten van varianten eerlijk en navolgbaar beschouwen.

Per variant worden de hoofdaspecten voorzien van een beschouwing en motivering, maar ook voorzien van een 'score'. Dit wordt niet willekeurig of intuïtief gedaan, maar zal tot stand komen via een zorgvuldig proces.

De werkwijze bestaat op hoofdlijnen uit vier stappen:

1. Inhoudelijke voorbereiding

De deelnemers aan de sessie ontvangen vooraf het afwegingskader en de ontwikkelingsvarianten. Ook ontvangen zij de uitkomsten van de genoemde inwonersraadplegingen.

2. Individuele eerste beoordeling

Elke deskundige maakt voorafgaand aan de sessie een voorlopige kwalitatieve inschatting per hoofdaspect en denkt na over een 'score' (++ / + / ± / - / --), met een motivering. Dit voorkomt groepsdenken en zorgt voor meer diversiteit in de startpositie.

3. Beoordelingssessie met dialoog

Tijdens een gezamenlijke sessie worden de inschattingen besproken. Per hoofdaspect en op onderwerpniveau voeren de deelnemers een inhoudelijk gesprek: welke effecten verwachten we, en hoe sterk zijn die? Wat zijn onzekerheden? Wat is voor inwoners van waarde? Via dialoog ontstaat een integraal en professioneel oordeel dat verschillende invalshoeken verenigt. Dat wordt kwalitatief beschreven en op basis daarvan wordt de 'score' bepaald.

4. Vastlegging en toelichting

De uitkomsten worden vastgelegd in een verslag met daarin per variant en daarbinnen per hoofdaspect een onderbouwing. Zoals eerder genoemd zal het verslag geen algeheel of integraal eindoordeel bevatten voor de varianten. Het verslag geeft de bestuurders en gemeenteraden niet alleen een overzicht van de scores, maar ook van het waarom erachter. Dat maakt het afwegingskader transparant en navolgbaar voor iedereen.

Weging is aan de politiek

Het verslag geeft beredeneerde en transparante duiding van de varianten. Het bevat geen advies over wat de best passende variant is en heeft dan ook uitsluitend een informerend karakter. De weging en prioritering is aan de politiek, in samenhang met de uitkomsten van andere hulpmiddelen waarmee naar varianten wordt gekeken.

Belangrijk om nogmaals te benadrukken is dat dit afwegingskader geen rekenmachine is waaruit automatisch de 'beste' variant uitrolt. De dimensies, hoofdaspecten en onderwerpen zijn niet per se gelijkgewichtig, en het is niet de bedoeling om scores bij elkaar op te tellen tot een totaalcijfer. Dat zou een schijn van objectiviteit geven die geen recht doet aan de complexiteit van de regionale verstedelijkingsopgave. Ook de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (Rli, 2021⁶) en het Planbureau voor de Leefomge-

⁶ Waardevol regeren - Sturen op Brede Welvaart, Rli 2024

⁷ Brede welvaart bevorderen: breed beschouwen en keuzes maken, PBL 2021

ving (PBL, 2021⁷) wijzen erop dat brede welvaartsbenaderingen geen mechanische beslisinstrumenten zijn, maar transparant moeten maken welke aspecten meewegen en welke afwegingen worden gemaakt. Het kader ondersteunt en verrijkt de besluitvorming, maar vervangt het politieke debat niet.

Aansluiting varianten op het afwegingskader

Het afwegingskader vormt een richtinggevend instrument om de toekomstvarianten te beschouwen op hun bijdrage aan de welvaart in de regio. Daarbij is het van groot belang dat de varianten beleidsmatig voldoende zijn uitgewerkt, zodat een onderbouwde, navolgbare en inhoudelijk evenwichtige beoordeling kan plaatsvinden. De beoordeling gebeurt immers langs vooraf vastgestelde dimensies, hoofdaspecten en onderwerpen die samen het afwegingskader vormen.

Om appels met appels te kunnen vergelijken, is het essentieel dat de verschillende ruimtelijke varianten op een vergelijkbare manier inzicht bieden in de beleidsvoornemens en de veronderstelde effecten van de voorgestelde keuzes of afwijkingen. Het gaat daarbij niet alleen om een ruimtelijk verhaal of kaartbeeld, maar juist ook om de beleidsmatige en maatschappelijke richting die elk scenario vertegenwoordigt.

Daarbij is het belangrijk dat de mate van uitwerking van de varianten in structuur, detail en inhoudelijke onderbouwing vergelijkbaar is, zodat de brede welvaartsbeoordeling ook in breedte en diepte evenwichtig kan plaatsvinden. In termen van inhoudelijke scope, schaalniveau en beleidsambitie en -voornemens moet het vergelijkbaar zijn; anders ontstaat het risico dat verschillen in beoordeling eerder het gevolg zijn van de mate van uitwerking dan van daadwerkelijke inhoudelijke keuzes. De onderbouwing en uitwerking van de beleidsvoornemens in de varianten is een noodzakelijke voorwaarde voor een werkend afwegingskader. Zonder dit fundament is een integrale beoordeling niet goed mogelijk. We willen een rijk gevuld afwegingskader. Een afwegingskader met te veel witte vlekken omdat de varianten te weinig detailering bevatten voor een beschouwing, motivering en score vanuit de onderscheidde hoofdaspecten verliest aan legitimiteit. Daarom is het afwegingskader niet in beton gegoten. Als blijkt dat het afwegingskader te weinig passend is, is doorontwikkeling van het kader wenselijk.

Inwonersperspectief blijven meenemen

Een zorgvuldig afwegingsproces vraagt niet alleen om een inhoudelijke (expert)beschouwing van varianten, maar ook om verankering in de samenleving. In het afwegingskader heeft de inwonersperceptie nadrukkelijk een plek. Het is belangrijk om ook in de volgende fase inwoners actief te betrekken, want de ruimtelijke keuzes voor de toekomst van de regio worden steeds concreter. Daarom adviseren we om een brede inwonersraadpleging te organiseren in 2026. Dat voedt het gesprek over wat als essentieel, wenselijk of acceptabel wordt gezien door inwoners. De beleving en verhalen van inwoners geven een waardevolle aanvullende context bij de keuze voor een variant (of combinatie van varianten)⁸.

De raadpleging helpt inhoudelijk, maar ook om gemaakte keuzes democratisch te legitimeren: als duidelijk is dat een voorkeursvariant ook daadwerkelijk aansluit bij gedeelde maatschappelijke waarden, vergroot dat het draagvlak. Tenslotte maakt de raadpleging ook inzichtelijk waar spanning ontstaat: wanneer inwoners bijvoorbeeld hoge waarde hechten aan zowel natuur als bereikbaarheid, en deze in een variant onder druk komen te staan, kunnen bestuurders die afwijking expliciet maken. Het afwegingskader is niet alleen een technisch of bestuurlijk instrument, het is bij uitstek ook een gesprekskader voor de samenleving. Door het inwonersperspectief erin te blijven verweven, versterken we zowel de inhoudelijke kwaliteit als de legitimiteit van de uiteindelijke ruimtelijke keuzes.

⁸ Apeldoorn, Deventer en Heerde hebben bewonerspanels die hiervoor benut kunnen worden en Moventem beheert het Gelderland Panel, maar ook de inwonerpanels van gemeenten Brummen, Epe, Lochem, Voorst en Zutphen. Samen hebben deze panels zo'n 15.000 deelnemers. Een laagdrempelige manier om de brede inwonersraadpleging mede vorm te geven en meteen een grote groep te bereiken. Er kan worden overwogen om ook andere manieren van dataverzameling in te zetten. Waardoor het niet alleen een statistisch betrouwbaar en representatief onderzoek is, maar ook een inclusief onderzoek qua verschillende perspectieven en bijvoorbeeld voor mensen die digibeeft zijn, laaggeletterd of de Nederlandse taal onvoldoende machtig zijn, en denk ook aan jongeren. Juist bij dit vraagstuk is inclusiviteit cruciaal.

Tot slot

De uitdaging

Met het Afwegingskader Regionale Welvaart heeft u een denkkader en een extra hulpmiddel om onderbouwd, open en navolgbaar keuzes te kunnen maken voor het Ontwikkelperspectief 2050.

Niet alleen over waar wordt gebouwd, maar over hoe u wilt samenleven en -werken aan een leefbare, sterke en rechtvaardige regio voor iedereen.

Het mooie is: dit gaat niet op onderbuikgevoel, maar op inhoud. En niet vanuit één belang, maar vanuit brede welvaart denken, waarbij economie, een duurzame leefomgeving en het sociale samenleven allemaal meewegen.

Dat is niet eenvoudig. Maar het is wel eerlijker, completer en toekomstgerichter. Met het afwegingskader in de hand kunt u straks samen het kwalitatieve gesprek voeren over welke keuzes leiden tot het versterken van de regionale welvaart.

Zo wordt niet alleen gebouwd aan nieuwe woningen of infrastructuur, maar ook aan meer begrip voor elkaar, betere gedragen keuzes en daarmee ook aan vertrouwen tussen alle betrokken partijen én de samenleving. Dat is misschien wel de grootste winst van alles.

Namens team Moventem,
Robin Koster
Strategisch adviseur/ Directeur

Bijlagen

Bijlage I

Procesbeschrijving en werkwijze

Het afwegingskader is niet op afstand ontwikkeld, maar in samenspel met Rijk, regio, provincies, gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties, maar ook het inwonersperspectief is meegenomen vanuit bestaande onderzoeken.

In een reeks samenhangende en op elkaar voortbordurende bijeenkomsten en werksessies, is het begrip brede welvaart verkend, besproken, verdiept én toegepast voor de specifieke kenmerken en ruimtelijke opgaven van de regio. Deze samenwerking leverde niet alleen waardevolle inzichten op over wat brede welvaart hier betekent en voor de voorliggende opgave, maar ook eigenaarschap en gedeeld begrip. De combinatie van wetenschappelijke kaders (zoals het CBS-raamwerk) en regionale kennis uit praktijk, bestuur en samenleving, zorgt ervoor dat dit afwegingskader zowel inhoudelijk robuust als bestuurlijk en praktisch toepasbaar is. In de volgende beknopte subparagrafen wordt zichtbaar hoe de perspectieven van inwoners, raadsleden, bestuurders en professionals elk op een eigen manier hebben bijgedragen aan de inhoud en vorm van het afwegingskader.

Inwoners

In 2023 is een inwonersonderzoek uitgevoerd onder de inwoners van de regio via het Gelderland Panel . Met dit onderzoek wilde de Provincie Gelderland in kaart brengen wat inwoners belangrijk vinden als het gaat om brede welvaart, de kwaliteit van leven en leefomgeving. Het onderzoek is uitgevoerd op basis van de CBS brede welvaart thema's, waaronder gezondheid, veiligheid, milieu, onderwijs en inkomen. De uitkomsten waren statistisch betrouwbaar, nauwkeurig en representatief over leeftijd en gender. Daarmee geeft het een goed beeld van hoe brede welvaart in de regio ervaren wordt door inwoners zelf. De resultaten laten zien welke aspecten inwoners van de regio als meest bepalend ervaren voor hun welzijn en levenskwaliteit.

Bovendien lagen de uitkomsten in lijn met de bevindingen van de Brede Welvaart Monitor uit 2024 van KennisHub Overijssel, waarin Deventer is meegenomen en afzonderlijk te onderscheiden. Inwoners gaven onder andere aan waarde te hechten aan een prettige en veilige woonomgeving, bereikbare voorzieningen, een schone leefomgeving en voldoende werkgelegenheid in de buurt. Ook sociale cohesie, het gevoel van zeggenschap en vertrouwen in de overheid kwamen nadrukkelijk terug. Deze uitkomsten vanuit de samenleving zijn meegenomen in het proces om het afwegingskader op te stellen. Ze bieden een belangrijk inzicht als verrijking van het bestuurlijk en beleidsmatig perspectief, en helpen om beter te begrijpen wat brede welvaart op de schaal van de regio betekent voor mensen in hun dagelijks leven. Het inwonersperspectief is nadrukkelijk verankerd in het proces als inhoudelijk onderbouwde input die richting geeft aan het publieke gesprek en de uiteindelijke afweging.

Raadsleden

De contouren van het afwegingskader bouwen voort op de rode draden uit de raadsconsultaties bij de Contourenschets Verstedelijking in Balans in het derde en vierde kwartaal van 2024, waar brede welvaart werd erkend als inhoudelijk kompas mits concreet toepasbaar en met ruimte voor ervaringskennis en politieke afweging. Op 13 mei 2025 is dit verdiept tijdens de regionale raadsconferentie in Epe. Prof. dr. Henri de Groot gaf een inleiding op brede welvaart in relatie tot het Ontwikkelperspectief. Daarna volgden deelsessies waarin raadsleden met actuele cijfers uit de Stedendriehoek Monitor de demografische bewegingen en hun implicaties bespraken. In kleine groepen zijn dilemma's verkend, is gewerkt met stickers om te prioriteren, zijn argumenten en tegenargumenten genotuleerd en zijn de opbrengsten plenair gedeeld. Tijdens de bijeenkomst is het algemene brede welvaartskader aangevuld met onderwerpen die voor de Stedendriehoek aantoonbaar relevant zijn én voor de regionale verstedelijkingsopgave. Vanuit het Ontwikkelperspectief zijn extra accenten ingebracht en gezamenlijk geprioriteerd. De aanvullingen betroffen onder meer nadruk op de balans tussen inwoners en arbeidsplaatsen, het behouden van talent en stimuleren van terugkeer, het vergroten van het aandeel inwoners met een startkwalificatie, het vergroten van duurzame mobiliteit, het verkleinen van de afstand tot voorzieningen, het versterken van natuur, biodiversiteit en bodem, en het versterken van werken in de eigen regio. Daarbij is expliciet afgesproken dat prioriteiten altijd in het licht van het Ontwikkelperspectief worden gelezen. Zo laat de data zien dat de afstand tot voorzieningen objectief gunstig is, terwijl de gesprekken met bestuurders en raadsleden het verkleinen van die afstand toch als gewenste richting markeerden voor behoud van leefbaarheid, zeker in de landelijke gebieden en in relatie tot de demografie (toename ouderen, meer afhankelijkheid). De dialoog, de prioritering en de vastgelegde notities vormde de basis voor de inhoudelijke lijn van het afwegingskader. Geen algemeen kader, maar maatwerk voor de regio en voor deze opgave.

Bestuurders

Op 16 april 2025 was er een Regiodag op het gemeentehuis in Apeldoorn waarin we aan de aanwezige regionale bestuurders (wethouders en enkele burgemeesters) de Stedendriehoek Monitor hebben gepresenteerd en waarin we met ze aan de slag zijn gegaan. Tijdens regiodagen werken bestuurders uit de regio gezamenlijk aan opgaven die gemeentegrenzen overstijgen en vragen om een samenhangende aanpak. Deze Regiodag bood een uitgelezen moment om bestuurders actief te betrekken bij de invulling van het afwegingskader. In interactieve sessies werd verkend welke onderwerpen zij essentieel vinden voor het Ontwikkelperspectief. Daarbij is nadrukkelijk stilgestaan bij de verschillen tussen stad en dorp: wat betekent brede welvaart in een stedelijke context en hoe verschilt dit van het perspectief van kleinere kernen? De bestuurders gingen hierover in gesprek, op basis van de bredewelvaartsaspecten van het CBS en met inzichten uit de Stedendriehoek Monitor indachtig. Deze werkwijze bevorderde dialoog en bood ruimte om de betekenis van welvaart vanuit de varianten voor verschillende typen gebieden te verdiepen. De inzichten die tijdens deze sessies zijn opgehaald, vormen input voor de verdere ontwikkeling van dit afwegingskader.

Ambtenaren en andere professionals

Op 8 april 2025 vond in Zutphen een Maakdag plaats, een inhoudelijke werksessie waarin de eerste bouwstenen zijn gelegd voor het afwegingskader brede welvaart. De bijeenkomst bracht een brede groep ambtelijke deelnemers bijeen: vertegenwoordigers uit regionale werkgroepen en themateams (zoals RO, Economie, Sociaal Domein/Woonzorg, Mobiliteit, Landelijk Gebied, Duurzaamheid en Energie) en vertegenwoordigers vanuit het team IenP (ministerie VRO, de provincies, de gemeenten en de waterschappen). De Maakdag had als doel om houvast te geven aan het instrument en gezamenlijk de eerste contouren te verkennen. Het proces werd toegelicht dat leidt naar een breed gedragen afwegingskader: wat is het, hoe werkt het, en hoe helpt het ons straks bij het wegen van beleidskeuzes?

Vervolgens werd inhoudelijk gewerkt met een overzicht van de sociaal-economische trends en cijfers uit de Stedendriehoek Monitor. Die feitenbasis vormde de basis voor een verdiepend gesprek en twee interactieve werksessies. In de eerste sessie werkten de deelnemers in groepen aan het bespreken van relevante onderwerpen: welke doen ertoe en welke missen we als we willen toetsen op brede welvaart, wat willen we meegeven? In de tweede sessie werd de opbrengst uit de eerste sessie verdiept, want wat betekenen de onderwerpen voor de verstedelijkingsopgave en is er bijvoorbeeld een verschil tussen stad, dorp en landelijk gebied? De verkennende sessies brachten inhoud en praktijk bij elkaar, en maakten zichtbaar hoe uiteenlopende beleidsvelden, van mobiliteit tot gezondheid, van natuur tot werkgelegenheid, samenhangen binnen een brede welvaartsbenadering.

Methodische uitleg

Het ontwikkelen van dit afwegingskader is opgezet als een stapsgewijs en systematisch proces, gebaseerd op een combinatie van wetenschappelijke kaders, beleidsmatige relevantie en participatieve validatie.

Het CBS-raamwerk brede welvaart vormt het vertrekpunt. Dit raamwerk is breed erkend, sluit aan bij internationale standaarden (zoals de OESO) en borgt continuïteit in metingen, belangrijk voor de verdere doorontwikkeling en blijvende bruikbaarheid van het afwegingskader.

We zijn tot maatwerk dimensies, hoofdaspecten en onderliggende onderwerpen gekomen door in het proces nadrukkelijk het volgende te combineren:

1. **Brede startbasis:** het CBS-raamwerk brede welvaart is als inhoudelijke en methodologische basis gebruikt. Dit omvat een ruime set van bredewelvaartsindicatoren over meerdere domeinen.
2. **Contextspecifieke prioritering:** in werksessies met raadsleden, bestuurders, ambtenaren en andere professionals is vervolgens onderzocht welke aspecten voor de Stedendriehoek relevant zijn, gezien vanuit de regionale context, het Ontwikkelperspectief 2050 en de verstedelijkingsopgave.

Op basis hiervan is een eerste set van hoofdaspecten geformuleerd. In een volgende stap is deze set verdiept en verrijkt met Team Inhoud & Producten, die in het hele proces producten maakt, controleert en inhoud aanlevert. Daarbij is gekeken naar:

1. **Beleidsrelevantie** – in hoeverre valt het binnen de beïnvloedingssfeer van het Ontwikkelperspectief?
2. **Beïnvloedbaarheid** – op welke hoofdaspecten en onderwerpen kunnen keuzes in de varianten effect hebben?
3. **Volledigheid** – welke onderwerpen moeten worden toegevoegd voor integrale afweging?

Het afwegingskader is het resultaat van een gestructureerd proces waarin wetenschappelijke inzichten, beleidsambities en maatschappelijke input samenkomen. In methodologische termen is sprake van een proces van datareductie en prioritering: een brede initiële set van aspecten en indicatoren is stapsgewijs gefilterd, geclusterd en aangescherpt. Daarbij is gebruikgemaakt van:

- Theoretische onderbouwing (wetenschappelijke en beleidskaders zoals CBS, SCP)
- Empirische data (inwonersonderzoek 2023, 2024 en 2025)
- Participatieve input (werksessies met o.a. prioritering via stickers, gespreksrondes en discussies)

Door deze aanpak ontstaat een triangulatie tussen wetenschappelijke kaders, empirische data en participatieve validatie, wat de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van het afwegingskader versterkt.

Bijlagen

Bijlage II

Algemene brede welvaart definities indicatoren

Afstand tot ov

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot de dichtstbijzijnde ov-halte, berekend over het fietsnetwerk van 2022. Het gaat om de volgende typen openbaar vervoer: trein, tram, bus, metro en ferry. De peildatum is 1 januari van het betreffende jaar. [km; CBS]

Tevredenheid met woning

Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woning. Particulier huishouden: één of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf, dus niet-bedrijfsmatig, voorzien in de dagelijkse levensbehoeften. De woonruimte wordt niet gedeeld met andere huishoudens. [% van de particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is; CBS]

Tevredenheid met woonomgeving

Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woonomgeving. De woonomgeving is de omgeving en de buurt waarin een huishouden woont. Particulier huishouden: één of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf, dus niet-bedrijfsmatig, voorzien in de dagelijkse levensbehoeften. De woonruimte wordt niet gedeeld met andere huishoudens. [% van de particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is; CBS]

Particuliere zonne-energie

Het opgesteld vermogen van zonnestroominstallaties in watt per woning aan het einde van het referentiejaar. Het betreft het vermogen van installaties van zonnepanelen bij woningen gedeeld door het totaal aantal woningen, dus woningen met of zonder zonnepanelen. [watt per woning; CBS]

Emissies van fijnstof naar lucht

Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht. Fijnere fractie van fijnstof bestaat uit deeltjes waarvan de diameter kleiner is dan 2,5 micrometer. [kg PM_{2,5} per ha; RIVM]

Kwaliteit van het zwemwater binnenwateren

Gemiddelde zwemkwaliteit voor de gezondheid van de zwemmer van de locaties in meren en rivieren, volgens de normen van de vigerende EU-zwemwaterrichtlijn. [European Environment Agency]

Fosfaatuitscheiding landbouw

De uitgescheiden hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest per hectare uitgedrukt in P₂O₅. In tegenstelling tot stikstof treden bij fosfaat geen gasvormige verliezen op. [kg per ha bemeste cultuurgrond; CBS]

Stikstofuitscheiding landbouw

De totale stikstofuitscheiding in dierlijke mest per hectare met aftrek van de stikstof die tijdens mestopslag in de stal en bij opslag buiten de stal is vervluchtigd in de vorm van ammoniak (NH₃) inclusief de afvoer via spuiwater van luchtwassers, lachgas (N₂O), stikstofoxide (NO) en stikstofgas (N₂). [kg per ha bemeste cultuurgrond; CBS]

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (bbp) is een maat voor de omvang van de economie. [euro per inwoner, constante prijzen 2015; CBS]

Bevolking hbo+ opleiding

Percentage van de beroepsbevolking met hoger beroepsonderwijs (hbo) of wetenschappelijk onderwijs (wo) als hoogst genoten opleidingsniveau. Het onderwijs op hbo- en wo- niveau bouwt voort op voortgezet onderwijs (havo en vwo) en mbo-opleidingen, en voorziet deelnemers van beroepsgerichte of wetenschappelijke kennis, vaardigheden en competenties (conform de Standaard Onderwijsindeling SOI). Dit betreft hbo (bachelor en master), wo (bachelor en master) en doctor [% van de beroepsbevolking; CBS].

Netto-arbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking 15 t/m 74 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking). [% van de bevolking van 15 t/m 74 jaar; CBS]

Werkloosheid

De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking. Personen van 15 t/m 74 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn. [% van de beroepsbevolking; CBS]

Arbeidsduur per week

Het totale aantal uren dat werknemers en zelfstandigen werkelijk hebben gewerkt. Niet-gewerkte uren door verlof of ziekte tellen dus niet mee. De gewerkte uren van werknemers zijn berekend door de betaalde uren (de overeengekomen uren plus de betaalde overuren) te vermeerderen met onbetaalde overuren en te verminderen met feitelijk niet gewerkte uren die betaald worden, zoals ziekteverzuim, zwangerschaps- en bevallingsverlof, stakingen, weerverlet, ouderschapsverlof, kort verzuim. De gewerkte uren van zelfstandigen zijn rechtstreeks bepaald. [aantal feitelijk gewerkte uren per werkende/week; CBS]

Mediaan besteedbaar inkomen

Het mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden, in euro. Bij de berekening wordt gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd. [euro per huishouden, gecorrigeerd voor inflatie, constante prijzen 2021; CBS]

Mediaan vermogen van huishoudens

Het saldo van bezittingen en schulden, gecorrigeerd voor inflatie, in prijzen 2021. Bezittingen worden gevormd door bank- en spaartegoeden, effecten, de eigen woning, overig onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en de overige bezittingen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. Stand per 1 januari, er is gecorrigeerd met de prijsontwikkeling in het voorgaande jaar. [euro per huishouden; CBS]

Gemiddelde schuld per huishouden

Het gemiddelde van de schulden van particuliere huishoudens, in prijzen 2022. De schulden betreffen de hypotheekschuld van de eigen woning, studieschulden en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, schulden voor de financiering van de tweede woning of ander onroerend goed. Stand per 1 januari, er is gecorrigeerd met de prijsontwikkeling in het voorgaande jaar. [euro per huishouden; CBS]

Geregistreeerde problematische schulden

Ten minste één persoon in het huishouden voldoet aan ten minste één van de volgende criteria op het peilmoment van het betreffende verslagjaar (1 januari of 1 oktober):

- Volgt een WSNP-traject.
 - Volgt een bij BKR geregistreerd minnelijk traject.
 - Heeft een bij BKR geregistreeerde betalingsachterstand.
 - Is in het Centraal Curatele en Bewindregister (CCBR) opgenomen op grond van verkwisting en/of problematische schulden.
 - Heeft ten minste zes maanden de zorgpremie niet betaald.
 - Heeft een betalingsachterstand van een Wet Mulder-boete bij het CJIB waarvan de tweede aanmaning ten minste twee maanden openstaat, of bevindt zich al in een ernstigere wanbetalersfase. Daarnaast moet het openstaande bedrag minimaal 50 euro zijn.
 - Heeft langer dan 27 maanden een toeslagschuld van minimaal 50 euro openstaan bij de Belastingdienst.
 - Heeft langer dan 15 maanden een schuld van minimaal 50 euro voor overige belastingaanslagen openstaan bij de Belastingdienst.
 - Heeft een belastingschuld die in de 12 maanden voor het peilmoment oninbaar is geleden.
 - Heeft een betalingsachterstand bij DUO van 3 maanden of langer en van minimaal 270 euro.
- [Percentage huishoudens; CBS]

Afstand tot basisschool

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot de dichtstbijzijnde basisschool, berekend over de weg. Het basisonderwijs omvat alleen de basisscholen zoals bekend bij de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Het speciaal basisonderwijs en speciale scholen zijn niet meegenomen. [km; CBS]

Afstand tot café e.d.

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot het dichtstbijzijnde café, koffiehuis, coffeeshop, discotheek, seks/ nachtclub en partycentrum, berekend over de weg. [km; CBS]

Ervaren gezondheid

Percentage personen van 18 jaar en ouder met antwoordcategorie 'goed' of 'zeer goed' naar de vraag algemene gezondheidstoestand. [% van de bevolking van 18 jaar en ouder dat eigen gezondheid (zeer) goed vindt; CBS, RIVM, GGD'en]

Levensverwachting bevolking

Levensverwachting in jaren voor de bevolking bij geboorte. Gemiddelde waarde over periode 2018-2021. [aantal jaren dat iemand naar verwachting zal leven (bij geboorte); RIVM]

Overgewicht

Percentage personen van 18 jaar en ouder met een BMI van 25,0 kg/m² en hoger. Cijfers over lichaamsgewicht zijn gebaseerd op zelf gerapporteerde waarden. De Body Mass Index (BMI) is een maat voor overgewicht, berekend als het quotiënt van het gewicht in kilogram en het kwadraat van de lengte in meters (kg/m²). [% van de bevolking van 18 jaar of ouder; CBS, RIVM]

Personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen

Percentage personen van 18 jaar en ouder met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen. Langdurig is (naar verwachting) 6 maanden of langer. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder; CBS, RIVM, GGD'en]

Contact met familie, vrienden of buren

Percentage mensen van 15 jaar en ouder dat gemiddeld minstens een maal per week contact heeft met familie, vrienden of buren. Het gaat hierbij om alle vormen van contact. Het gaat om een gemiddelde van de indicatoren “minstens wekelijks contact met familie”, “minstens wekelijks contact met vrienden” en “minstens wekelijks contact met buren”. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat minstens een keer per week contact heeft met familie, vrienden of buren; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Sociale cohesie

De sociale cohesie geeft een schaalscore van 0 tot 10. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer de inwoners tevreden zijn over de sociale aspecten van hun woonbuurt. [schaalscore (0-10); CBS]

Vrijwilligerswerk

Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk heeft verricht voor organisaties of verenigingen. Het kan daarbij gaan om bestuurlijk werk of andere activiteiten. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder verrichtte in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Tevredenheid met het leven

Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag ‘Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met het leven dat u nu leidt. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?’. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder dat tevreden is met het leven; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Tevredenheid met vrije tijd

Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag ‘Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met de hoeveelheid vrije tijd die u heeft. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?’. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder is tevreden met de hoeveelheid vrije tijd; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Vertrouwen in anderen

Aandeel personen van 15 jaar en ouder dat het eens is met stelling dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn. Ook wel gegeneraliseerd vertrouwen genoemd. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat vindt dat mensen i.h.a. te vertrouwen zijn; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Vertrouwen in instituties

Percentage mensen van 15 jaar en ouder dat vertrouwen heeft in drie instituties (Tweede kamer, politie, en rechters). De indicator betreft het gemiddelde van de drie scores. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat vertrouwen heeft in Tweede Kamer, politie of rechters; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Aantal ondervonden delicten

Aantal ondervonden delicten, exclusief ondervonden cybercrime delicten, voor personen van 15 jaar en ouder. [aantal ondervonden delicten per 100 inwoners; CBS]

Geregistreerde misdrijven

Geregistreerde criminaliteit per 1.000 inwoners. Betreft misdrijven door de politie vastgelegd in een proces-verbaal van aangifte of in een ambtshalve opgemaakt proces-verbaal. [aantal per 1.000 inwoners; CBS/WODC]

Vaak onveilig voelen in de buurt

Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt.

[% van de bevolking van 15 jaar en ouder; CBS]

Balans tussen inwoners en arbeidsplaatsen

Aantal werkzame personen gedeeld door het aantal inwoners 15-74 jaar. [LISA en CBS]

Talent behouden

Inwoners die zowel op de 16de als op de 28ste verjaardag in dezelfde gemeenten woont.

[CBS – Microdata, RU Groningen] [Percentage; CBS]

Inwoners met startkwalificatie

Personen met een startkwalificatie (diploma havo/vwo/mbo2+) in bevolking 15-74 jaar.

[Percentage; CBS]

Elektrische personenauto's

Elektrische personenauto's (BEV), geregistreerd bij eigenaar. [Percentage; Klimaatmonitor]

Bos en open natuurlijk terrein

Aantal ha bos en open natuurlijk terrein per 1.000 inwoners. [ha/1.000 inwoners; CBS]

Afstand tot voorzieningen

Gemiddelde afstand tot ziekenhuis/oprit hoofdverkeersweg/treinstation [km; CBS]

Werken in eigen regio

Intraregionaal woon-werkverkeer [Percentage; CBS]

Colofon

Deze publicatie is opgesteld in opdracht van de Regio Stedendriehoek en is verschenen in september 2025.

Team Moventem

Robin Koster

Strategisch adviseur en directeur, Moventem,
projectleider, auteur van deze publicatie

Edwin van de Wiel

Senior onderzoeker, Moventem,
auteur van deze publicatie

Met medewerking van:

Henri L.F. de Groot

Hoogleraar Regionaal Economische Dynamiek, Vrije Universiteit,
lid van de Wetenschappelijke Klimaatraad, voormalig Kroonlid van de Sociaal-Economische Raad

Vragen?

Stel ze aan projectleider Robin Koster:
r.koster@moventem.nl
0575 84 3738

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding.

Disclaimer

Deze publicatie is met grote zorg opgesteld. Team Moventem heeft getracht gebruikte bronnen zorgvuldig te vermelden en auteursrechten te respecteren. Mocht u onvolkomenheden tegenkomen, dan willen wij dat graag weten. U kunt contact opnemen via info@moventem.nl.

Team Moventem is niet aansprakelijk voor enige directe of indirecte schade die zou kunnen ontstaan door het gebruik van deze publicatie.

Moventem

Groote Bolwerk 40
7202 AP Zutphen
www.moventem.nl
info@moventem.nl
0575 84 3738

Stedendriehoek Variantenstudie
December 2025

STUDIO —
BEREIKBAAR

Koöperatieve
Architecten
Werkplaats

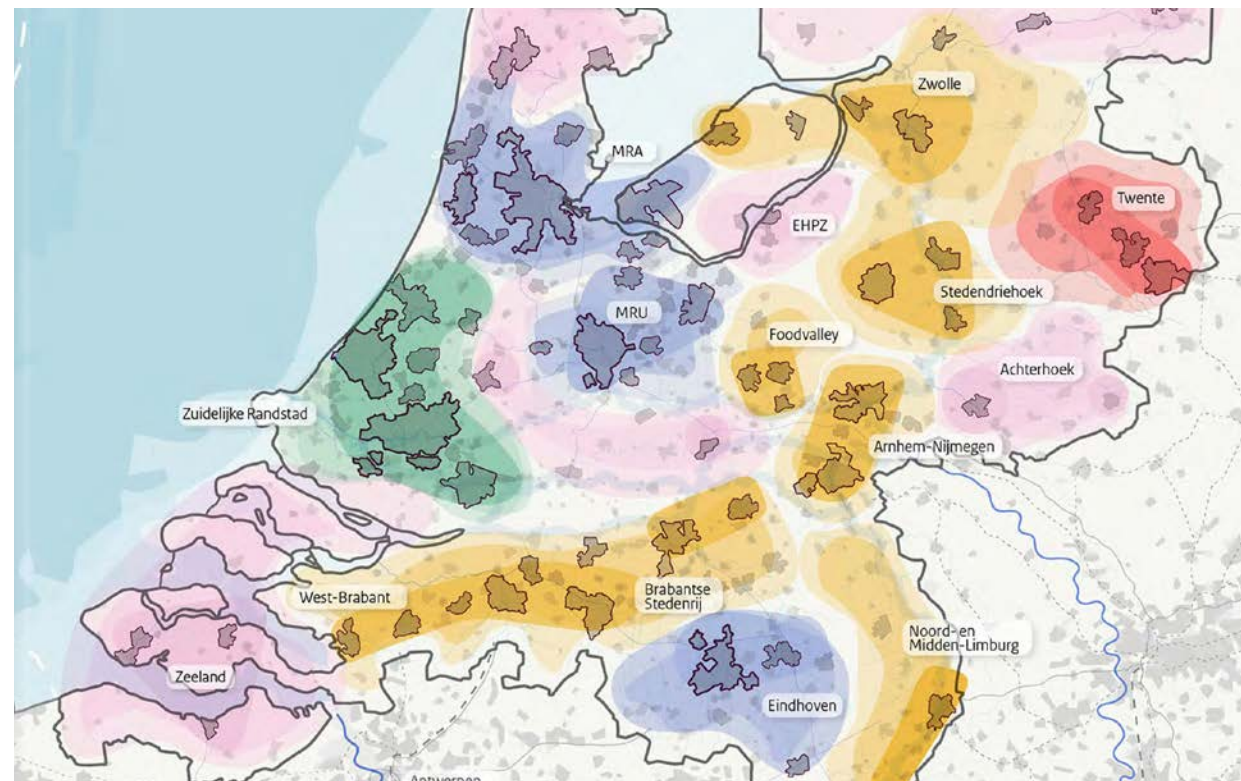
bureau
buiten

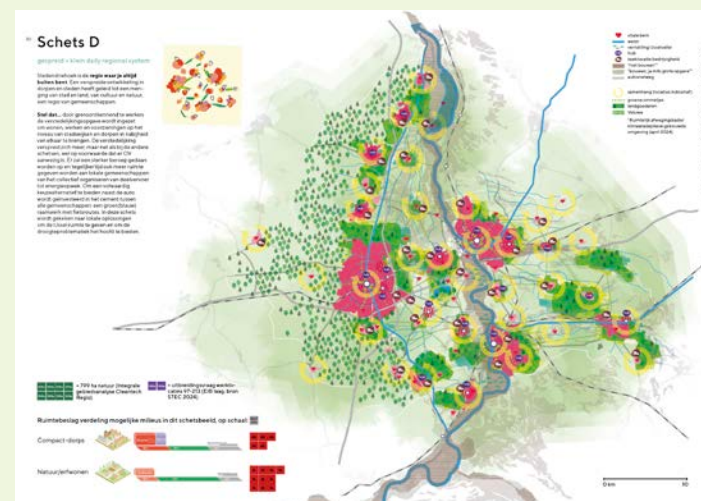
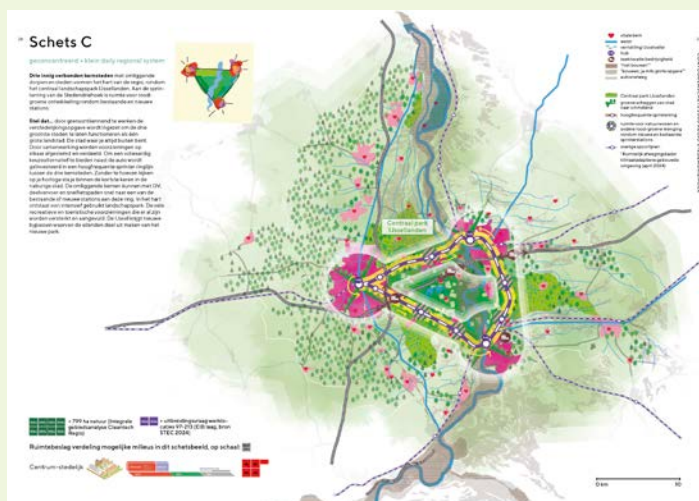
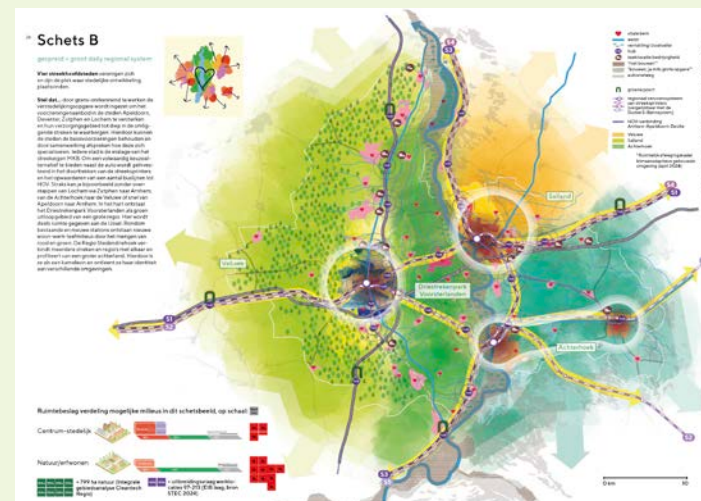
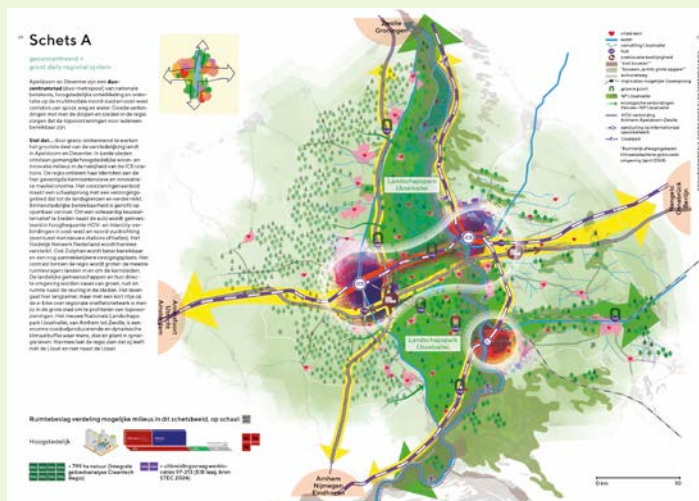
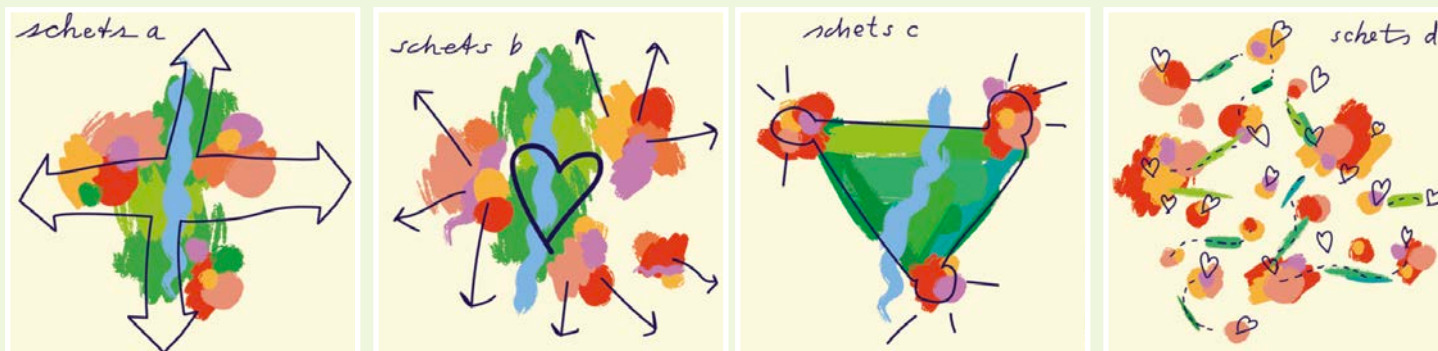
- Inventarisatie bestaande plannen
- Confrontatie countourenschets
- Onderzoeksvarianten

Ontwerp- Nota Ruimte

Uit de tekst:

- In de Stedendriehoek is de ambitie met een Ontwikkelperspectief richting te geven aan een **groeiopgave van circa 48.000 woningen tot 2050, met bijbehorende werkgelegenheid, voorzieningen en bereikbaarheid**. Tegelijk vraagt de strategie aandacht voor ruimtelijke kwaliteit: hoe kan de regio groeien in balans met water, bodem, energie, landschap en klimaat?
- Stimuleren in gebieden, in nabijheid van het economisch kerngebied, waar nu ook al groei plaatsvindt. Inzet hier is erop gericht om deze **gebieden in balans (wonen, werken en voorzieningen) verder door te laten groeien**, waarbij vooral de **groei in werkgelegenheid** verder wordt gestimuleerd.
- Bedoeling van een **steviger ruimtelijk-economische focus** is, dat ze zich in de toekomst verder **doorontwikkelen naar meer complete regio's met een evenwichtige mix aan wonen, werken, voorzieningen en groen**. De regio's waar we stimuleren, liggen centraal in het stedelijk netwerk en kennen een sterke mix van wonen en werken en aanwezigheid van hoger onderwijs. Ze liggen vaak landschappelijk aantrekkelijk, met grote natuurgebieden en waardevolle landschappen in de directe omgeving. Ze kennen nu al autonome groei en zijn daarom ook logische plekken voor woningbouw.

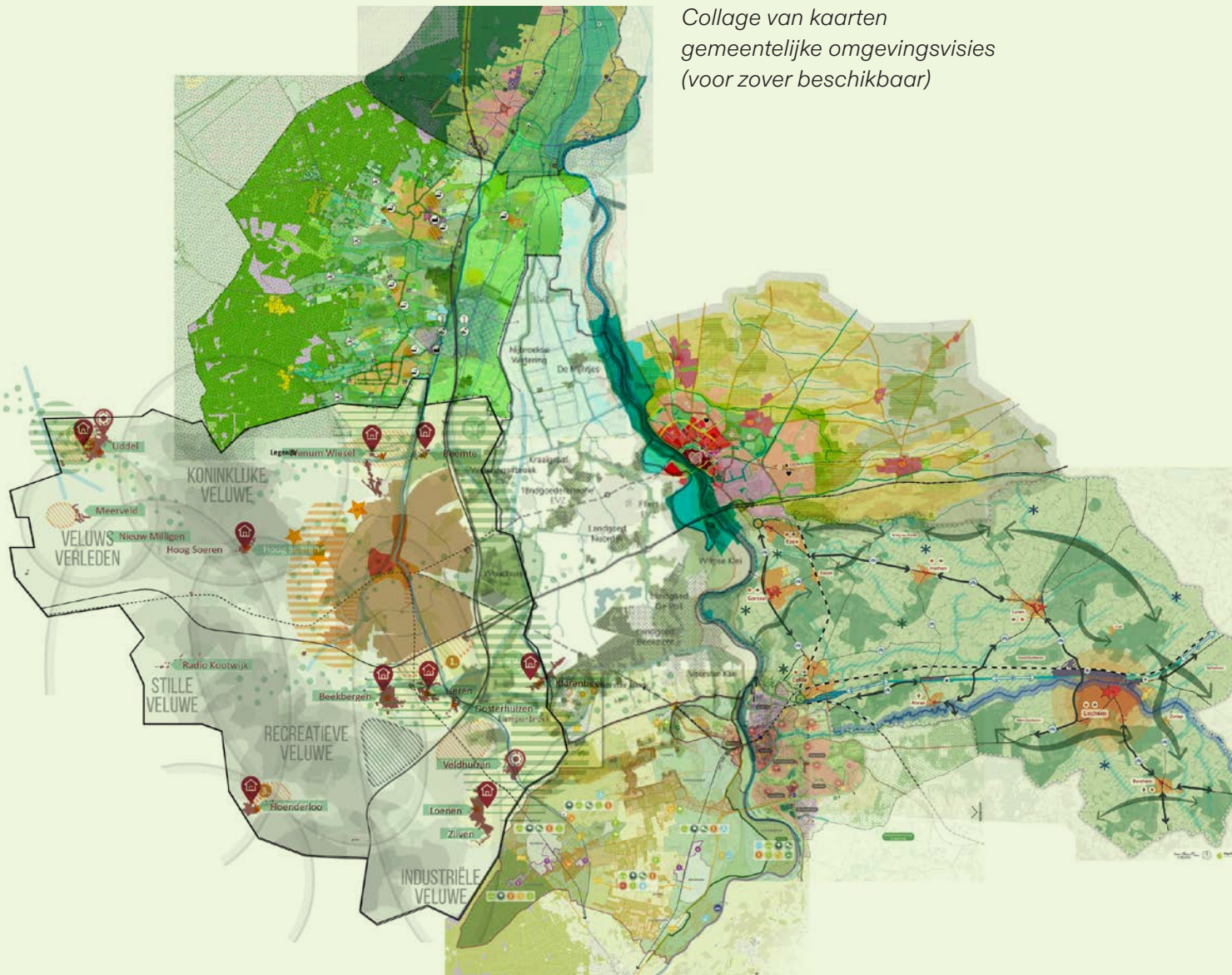
Contourenschets Regio Stedendriehoek 2050

Open vragen en aandachtspunten vanuit het eerdere ontwerpende onderzoek:

- **Maat en schaal van de opgave.** Vraagt om balans en evenwicht.
- **Grensontkennende blik.** Aandacht voor relaties met andere regio's. O.a.: profiel van werkmilieus t.o.v. elkaar en omliggende regio's
- **Sociaal-maatschappelijke opgaven** O.a. demografie, gezondheid, eenzaamheid, economische ongelijkheid.
- **Leefbaarheid van de kernen** O.a. voorzieningendraagvlak, sociale samenhang, toegankelijkheid.
- **Perspectief voor het platteland.**
- **Ruimte voor bodem, water, natuur en energie.** Aandacht voor kwaliteit landschap en cultuurhistorie. Ruimte voor de IJssel. Meegroeien in drinkwater.
- **Toekomstbestendige mobiliteit.** Kansen voor stations(gebieden) en mobiliteitstransitie?
- **Realisme in ambities.**

Keuzes zijn nodig: Hoe gaan we werken?

Voor wie gaan we bouwen? Hoe verplaatsen we ons? Welke voorzieningen heeft de regio nodig? **Welke brede welvaartseffecten en ruimtevraag hoort bij die keuzes?**

Collage van kaarten
gemeentelijke omgevingsvisies
(voor zover beschikbaar)

Relatie met woondeals en omgevingsvisies

Eerste stap is al gezet:

- 8.000 woningen uit de woondeals al gerealiseerd; Plus er zijn locaties bekend voor circa 26.000 woningen.

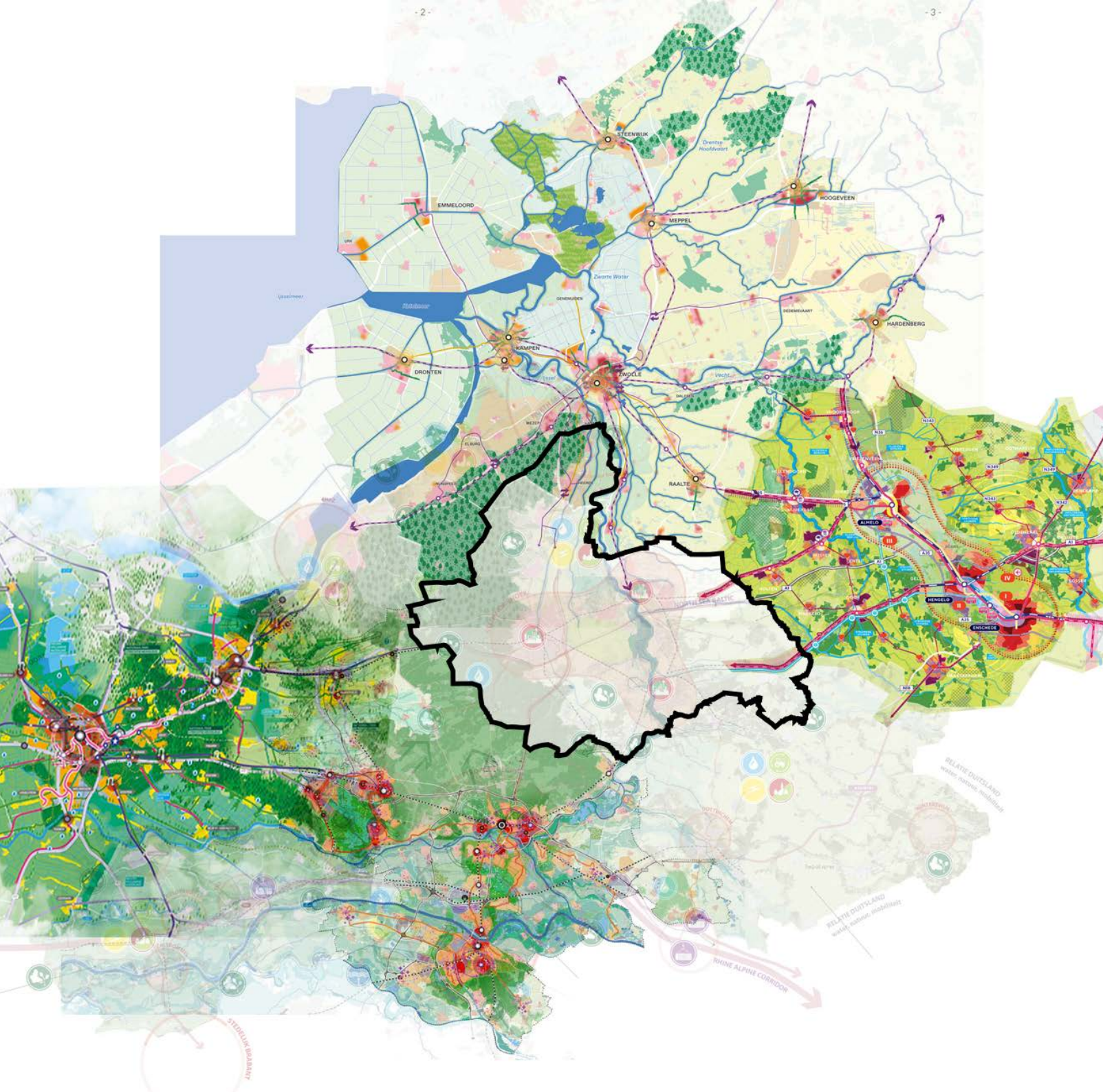
De omgevingsvisies geven richting mee. Ter illustratie:

- 159 x het woord identiteit
- Apeldoorn: Stadmaken, verdichten en vergroenen
- Deventer: Stedelijke dynamiek, innovatieve economie
- Zutphen: Zutphense maat en schaal: historische Hanzestad van de 21e eeuw
- Voorst: Groen, groener groenst
- Lochem: Stad Lochem meer profileren en versterken
- Epe: Sociaal samenleven, dorpse kwaliteit
- Brummen: Balans tussen rust, ruimte en groen
- Heerde: Cittaslow

Maar:

- Nog beperkt doordacht richting de langere termijn (na 2030).
- Echte keuzes nog niet gemaakt. Wat kan/ doen we straks niet meer?
- Levert de optelsom van lokale keuzes de gewenste regionale (brede welvaarts) effecten op?

Levert de optelsom van lokale keuzes de gewenste regionale effecten op?

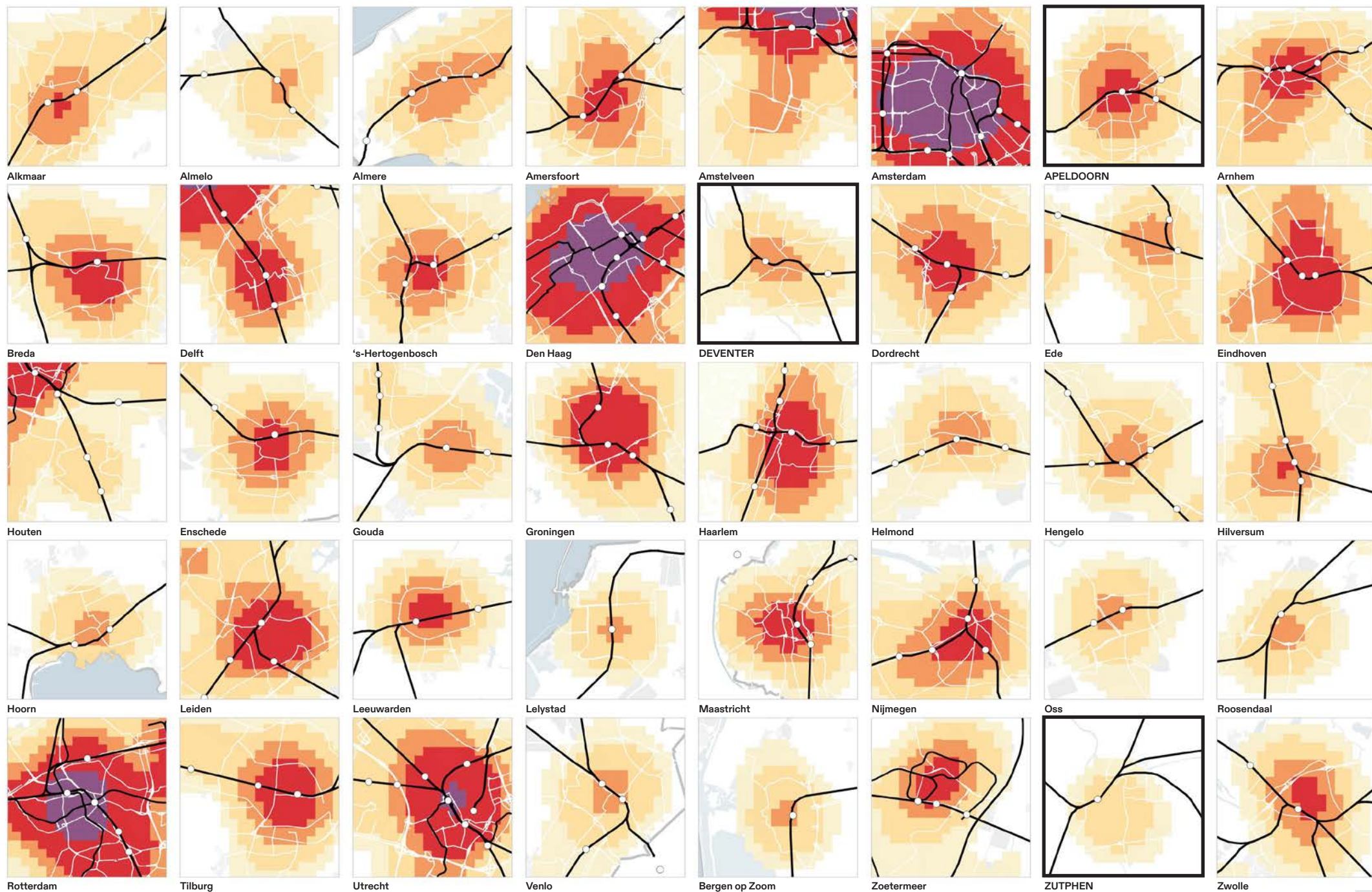
In de context van..

- **Utrecht-Amersfoort.** 165.000 nieuwe woningen en 110.000 banen (+1x de stad Utrecht). Concentratie in Utrecht, spoorzone Amersfoort en regionale OV-knopen zoals Nijkerk en Barneveld.
- **Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, Foodvalley.** 100.000 extra woningen (+30%). Nabij OV-knopen Arnhem, Nijmegen, Veenendaal en Ede-Wageningen. Rondom economie van Food, Health, Hightech en Energy (WUR en Radboud).
- **Zwolle** regio groeit door met 50.000 - 85.000 woningen. Grote schaa sprong in HBO-stad Zwolle met 25.000 woningen en 20.000 banen (+40%). Focus: Health, ICT, E-commerce en (maak)industrie.
- **Twente.** “Van Braindrain naar Braingain”. Hoogstedelijke dynamiek in spoorzones Almelo, Hengelo, Enschede (+69.000 woningen (+32%) rondom het HTSM ecosysteem van de Universiteit Twente). Totaalambitie 100.000 woningen.
- Verstedelijkingsprogramma in alle regio's sterk geclusterd ingezet voor **behoud van jongeren/talent, mobiliteitstransitie** (meer OV en fiets, minder auto) en **transformatie-opgave**. Groen, water en natuur groeien mee.

Nabijheid van banen en inwoners in 2004. Apeldoorn enige kern met stedelijke nabijheid in de Stedendriehoek.

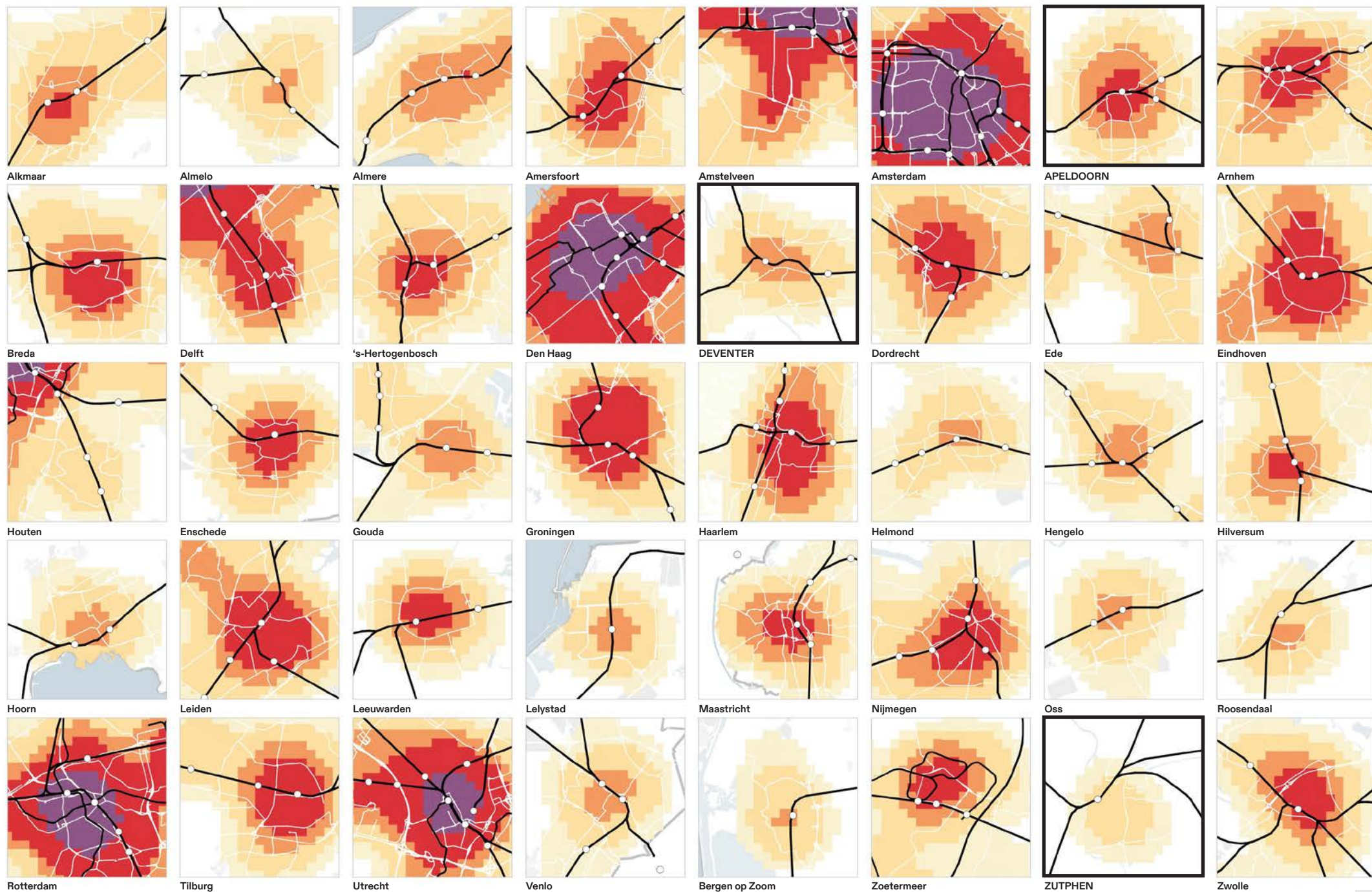
Data: Dashboard Verstedelijking

● Hoogstedelijk
 ● Stedelijk
 ● Suburbaan
 ● Laag suburbaan
 ● Dorps

Nabijheid van banen en inwoners in 2022. Schaalsprong vooral in de Randstad.

Data: Dashboard Verstedelijking ● Hoogstedelijk ● Stedelijk ● Suburbaan ● Laag suburbaan ● Dorps

Stedelijke transformaties in de buurregio's. Meer nabijheid, meer ontmoeting, meer groen, meer water, meer actieve mobiliteit ...

Utrecht - Beurskwartier
300 woningen per hectare
plus 7.500m² commercieel (circa 250 banen)

Utrecht - Merwede
250 woningen per hectare
plus 4.000 m² commercieel (circa 130 banen)

Zwolle - Weezenlanden Noord
230 woningen per hectare
plus 1.200 m² commercieel (circa 40 banen)

Utrecht - Cartesiusdriehoek
190 woningen per hectare
plus 1.700 m² commercieel (circa 60 banen)

Amersfoort - Schothorst - Hoefkwartier
130 woningen per hectare
plus 4.000 m² commercieel (circa 170 banen)

Zwolle - Kraanbolwerk
130 woningen per hectare

Utrecht - De Nieuwe Defensie
125 woningen per hectare
plus 100m² commercieel

Zwolle - Spoorzone Willemskwartier
125 woningen per hectare

Enschede - Centrumkwadraat
120 woningen per hectare

Nijmegen - Waalfront Waalkwartier (Honig)
120 woningen per hectare
plus 1.500m² commercieel (circa 50 banen)

Velp - IJssel District
120 woningen per hectare
plus 1.000 m² commercieel (circa 30 banen)

Utrecht - Wisselspoor
110 woningen per hectare
plus 2.800 m² commercieel (circa 90 banen)

Hengelo - Hart van Zuid - KMS (Stork)
100 woningen per hectare
plus 9.000 m² commercieel (circa 180 banen)

Veendendaal - Spoorzone - Het Ambacht
100 woningen per hectare
plus 500 m² commercieel (circa 20 banen)

Nijkerk - Stadshaven
95 woningen per hectare

Zwolle - Spoorzone Spookkwartier
90 woningen per hectare
plus 1.750 m² commercieel (circa 60 banen)

Doetinchem - Iseldoks
80 woningen per hectare

Almelo Spoorzone
50 woningen per hectare

Doetinchem - Spoorzone
50 woningen per hectare
plus 3.500 m² commercieel (circa 60 banen)

Ede - World Food Center
30 woningen per hectare
plus 1.750 m² commercieel (circa 60 banen)

Op weg naar het ontwikkelperspectief

Voorliggend document is een tussenstand. Het wordt nog verder verrijkt en verdiept. En het staat aan de basis van een maakdag waarin we de materie doorleven en aanscherpen met de ambtelijk betrokkenen.

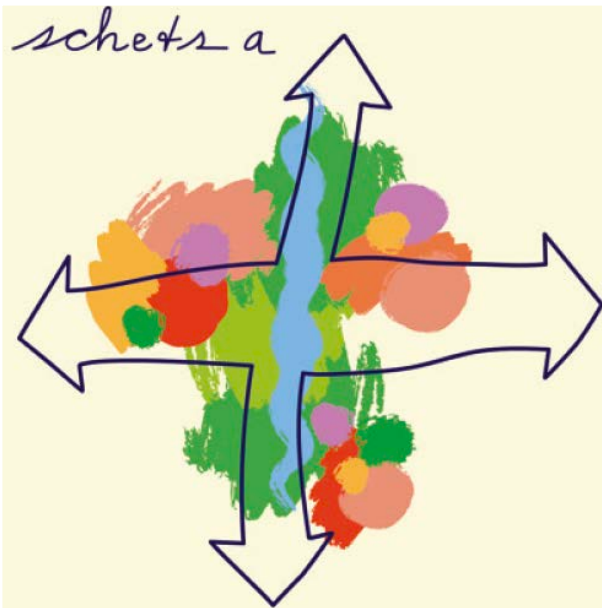
Top 5 vraagstukken naar aanleiding van dit document

- In de omringende regio's (Utrecht-Amersfoort, Arnhem-Nijmegen, Foodvalley, Zwolle, Twente) wordt een fors groeiprogramma (+30-40%) geconcentreerd ingezet voor een stedelijke kwaliteits- en transformatieopgave. Dit om jongeren/talent te behouden en om een mobiliteitstransitie in te zetten naar meer OV en fiets, en minder auto. Hoe gaat de Stedendriehoek zich hiertoe verhouden? Is de hefboomwerking van 40.000-48.000 woningen (+20%-25%) voldoende om tegenwicht te bieden aan de stedelijke kwaliteitssprong in de buurregio's? En om jongeren voor de regio te behouden?
- Waar levert de hefboom van 14.000 nieuwe woningen de meeste maatschappelijke meerwaarde op? (mede in relatie tot opgaven water, natuur, groen, energie, economie, voorzieningen en mobiliteit). En komen de 26.000 al geplande woningen vanuit regionale meerwaarde gezien op de goede plek terecht? Zo niet, valt daar nog op bij te sturen?
- Wat is het toekomstig economisch profiel van de regio, mede in relatie tot de toekomst van de goederencorridors (A1/A50, IJssel, North Sea Baltic corridor / GNOE). Hoe kan de grote groeivraag in hectares geacomodeerd worden?
- Hoe bereikbaarheid van de Stedendriehoek organiseren in context van een transitie naar duurzame mobiliteit? Wat is de potentie van een stedelijke mobiliteitstransitie hierin? En waar liggen de kansen voor de stationsgebieden en kleinere kernen?
- Welke bijdrage kan verstedelijking leveren aan (boven)regionale topvoorzieningen en een breed regionaal voorzieningenaanbod? Kan hier op gestuurd worden?

Confrontatie met de contourenschets

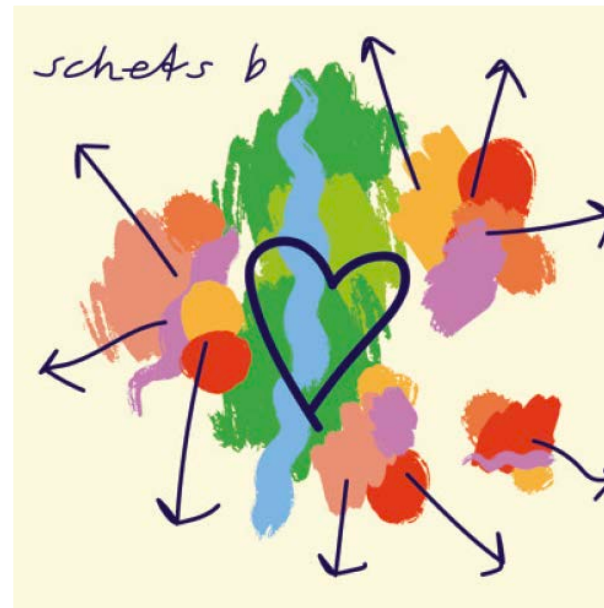
Wat is er onderzocht in de Contourenschets 2050 (uit 2024)?

Schets A

Schaalsprong van Apeldoorn en Deventer in een nationaal stedelijk netwerk

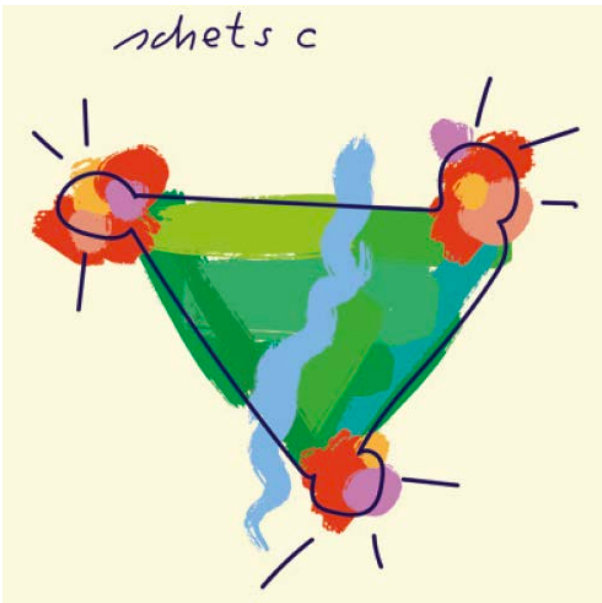
Onderzoek naar nieuwe (kennis)economie, bovenregionale complementariteit en voorzieningenaanbod, toekomst van corridors in het stedelijk netwerk.

Schets B

Apeldoorn, Deventer, Zutphen en Lochem als centra voor de omliggende streken

Onderzoek naar betere benutting van spoorlijnen en de bredere spreiding van stedelijkheid, voorzieningen en werkgelegenheid.

Schets C

Drie steden rondom een groenblauw landschapspark

Onderzoek naar complementariteit tussen de steden en meer ruimte voor de IJssel (bypasses).

Schets D

Verspreide ontwikkeling over de gehele regio

Onderzoek naar decentralisatie. Lokale oplossingen en organisatie vanuit collectieven en kleine gemeenschappen.

In de raadsconsultaties op de **Contourenschets** (december 2024) zijn nog geen uitgesproken keuzes gemaakt tussen de vier schetsen.

Wat schuurt tussen de verschillende reacties

- **Concentratie** van groei in de steden *versus* **evenredige ontwikkeling** in de kernen (naar vermogen, behoefte en wenselijkheid) *versus* **(auto)mobiliteit** als groot knelpunt.
- **STOMP als uitgangspunt** hanteren (ontwikkelen rondom OV en fiets) *versus* ook de **auto niet vergeten**.
- Voorst en Brummen als **groene hart** *versus* een te onderzoeken **schaalsprong** voor wonen en bedrijvigheid.
- IJssel als barrière *versus* extra **bruggen** zorgen voor knelpunt in lokale wegenstructuur.
- **Sprong over de IJssel** *versus* uiterwaarden van de IJssel inrichten voor waterveiligheid.
- Wel of niet een **schaalsprong in Lochem**.

Waar breed draagvlak voor lijkt te zijn

- **Concentratie in de steden** biedt kansen voor jongeren (en dus toekomst), onderwijs, economie, voorzieningen en mobiliteit.
- **Beperken van negatieve landschappelijke gevolgen van schaalvergroting**. Behoud van (dorpse) identiteit. Kernen niet aan elkaar laten groeien. **Inbreiding voor uitbreiding, menging van functies** en **zuinig op groen**. **Grootschalige bedrijventerreinen** positioneren aan stad en corridors, niet in het groene middengebied.
- **Meeste aandacht naar fiets en openbaar vervoer**.
- **Verbondenheid met omliggende regio's** (zowel west-oost als noord-zuid – speciale aandacht voor OV-verbinding richting onderwijs, zorg en andere grootstedelijke voorzieningen in Arnhem-Nijmegen en Zwolle).
- **Groen en blauw (inclusief stille natuur) groeien mee**, voldoende ruimte voor de IJssel.

(maar zonder de inbreidingsprincipes en lokale transitie-maatregelen van schets D)

Regio Stedendriehoek

is geprojecteerd op
binnenstedelijke locaties
(in Apeldoorn, Deventer,
Zutphen of Lochem)

25% van de woningen is
geprojecteerd op een locatie
buiten de vier steden.

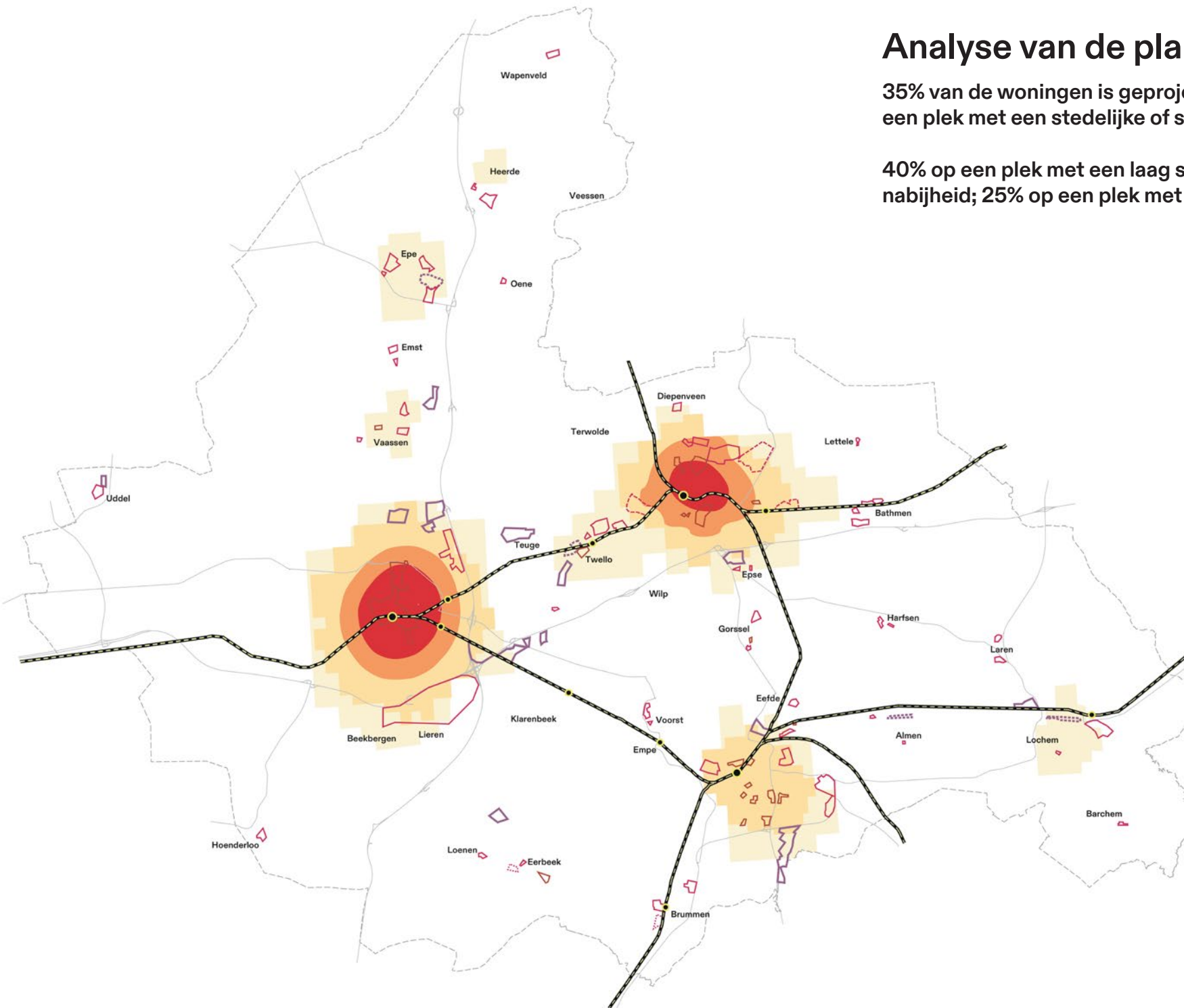
**25% van de woningen is
geprojecteerd op een locatie
buiten de vier steden.**

- **De realiteit lijkt het meeste op schets D.** In de bestaande plannen is ruimte voor spreiding over de regio. (OV-)Bereikbaarheid en water en bodem zijn een beperkte factor in locatiekeuze. Er is niet tot beperkt sprake van een mobiliteitstransitie.
- **De stedelijke ontwikkelingen (in Apeldoorn, Deventer, Zutphen en Lochem) gaan beperkt over het vergroten van nabijheid** en zijn beperkt tot niet gekoppeld aan meer economische innovatiekracht, de kwaliteit in het groene middengebied en/of transitieopgaven in het bestaande verstedelijkte gebied (*de totale planvoorraad in de steden gaat voor 40-60% over suburbaan gelegen uitbreidingslocaties*).

Analyse van de plannen

35% van de woningen is geprojecteerd op een plek met een stedelijke of suburbane nabijheid

40% op een plek met een laag suburbane / dorpse nabijheid; 25% op een plek met rurale nabijheid

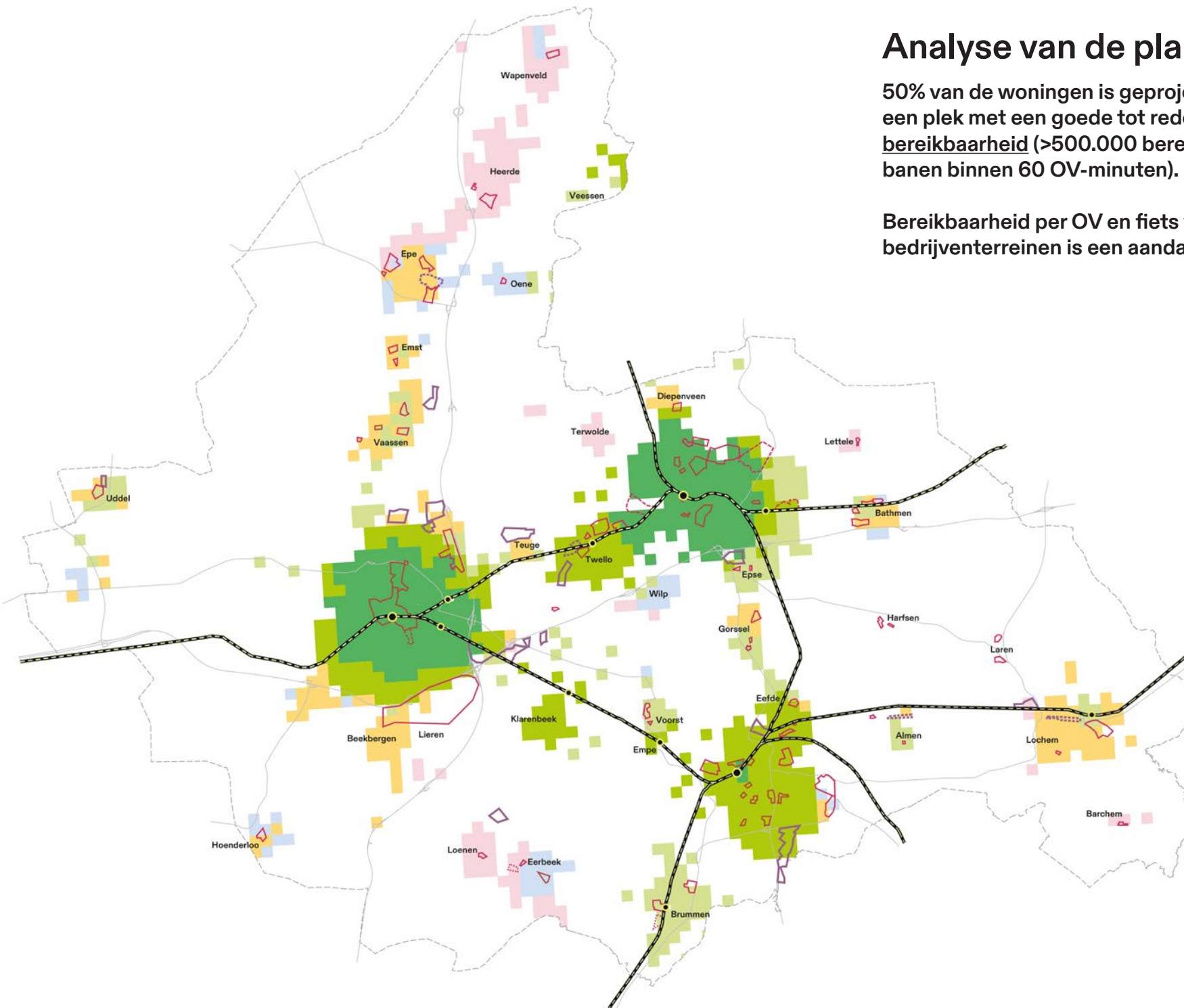
Stedelijke nabijheid is een indicator uit het Dashboard Verstedelijking (CRa)

- Stedelijk
- Suburbaan
- Laag suburbaan
- Dorps
- Ruraal

Analyse van de plannen

50% van de woningen is geprojecteerd op een plek met een goede tot redelijke OV-bereikbaarheid (>500.000 bereikbare inwoners en banen binnen 60 OV-minuten).

Bereikbaarheid per OV en fiets van de nieuwe bedrijventerreinen is een aandachtspunt.

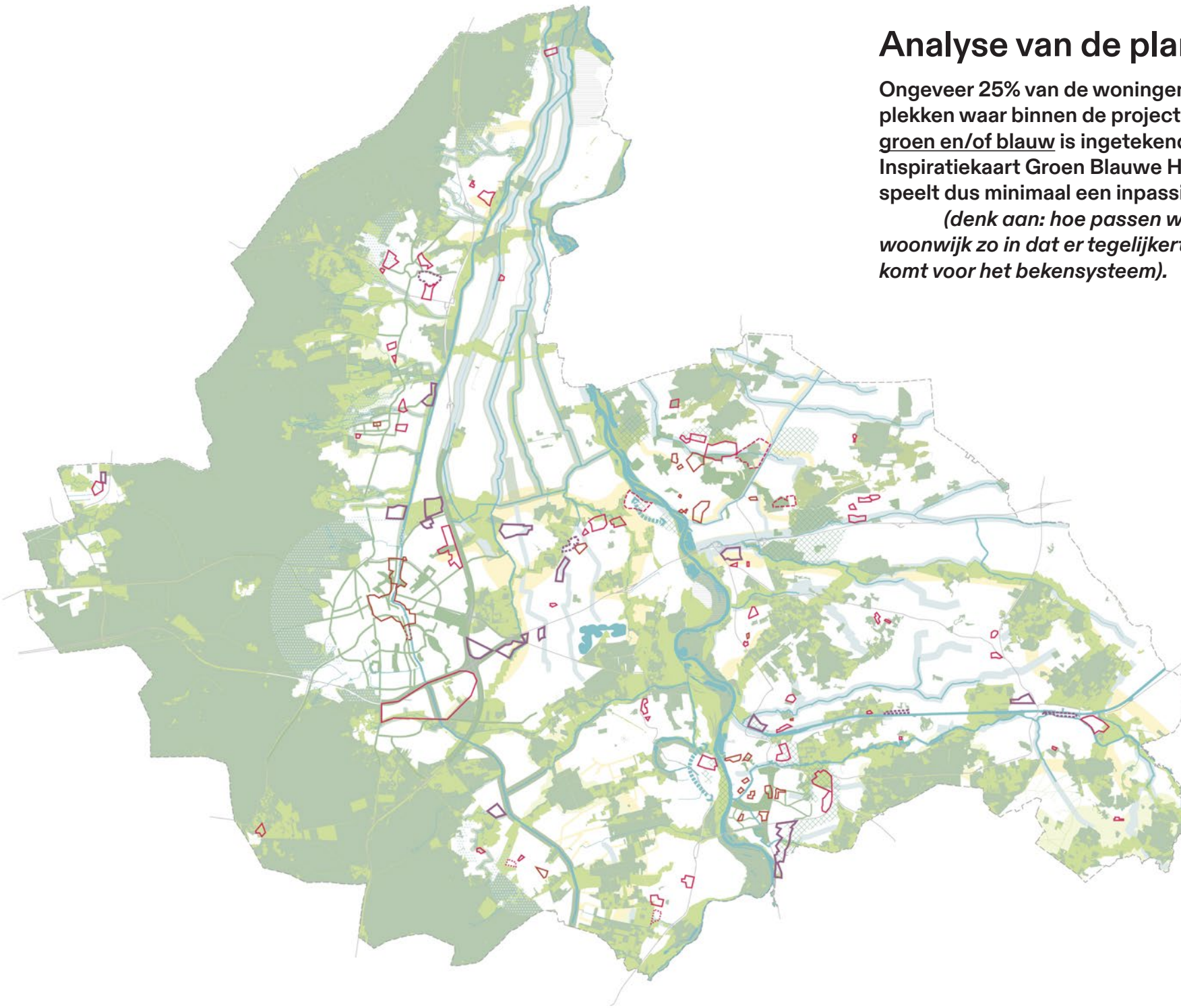
Nabijheid van banen en inwoners binnen
60 minuten reizen per OV en fiets

- 600.000 - 700.000 inwoners + FTE
- 500.000 - 600.000
- 400.000 - 500.000
- 300.000 - 400.000
- 200.000 - 300.000
- 100.000 - 200.000

Analyse van de plannen

Ongeveer 25% van de woningen komt terecht op plekken waar binnen de projectgrenzen significant groen en/of blauw is ingetekend in de regionale Inspiratiekaart Groen Blauwe Hoofdstructuur. Hier speelt dus minimaal een inpassingsvraag

(denk aan: hoe passen we een nieuwe woonwijk zo in dat er tegelijkertijd ook meer ruimte komt voor het bekensysteem).

Inspiratiekaart Groen Blauwe
Hoofdstructuur (input vanuit regio)

- Natuurnetwerk
- Groene ontwikkelzone
- Groene structuur
- Groen-Blauwe structuur
- Water

Analyse van de plannen

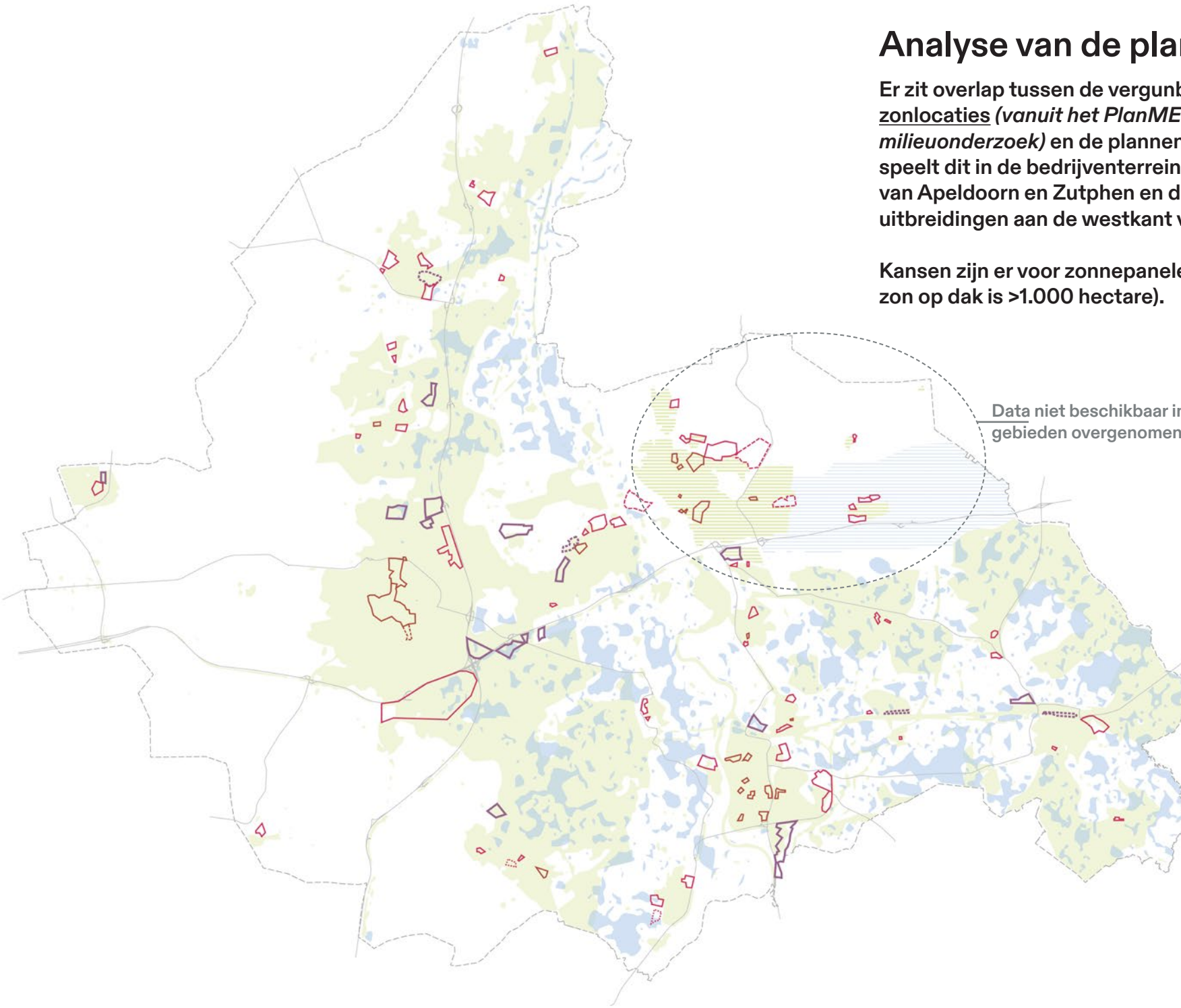
Er zit overlap tussen de vergunbare wind en zonlocaties (vanuit het PlanMER Gelders milieuonderzoek) en de plannen. Met name speelt dit in de bedrijventerrein uitbreidingen van Apeldoorn en Zutphen en de woningbouw uitbreidingen aan de westkant van Brummen.

Kansen zijn er voor zonnepanelen op daken (vraag zon op dak is >1.000 hectare).

Data niet beschikbaar in onderzoek, voorkeursgebieden overgenomen uit de Omgevingsvisie

Vergunbare wind en zonlocaties (vanuit het PlanMER Gelders milieuonderzoek)

- Wind
- Zon

Onderzoeksvarianten

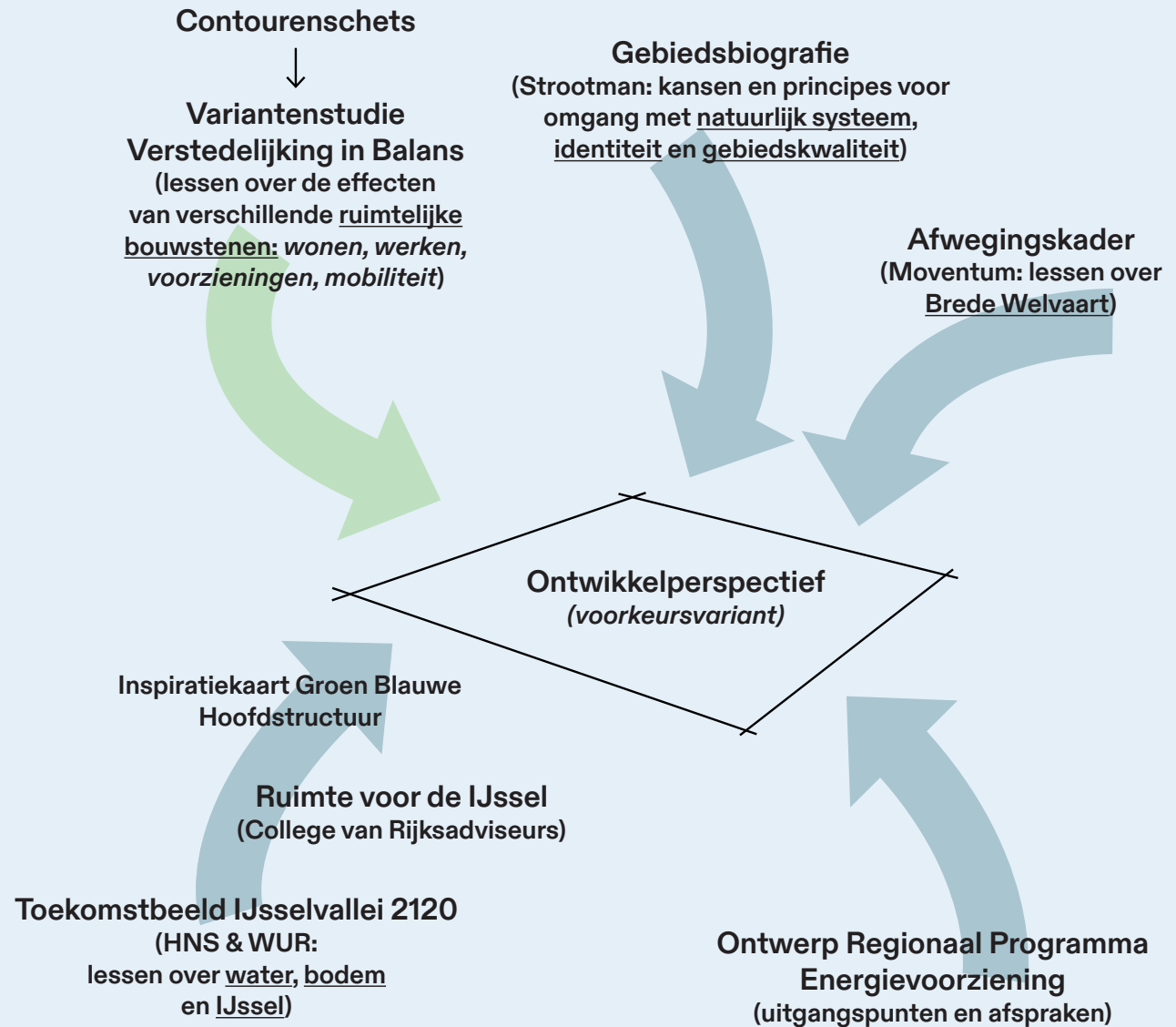

Note: Duiding van de onderzoeksvarianten

De varianten zijn geen doel op zich maar een onderzoeksmiddel

Variantenstudie levert bouwstenen voor integraal ontwikkelperspectief.

Ze hebben als doel om nog openstaande vragen verder (ontwerpend) te onderzoeken.

Variant 1

Regionale optelvariant (+ Variant 1b. Trendvariant)

- Bekende plannen en het oplossend vermogen van de individuele gemeenten.
- Wat is het effect van doorgaan op de huidige weg, zonder aanvullende groeiambities?
- Wat is het effect van 8.000 extra woningen en 10.000 extra banen?
- Programma: 40.000-48.000 woningen en 30.000-40.000 banen (circa 260-350 hectare)

Stel dat we kiezen voor een ander ruimtelijk principe..

Bouwen rondom OV & inbreiden voor uitbreiden

Variant 2

Lokaal versterken (+ Variant 2b. Kansen nieuw OV)

- Welke inbreidingskansen zijn er in de regio?
- En wat is het laadvermogen van de OV-knopen?
- Wat is het effect van de grotere groeiambitie in Lochem en Voorst (rondom knopen OV)?
- Programma: op basis van inhoudelijke analyse.

Mee in het groeitempo van de steden om ons heen

Variant 3

Stedelijke schaalsprong

- Wat is de benodigde massa en kwaliteit in stad en corridors in relatie tot het nationaal stedelijk netwerk?
- Kan de sprong over de IJssel samen gaan met meer ruimte voor de rivier?
- In deze variant draait alles om stedelijke nabijheid.
- Programma: op basis van inhoudelijke analyse.

Variant 1

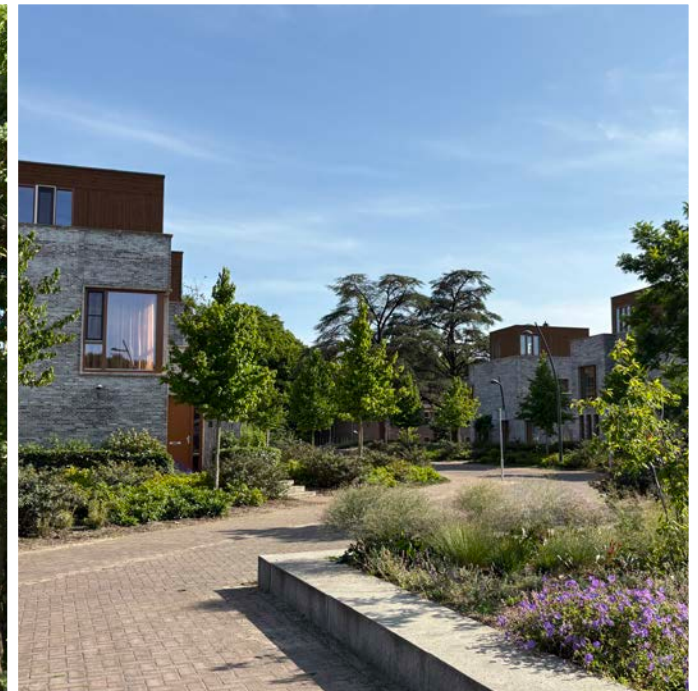
Regionale optelvariant

Onderzoeksvraag

- Wat is het effect van 8.000 extra woningen en 10.000 extra banen? En hoe rijmt de ingezette ontwikkeling met de transitievragen voor economie, mobiliteit, energie, water en bodem?
- We gaan in deze variant grotendeels uit van bekende plannen en het oplossend vermogen van de individuele gemeenten.
- Programma: 48.000 woningen en 40.000 banen (circa 350 hectare (*1)). Verdeling naar rato.

Variant 1b: Trendvariant

- Wat is het effect van doorgaan op de huidige weg, zonder aanvullende groeiambities?
- Programma: 40.000 woningen, 30.000 banen (circa 260 hectare (*1)), 30 windmolens en 2.000 hectare zon. Volgens woondeal. Restverdeling naar rato.

Kazerneterreinen Ede: Ontspannen wonen in het Veluwe landschap

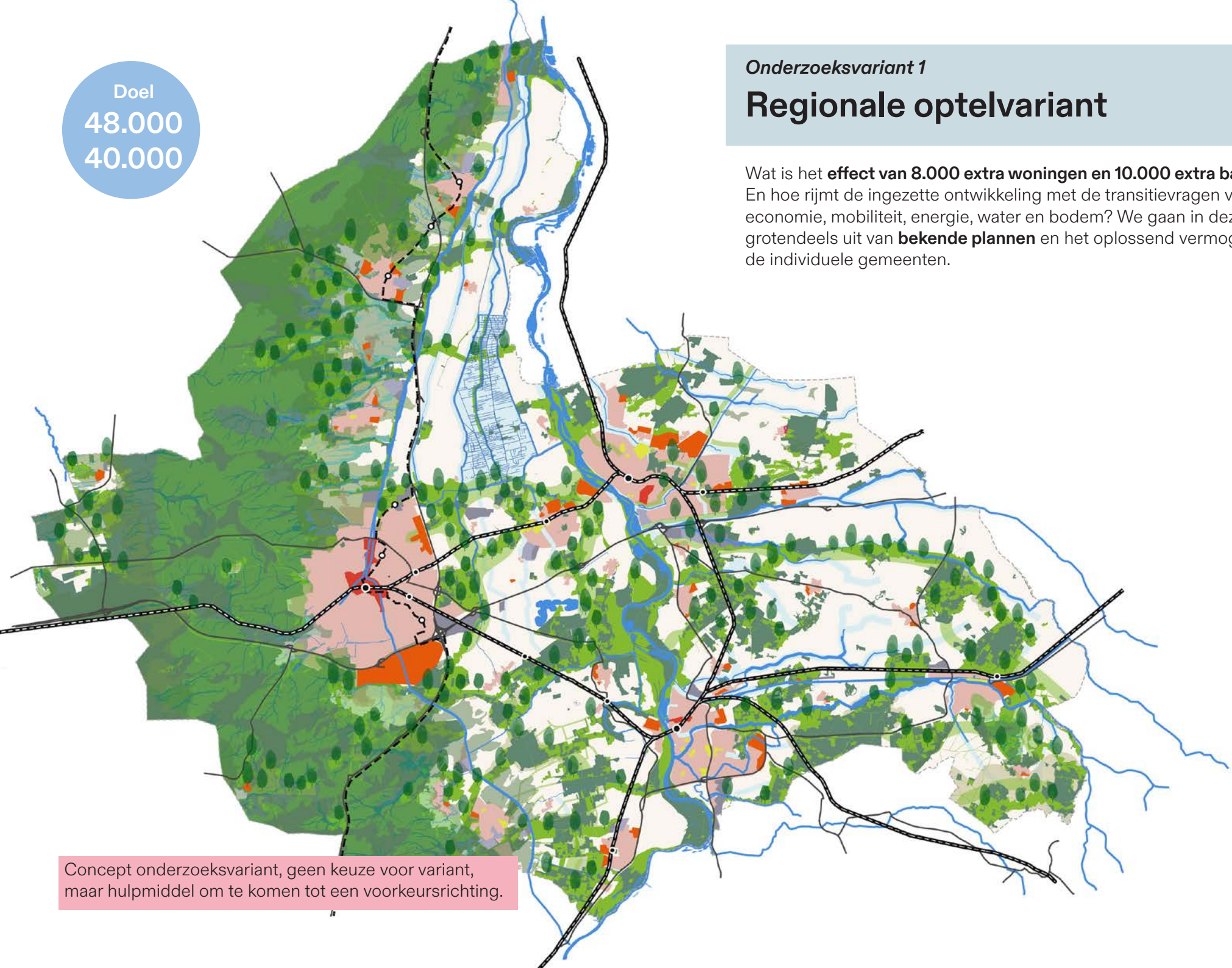
Onderzoeksvariant 1

Regionale optelvariant

Wat is het **effect van 8.000 extra woningen en 10.000 extra banen**? En hoe rijmt de ingezette ontwikkeling met de transitievragen voor economie, mobiliteit, energie, water en bodem? We gaan in deze variant grotendeels uit van **bekende plannen** en het oplossend vermogen van de individuele gemeenten.

Doel
48.000
40.000

Concept onderzoeksvariant, geen keuze voor variant, maar hulpmiddel om te komen tot een voorkeursrichting.

Regionale optelvariant - Factsheet

Belofte van de variant.

Welke (systeem)opgave pakken we aan?

- In dit model maken we geen nieuwe ruimtelijke keuzes en is de uitkomst een logisch gevolg van plannen, ambities en trends die al in gang zijn gezet. We onderzoeken het effect van de groeiambitie (8.000 extra woningen en 10.000 extra banen). Beschikbaarheid van (milieu)ruimte is een belangrijke asset om aan de (boven)regionale ruimtevrage voor wonen en bedrijven te voldoen. Voor economie, mobiliteit, energie, water en bodem wordt grotendeels een beroep gedaan op het oplossend vermogen van de individuele gemeenten.

Waar komen hoeveel woningen?

- Groei-ruimte voor woningen komt voor een deel terecht in een nieuwe schil rondom de steden en dorpen. We zetten in deze variant in op een groei met 48.000 woningen. Verdeling naar rato: 17.000 in Apeldoorn; 13.000 in Deventer; 5.000 in Zutphen; 3.300 in Epe; 3.200 in Lochem; 2.500 in Voorst; 2.000 in Brummen; en 2.000 in Heerde. In Lochem, Epe, Heerde, Brummen en Voorst zijn extra woningbouwplannen nodig. In de trendvariant groeit de regio met 40.000 woningen (80% van de aantallen).

Hoe gaan we om met de groei in banen (en ruimtevrage)?

- We zetten in deze variant in op 40.000 banen. Deze vraag wordt naar rato ingevuld: 9.500 banen in Deventer; 18.000 in Apeldoorn; 1.000 in Heerde; 2.000 in Voorst; 1.500 in Brummen; 2.100 in Lochem; 3.600 in Zutphen; en 2.300 in Epe. In de trendvariant gaan we uit van een groei met 30.000 banen (75% van deze aantallen).
- Groei-ruimte voor nieuwe industrie vinden we dichtbij bestaande industrie (langs het Twentekanaal, de IJssel en de A1/A50). Wanneer 35% van de banengroei terecht komt op nieuwe bedrijventerreinen vraagt dat circa 350 hectare aan ruimte. Deze vraag wordt naar rato ingevuld: 80 hectare in Deventer; 160 hectare in Apeldoorn; 10 hectare in Heerde; 20 hectare in Voorst; 10 hectare in Brummen; 20 hectare in Lochem; 30 hectare in Zutphen; en 20 hectare in Epe. In de trendvariant gaan we uit van 260 hectare groei (75%).

Doelgroep

- Belofte achter deze variant is dat de regio dezelfde doelgroepen aantrekt als nu. Namelijk een doelgroep die op zoek is naar ontspannen woonmilieus op bereisbare afstand van stedelijke voorzieningen elders.

Welke kansen voor economie en voorzieningen? (in relatie tot omliggende regio's)

- De economie groeit mee. De regio versterkt haar positie als goederenvervoercorridor aan de North-Sea Baltic Corridor. En profiteert mee van de kennis en opleidingen in Twente, Arnhem-Nijmegen en Zwolle. Zo sluiten we aan bij de beschikbaarheid van technisch talent en creëren we de voorwaarden om de stap naar circulair te maken (denk aan de aan- en afvoer van grondstoffen). Ook geven we langs de oost-west corridor ruimte aan groei voor het vervoeren van materieel voor defensie. We houden de IJssel geschikt voor binnenvaart, door aanpassing van bruggen en sluisen in Zutphen en Deventer (*want als we niks doen is de IJssel straks 120 dagen per jaar niet bevaarbaar, in plaats van 20 nu*). In Deventer en Lochem ontstaat ruimte voor energie intensieve bedrijven dankzij een aantakking op de nationale waterstofbackbone.
- In dit model bieden we beperkt (milieu)ruimte aan de transformatie van oude havengebieden en spoorzones. De huidige plannen zijn leidend. Veel banengroei komt terecht in Apeldoorn en Deventer. Zutphen ontwikkelt zich steeds meer als aantrekkelijke woonstad, voor inwoners die gepensioneerd zijn of elders werkzaam.

Welke kansen voor infrastructuur en mobiliteit?

- Onderzoek naar nieuwe oeververbinding over de IJssel in Zutphen in relatie tot bereikbaarheid industrie en toekomstbestendigheid passage grotere schepen bij Oude IJsselbrug en IJsselspoorbrug in Zutphen.
- Toekomstbestendig maken Prins Bernhardssluis in Deventer.
- Aantakking op waterstofbackbone in Deventer en Lochem.
- Capaciteitsuitbreiding hoofdinfrastructuur op de weg (aandachtspunten A1, A50, N344, N345 en N348).

Hoe gaan we om met groen, landschap, water en bodem en energie?

- In deze variant gaan we uit van wat er minimaal nodig is. Er komt meer ruimte voor rivier (met nieuwe bypasses in Deventer en Zutphen) en de Inspiratiekaart Groen Blauwe Hoofdstructuur vormt het uitgangspunt voor de ontwikkeling van het landschap. De ruimteclaim voor wonen en werken prioriteren we echter boven die van de groenblauwe opgave.
- De energievoorziening wordt lokaler. Meer dan 30 windmolens en 2.000 hectare zon (gebaseerd op groei van 40.000 woningen) vinden naar rato een plek binnen de gemeenten. Aantakking op de waterstofbackbone biedt kansen voor energie-intensieve bedrijven in Deventer en Lochem.

Hoe is de variant 'in balans'?

- Elke gemeente werkt afzonderlijk aan balans. Ook binnen de steden is bijvoorbeeld ruimte voor ontspannen (dorpse) milieus. En ook dorpen bouwen aan (stedelijke) uitbreidingswijken met honderden woningen. Regionaal bestaat de balans uit de optelsom van gemiddelden. Echte stedelijkheid biedt de Stedendriehoek niet. Daarvoor moet je naar een stad in een van de buurregio's.

Wat doet deze variant voor de kleinere kernen?

- In alle gemeenten zit een forse groeiopgave (grotendeels naar rato). Daardoor groeien alle kernen evenredig mee.

Hoeveel landbouwgrond is er nodig?

- We benutten een deel van het agrarisch landschap voor wonen in een ontspannen, groene omgeving. In totaal is er circa 1.900 hectare aan uitbreidingsvraag voor wonen (80%) en bedrijven (20%).

Variant 2

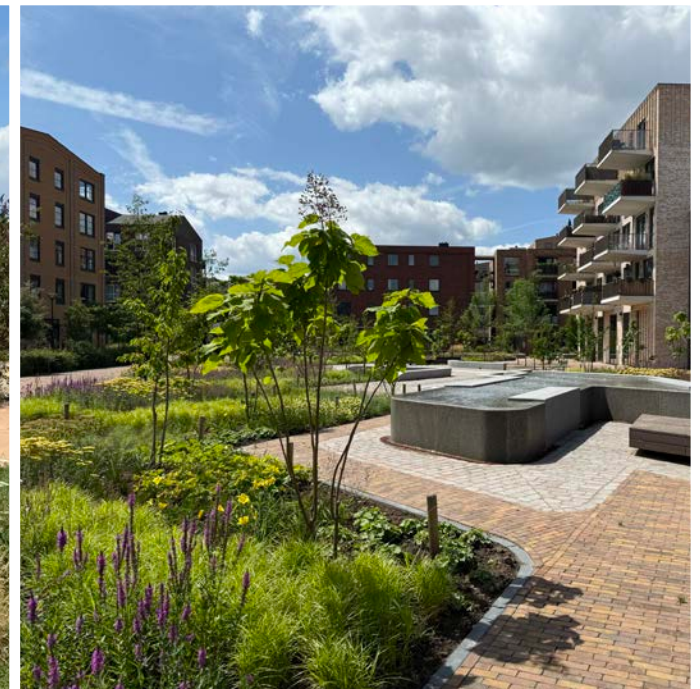
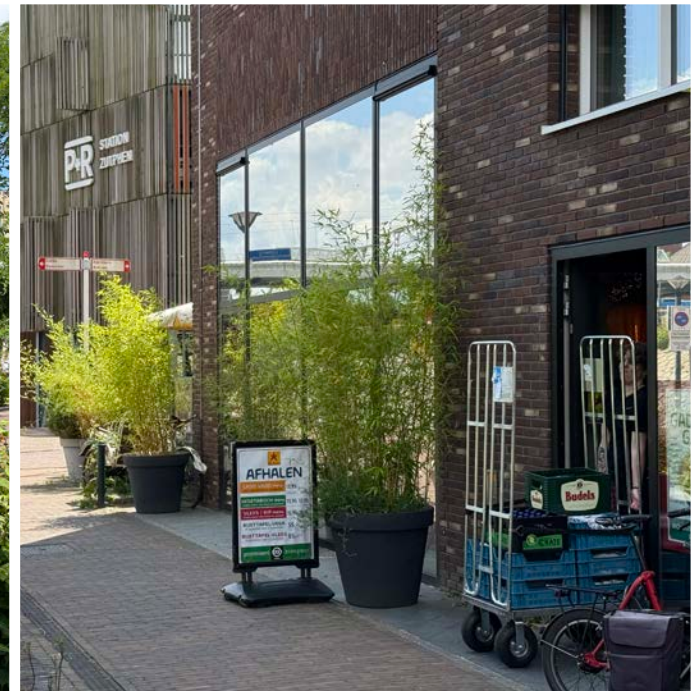
Lokaal versterken

Onderzoeksvraag

- Welke inbreidingskansen zijn er in de regio? En wat is het laadvermogen van de OV-knopen? Wat is het effect van de grotere groeiambitie in Lochem en Voorst (rondom knopen OV)?
- In deze variant zijn Apeldoorn, Deventer, Zutphen en Lochem belangrijke streekcentra voor de Veluwe, Achterhoek en Salland. Nieuwe ontwikkelingen komen terecht in bestaand bebouwd gebied en rondom OV-knopen.
- Programma: op basis van inhoudelijke analyse.

Variant 1b: Kansen voor nieuw OV

- Welke kansen zijn er voor nieuw openbaar vervoer? In deze variant onderzoeken we de potentie van een lightrail tussen Wezep, Heerde, Epe, Apeldoorn, Eerbeek en Dieren. Ook onderzoeken we nieuw sprinterstations Eefde, Bathmen en Teuge.

Noorderhaven Zutphen: groenstedelijk wonen in de spoorzone

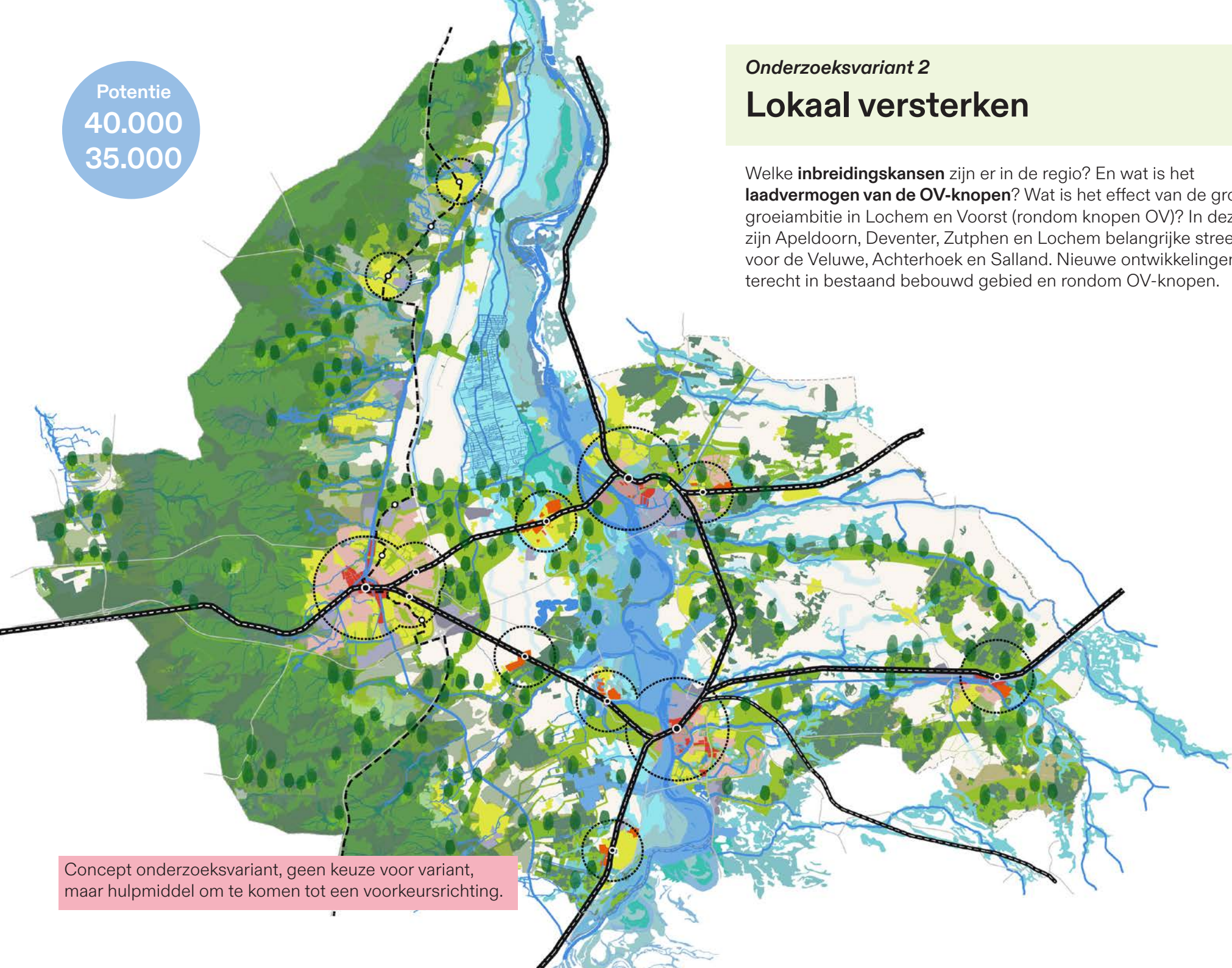
Onderzoeksvariant 2

Lokaal versterken

Welke **inbreidingskansen** zijn er in de regio? En wat is het **laadvermogen van de OV-knopen**? Wat is het effect van de grotere groeiambitie in Lochem en Voorst (rondom knopen OV)? In deze variant zijn Apeldoorn, Deventer, Zutphen en Lochem belangrijke streekcentra voor de Veluwe, Achterhoek en Salland. Nieuwe ontwikkelingen komen terecht in bestaand bebouwd gebied en rondom OV-knopen.

Potentie
40.000
35.000

Concept onderzoeksvariant, geen keuze voor variant, maar hulpmiddel om te komen tot een voorkeursrichting.

Lokaal versterken - Factsheet

Belofte van de variant.

Welke (systeem)opgave pakken we aan?

- Dit model gaat uit van een zekere mate van spreiding om zo de groei in te kunnen zetten voor een substantiële bijdrage aan de kwaliteit van het bestaande. Om actief te vergroenen en om bestaande voorzieningen en (bereikbaarheids) kwaliteiten beter te benutten. We kiezen voor nieuwe woningen in al bestaande buurten - zowel in de kleinere kernen als in de steden. Goed passend bij de lokale maat, schaal en sfeer. En passend bij de actuele vraag vanuit vergroening, vergrijzing, samenleven, volhoudbare zorg en betaalbaar wonen. Zo creëren we meer keuze in de buurt en kunnen familieleden en kennissen dicht bij elkaar blijven wonen. De uitbreidingsvraag komt terecht op goed bereikbare plekken in de regio, namelijk stationslocaties zoals Klarenbeek, Empe-Voorst, Twello, Brummen en Lochem.

Waar komen hoeveel woningen?

- We zetten in deze variant in op een groei met 40.000 woningen. Alle kernen (klein en groot) groeien mee. Er komen 9.500 nieuwe woningen in de naoorlogse buurten van de 4 steden; 6.500 woningen binnen de bebouwde kom van de (dorps)kernen; en 24.000 woningen nabij de treinstations (van Apeldoorn, Deventer, Zutphen, Lochem, Klarenbeek, Voorst-Empe, Brummen en Twello). Juist in deze stationslocaties is het bereikbaarheidspotentieel het grootst (gelet

op ontwikkelingen in omliggende regio's waar het grootste deel van de groei in inwoners, banen en voorzieningen terecht zal komen in de stedelijke spoorzones - gecombineerd met een mobiliteitstransitie waarbij auto's uit de stedelijke centra worden geweerd). In variant 2b groeit het aantal woningen door en worden ook nieuwe OV-locaties in Apeldoorn Zuidrand, Apeldoorn Zuidoost, Eefde, Bathmen, Diepenveen, Teuge, Eerbeek, Heerde, Epe en Vaassen benut.

Hoe gaan we om met de groei in banen (en ruimtevraag)?

- We zetten in deze variant in op een groei met 35.000 banen. De baanverdeling volgt de trend van de afgelopen 25 jaar: 8.300 in Deventer, 15.700 in Apeldoorn, 950 in Heerde, 1.700 in Voorst, 1.250 in Brummen, 1.900 in Lochem, 3.200 in Zutphen en 2.000 in Epe.
- Wanneer 35% van de banengroei terecht komt op nieuwe bedrijventerreinen vraagt dat circa 300 hectare aan ruimte. Nieuwe uitleg van industrieterreinen wordt direct gekoppeld aan intensivering en vergroening van het bestaande. De ruimte die bedrijven achterlaten wordt beter benut. We zetten in op 10% intensivering van bestaande terreinen (potentie circa 100 hectare). En benutten strategisch gelegen locaties aan de aan- en afvoerlocaties over weg en water als groei- en schuifruimte. Dit is in Epe (10ha aan A50), Apeldoorn (135ha aan A50 en A1), Voorst (5ha, vliegveld); Zutphen, Deventer en Lochem

(samen 50ha, aan IJssel en Twentekanaal).

Doelgroep

- Binnen de buurten wordt de vraag naar anders wonen gefaciliteerd. Het overgrote deel van de regio nu bestaat uit rijwoningen en tweekappers. In deze variant ontstaat er ruimte om lokaal te diversificeren. De regio blijft aantrekkelijk voor dezelfde doelgroepen als nu, ze vinden alleen vaker een huis dat past bij hun unieke woonsituatie.

Welke kansen voor economie en voorzieningen? (in relatie tot omliggende regio's)

- De Stedendriehoek is als MKB-regio met name gericht op het eigen Daily Urban System. Als woonregio zijn we bovendien in trek bij 'terugkerende 45+ers', die blijven profiteren van de banen en stedelijke voorzieningen van Utrecht, Zwolle, Twente en Arnhem-Nijmegen.
- Apeldoorn, Deventer, Zutphen en Lochem positioneren zichzelf als (voorzieningen)centra van Veluwe, Salland en Achterhoek.
- Wat in de buurt kan qua werkgelegenheid blijft in de buurt. Dit brengt levendigheid op straat, versterkt het voorzieningendraagvlak en vermindert de druk op uitbreidingslocaties voor werken.

Welke kansen voor infrastructuur en mobiliteit?

- STOMP-principe leidend in de buurten. Investerings in lopen, fiets en openbaar vervoer. Lagere parkeernormen en gewijzigd parkeerbeleid.
- 'Rondje Stedendriehoek' als doorkoppelmodel van sprinters richting Amersfoort, Zwolle, Arnhem en Enschede.
- Doorontwikkeling van hubs (met beschikbaarheid van deelmobiliteit) aan de HOV-verbinding tussen Apeldoorn en Zwolle in Epe, Heerde en knooppunt Heerde-Zuid.
- In variant 2b onderzoeken we de introductie van nieuwe sprinterstations in Eefde, Teuge en Bathmen, Diepenveen en een lightrailverbinding (of HOV-verbinding) Hattem - Heerde - Epe - Vaassen - Apeldoorn - Eerbeek - Dieren (Veluwsche lijn). Als ook een spoorverdubbeling tussen Zwolle en Deventer.

Hoe gaan we om met groen, landschap, water en bodem en energie?

- De schaal van onze kernen blijft compact. Veel minder ruimte is nodig voor uitbreiding waardoor buiten de kernen volop ruimte blijft voor groen, water, energievoorzieningen en landbouw. Vrijwel overal in de regio sta je (ook nu al) binnen 15 minuten lopen in het groene buitengebied.
- In participatie met buurt en corporaties komen tot een wijkvernieuwingsaanpak: sociale structuurversterking, kwaliteitsverbetering en differentiatie. Aanpak koppelen aan collectieve energieoplossingen.

- Tegengaan van hittestress en wateroverlast zijn in deze variant een eigenstandige opgave met eigen investeringsmotor. Transformatie en verdichting vloeien hieruit voort als meekoppelkansen.

Hoe is de variant 'in balans'?

- De balans wordt in deze variant gezocht binnen de buurt. Een wijkvernieuwingsaanpak zorgt voor sociale structuurversterking, kwaliteitsverbetering en differentiatie binnen de directe woonomgeving. Apeldoorn, Deventer, Zutphen en Lochem zijn de ontspannen streekcentra voor Veluwe, Salland en Achterhoek. Voor de hoogstedelijke voorzieningen gaat men naar Utrecht, Amersfoort, Arnhem, Nijmegen, Enschede of Zwolle.

Wat doet deze variant voor de kleinere kernen?

- Deze variant gaat uit van een zekere spreiding van de opgave zodat er een kwaliteitsimpuls kan worden bereikt in alle kernen (klein en groot). Nieuwe woningen worden in bestaande buurten ingezet om zo opgave aan te kunnen pakken rondom bijvoorbeeld klimaatadaptatie, vergrijzing, huishoudensverdunning en energie.

Hoeveel landbouwgrond is er nodig?

- Circa 500 hectare aan uitbreidingsvraag voor de OV-knopen (60%) en nieuwe bedrijventerreinen (40%).
- In subvariant 2b is groeit de totale uitbreidingsvraag naar 1.250 hectare.

Tegenwicht bieden aan huishoudensverdunning

Tel je de impact van huishoudensverdunning op bij de ruimtelijke strategie van functiescheiding en om de zoveel jaar een 'nieuwe schil erbij' dan zijn de onderstaande cijfers het resultaat (*gecorrigeerd naar gemeentelijke herverdelingen*). We leven steeds ruimer. Rond 1970 telde een gemiddelde

woning nog 4 bewoners. Inmiddels zijn dat er nog maar 2. In de helft van alle huizen woont in 2050 nog maar 1 bewoner. Dat betekent dat je in een wijk uit 1970 nu twee keer zo weinig mensen tegenkomt op straat.

Epe, Vaassen, Emst

1930
13.400 inwoners op 140 ha
96 inw/ha

1960
23.100 inwoners op 370 ha
62 inw/ha

1990
34.000 inwoners op 630 ha
54 inw/ha

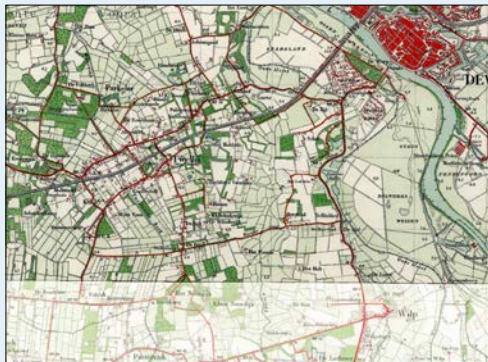

2023
33.200 inwoners op 960 ha
35 inw/ha

Voorst, Twello, Klarenbeek

1930
13.800 inwoners op 100 ha
138 inw/ha

1960
19.800 inwoners op 230 ha
86 inw/ha

1990
23.700 inwoners op 450 ha
53 inw/ha

2023
25.400 inwoners op 700 ha
36 inw/ha

Apeldoorn, incl. kernen

1930
60.500 inwoners op 680ha
89 inw/ha

1960
104.900 inwoners op 1580ha
66 inw/ha

1990
148.200 inwoners op 3400ha
44 inw/ha

2023
168.000 inwoners op 4600ha
37 inw/ha

Deventer, excl. Bathmen

1930
43.000 inwoners op 190ha
226 inw/ha

1960
65.300 inwoners op 520ha
126 inw/ha

1990
77.800 inwoners op 1180ha
66 inw/ha

2023
93.900 inwoners op 2550ha
37 inw/ha

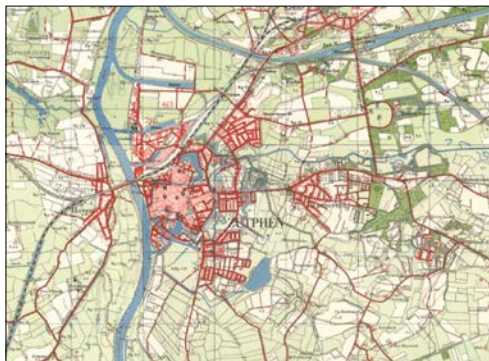

Zutphen, incl. Warnsveld

1930
24.000 inwoners op 150ha
160 inw/ha

1960
31.300 inwoners op 300ha
104 inw/ha

1990
39.900 inwoners op 820ha
49 inw/ha

2023
48.700 inwoners op 1330ha
37 inw/ha

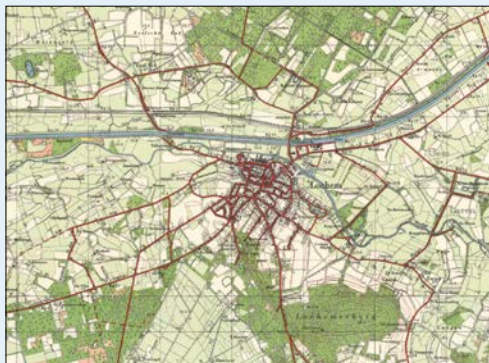

Lochem, incl. kernen

1930
19.600 inwoners op 140 ha
140 inw/ha

1960
26.200 inwoners op 350 ha
75 inw/ha

1990
31.800 inwoners op 650 ha
49 inw/ha

2023
34.300 inwoners op 950 ha
36 inw/ha

Brummen, Eerbeek

1930
9.200 inwoners op 100 ha
92 inw/ha

1960
13.800 inwoners op 190 ha
73 inw/ha

1990
20.800 inwoners op 390 ha
53 inw/ha

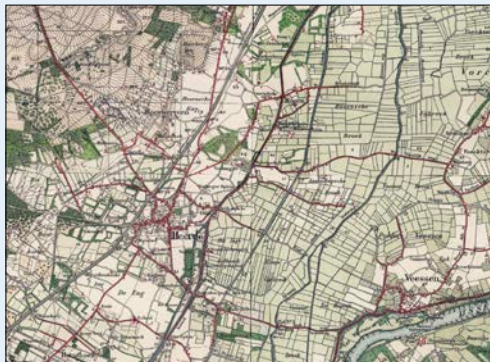

2023
21.300 inwoners op 530 ha
40 inw/ha

Heerde, Wapenveld

1930
8.900 inwoners op 70 ha
127 inw/ha

1960
13.400 inwoners op 200 ha
67 inw/ha

1990
18.200 inwoners op 340 ha
54 inw/ha

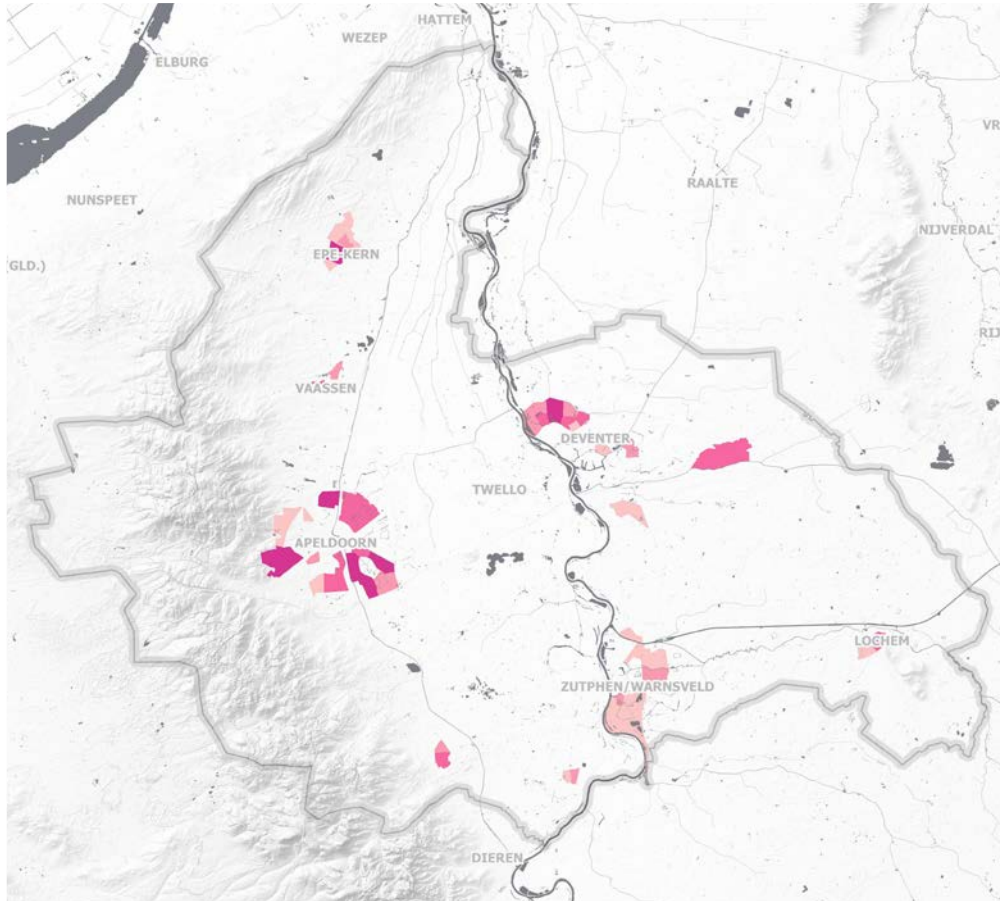
2023
19.200 inwoners op 570 ha
34 inw/ha

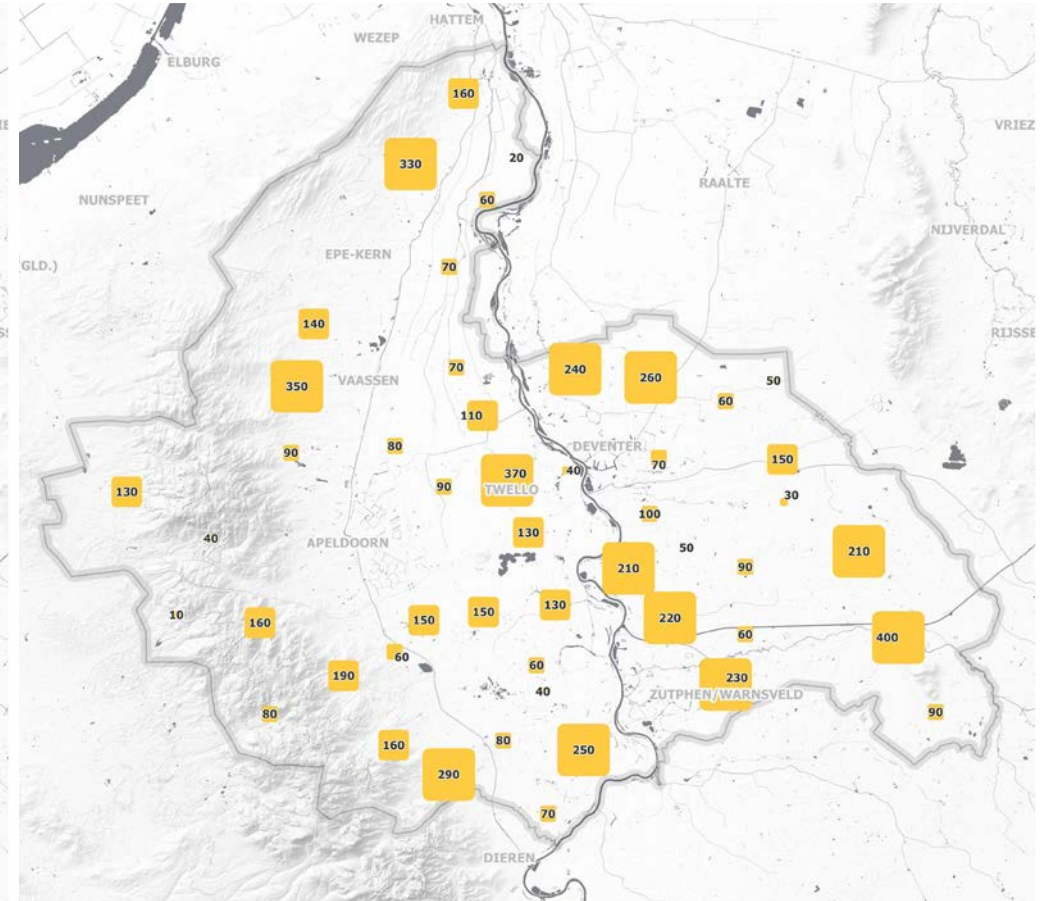
Voorbeelden van buurtvernieuwingaanpak

Welke **inbreidingskansen** zijn er in de regio? (op basis van methodiek Ruimte Zat)

9.500 woningen inbreiding en transformatie in de naoorlogse buurten van de 4 steden

- Apeldoorn: 5.000 woningen
- Deventer 2.500 woningen
- Zutphen 1.500 woningen
- Lochem 500 woningen

6.500 woningen inbreiding en transformatie in de (dorps)kernen (buiten de 4 steden)

- Lochem 900
- Deventer 1.100
- Brummen 790
- Epe 860
- Heerde 570
- Apeldoorn 1.030
- Voorst 940
- Zutphen 230

Onderzoeksvariant 2b

Kansen voor nieuw OV

Welke kansen zijn er voor **nieuw openbaar vervoer**? In deze subvariant onderzoeken we de potentie van een **lightrail** (of HOV-verbinding) tussen Hatter, Heerde, Epe, Vaassen, Apeldoorn, Eerbeek en Dieren (Veluwsche Lijn). Inclusief gebiedsontwikkeling in Apeldoorn Zuidrand en Eerbeek. Ook onderzoeken we nieuwe **sprinterstations** in **Eefde**, **Bathmen**, **Teuge** en **Apeldoorn-Zuidoost**. En een spoorverdubbeling tussen Zwolle en Deventer (met stationsontwikkeling in **Diepenveen**).

Potentie
69.000
50.000

Concept onderzoeksvariant, geen keuze voor variant, maar hulpmiddel om te komen tot een voorkeursrichting.

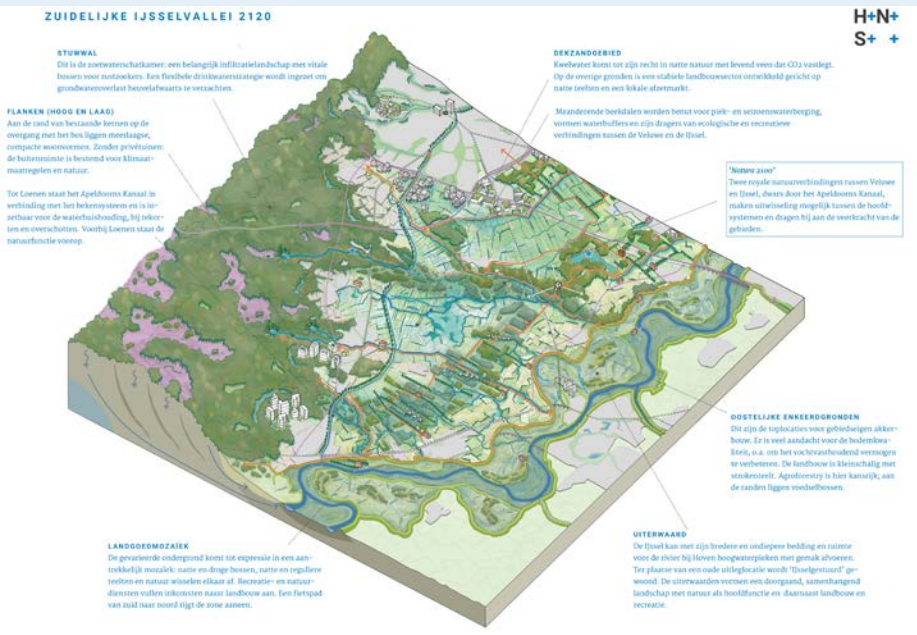
Deze variant is een optelsom van gesignaleerde kansen die in de effectbepaling op bouwsteenniveau worden onderzocht

Nieuwe woondroom: compact wonen op de stuwwal en flanken

Visioen Gouden rand 2120: uitbreiding van bestaande venen en ontwikkeling van nieuwe venen in samenspel met nieuwe recreatiemogelijkheden, in de relatieve laagten van de flanken.

Nieuwe woondroom op de stuwwal en flanken ter vervanging van 2 onder 1 kap met tuin. Compact wonen met gezamenlijke buitenruimte.

Visioen hoge flanken 2120: meerlaags, compact wonen in de bosrand, op de hoge flanken van de stuwwal, in aansluiting op bestaande woonkernen. De woningen hebben geen privétuinen: de buitenruimte is bestemd voor klimaatmaatregelen en natuur.

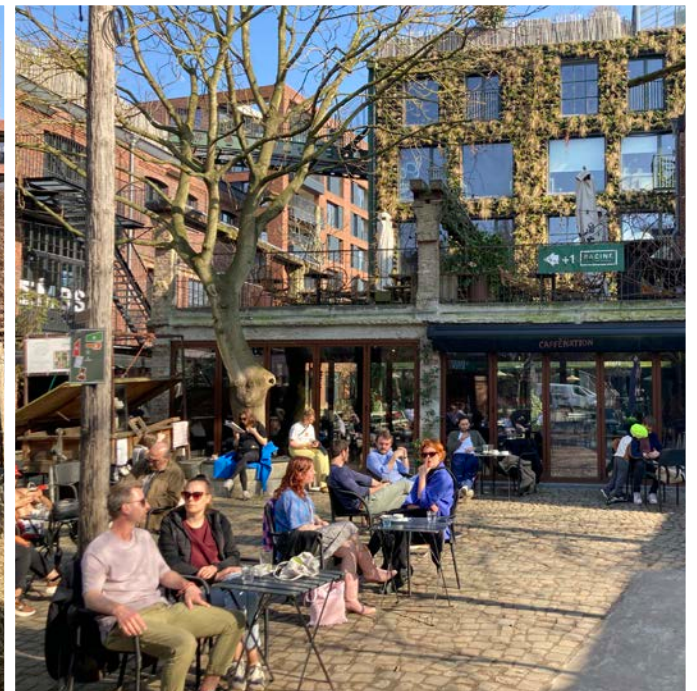
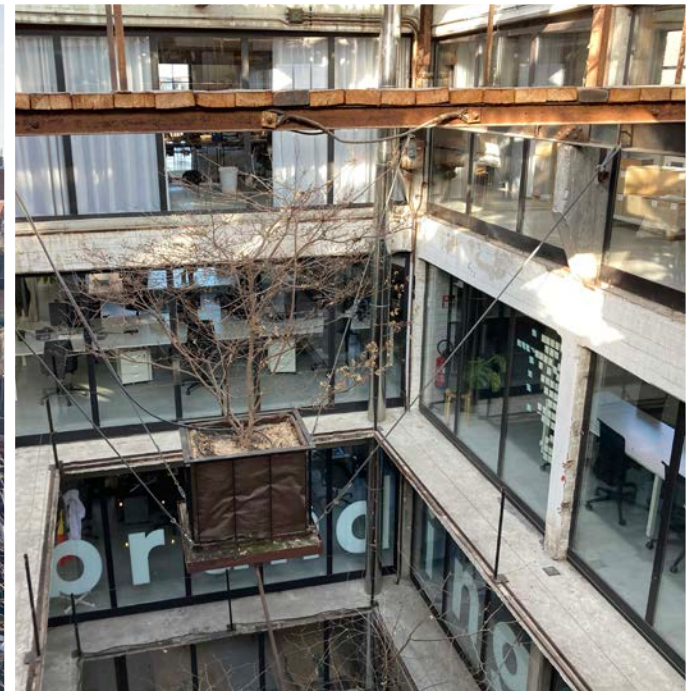
Uit: Toekomstbeeld Zuidelijke en Noordelijke IJsselvallei 2120 (HNS, 2025)

Variant 3 Stedelijke schaalsprong

Onderzoeksvraag

- Wat is de benodigde massa en kwaliteit in stad en corridors in relatie tot het nationaal stedelijk netwerk?
- Kan de sprong over de IJssel samen gaan met meer ruimte voor de rivier?
- In deze variant draait alles om stedelijke nabijheid. Apeldoorn, Deventer en Zutphen bouwen compact, kennen een grote banengroei en complementaire stedelijke voorzieningen. Groen en blauw groeien mee.
- Programma: op basis van inhoudelijke analyse.

Groenkwartier Antwerpen: stedelijke mix van wonen, werken, maken, recreëren, zorg, cultuur en stadslandbouw

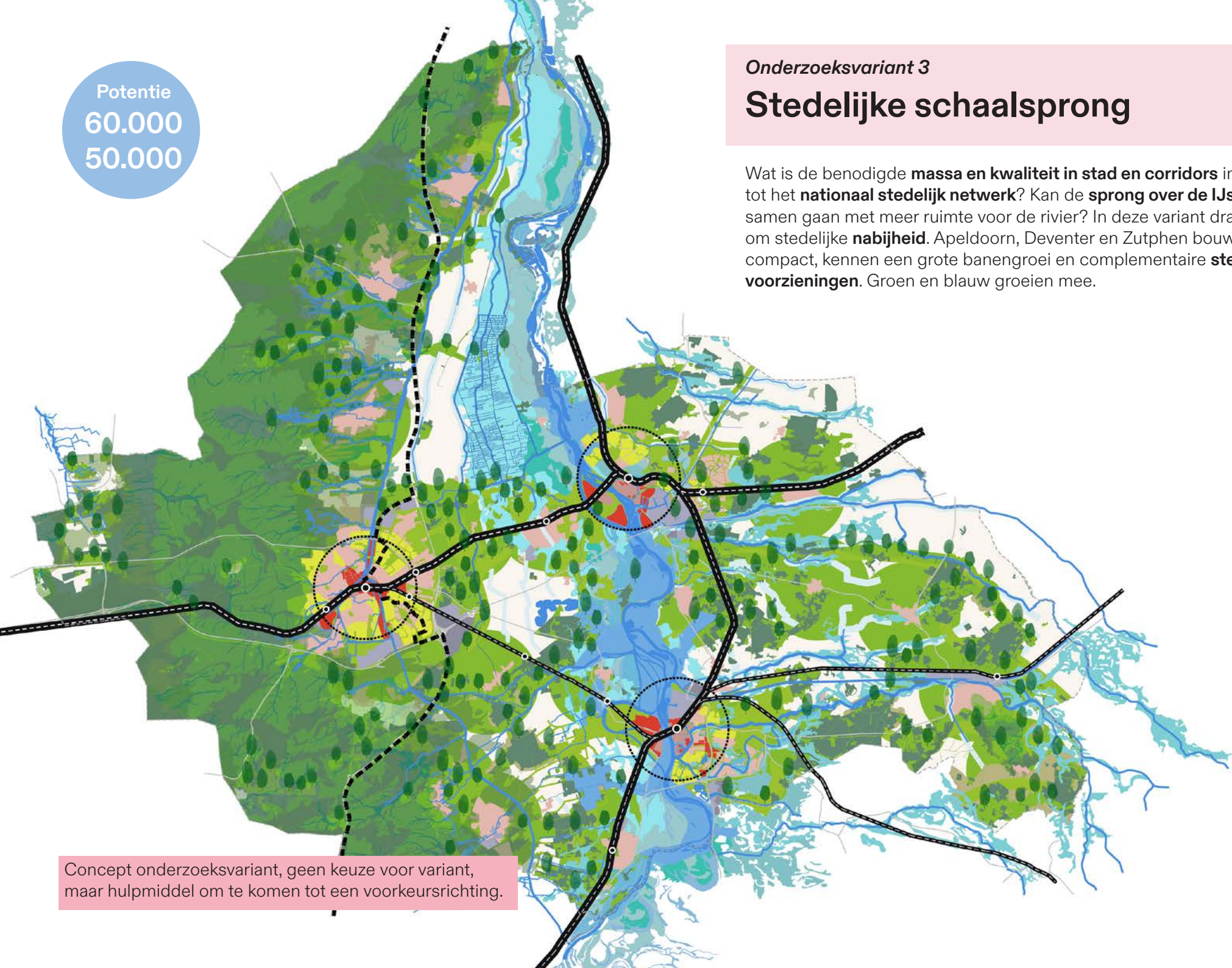
Onderzoeksvariant 3

Stedelijke schaalsprong

Wat is de benodigde **massa en kwaliteit in stad en corridors** in relatie tot het **nationaal stedelijk netwerk**? Kan de **sprong over de IJssel** samen gaan met meer ruimte voor de rivier? In deze variant draait alles om stedelijke **nabijheid**. Apeldoorn, Deventer en Zutphen bouwen compact, kennen een grote banengroei en complementaire **stedelijke voorzieningen**. Groen en blauw groeien mee.

Potentie
60.000
50.000

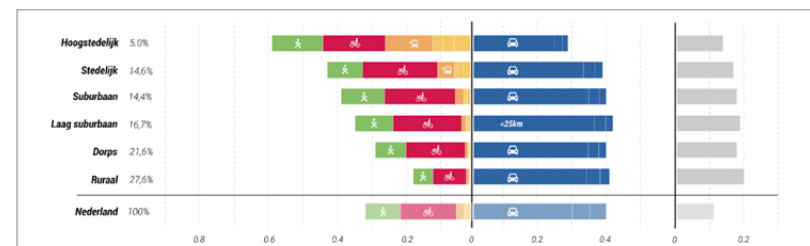
Concept onderzoeksvariant, geen keuze voor variant, maar hulpmiddel om te komen tot een voorkeursrichting.

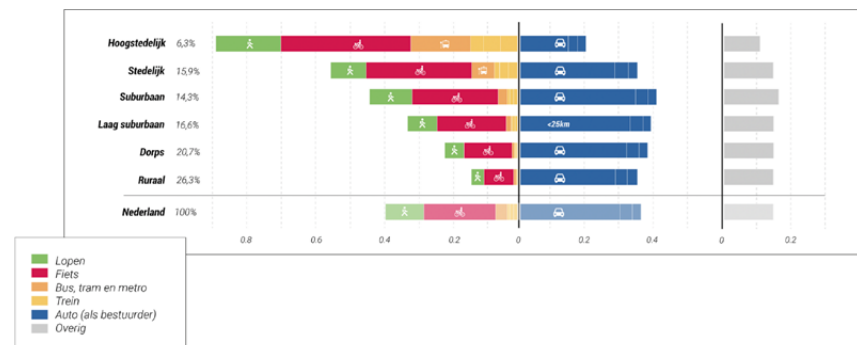
Stedelijke nabijheid in het Dashboard Verstedelijking (instrument van het College van Rijksadviseurs)

- Mobiliteit: langjarige van het CBS-OViN laat zien dat de **mate van nabijheid (van inwoners en banen) correleert met het verplaatsingsgedrag van de inwoners in deze gebieden**. De verschillen tussen stedelijke en niet-stedelijk verplaatsingsgedrag worden bovendien steeds groter.
- Economie: Aandeel van 'Stedelijk Nederland' in totale landoppervlak 3,7%. **In dit gebied: 40% van het totale aantal banen en 35% van het totale aantal inwoners**. Dit belang neemt toe.
- Nabijheid gaat ook over: draagvlak van **voorzieningen**, kansen voor **collectieve oplossingen** water en energie, kansen voor **ontmoeting en kennisuitwisseling**, kansen voor **vergroening** in de straat,...

Reizen in aantal trips per inwoner of baan (FTE) per dag (2006)

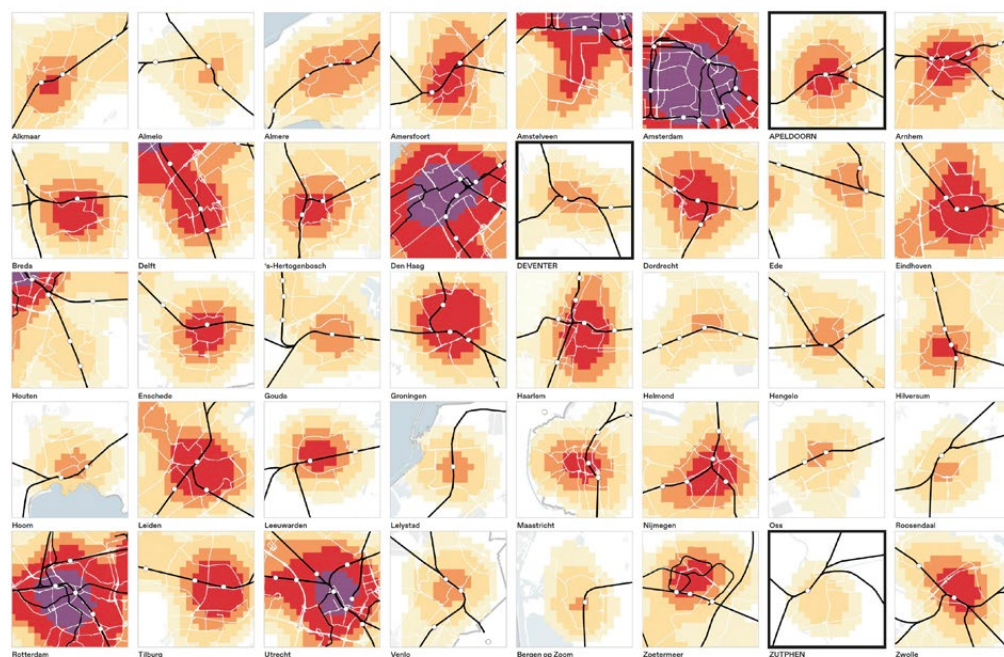

Reizen in aantal trips per inwoner of baan (FTE) per dag (2018)

Nabijheid van banen en inwoners in 2022.

Data: Dashboard Verstedelijking

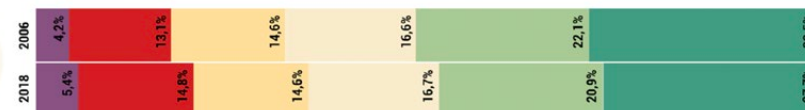

Aandeel van 'Stedelijk Nederland' in totale landoppervlak is **3,7%**
In dit gebied: **40%** van het totale aantal banen en **35%** van het totale aantal inwoners

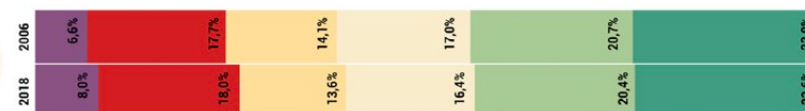
Oppervlakte land (exclusief water)

Aantal inwoners

Aantal banen

Hoogstedelijk Stedelijk Semi-stedelijk Suburbaan Dorps Landelijk

Bron: Nabijheidsklasse Dashboard Verstedelijking
+ CBS en LISA 2006-2018

Fotostudio

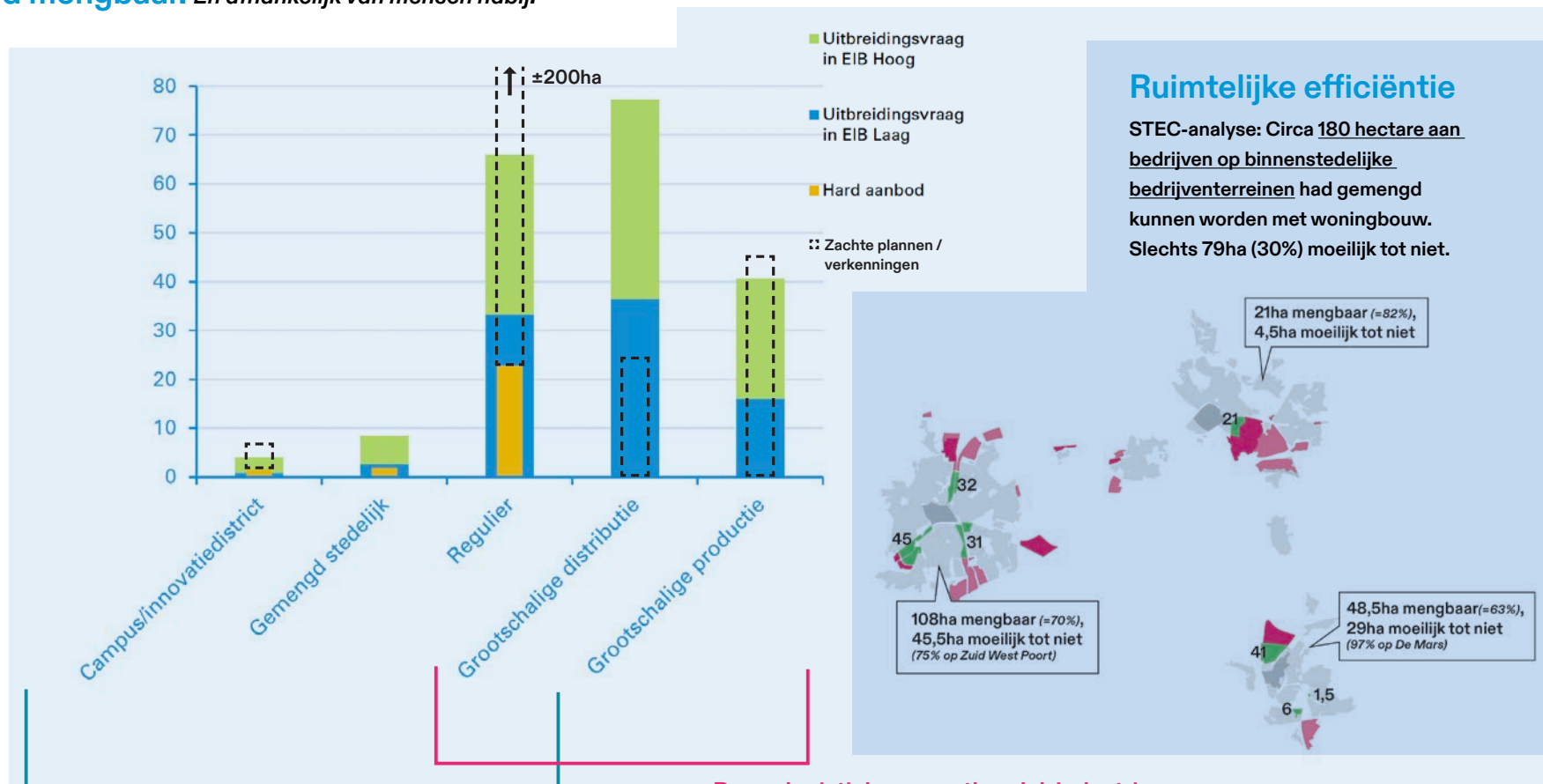
Supermarkt

Verkoop, reparatie en onderhoud van E-bikes

70% van bedrijven op binnenstedelijke bedrijventerreinen in theorie goed mengbaar. En afhankelijk van mensen nabij.

Zorg, financiële en zakelijke diensten, consumentendiensten, onderwijs, overheid - **Trigger: Nabijheid van mensen** (95% van de banengroei tussen 1996 en 2022)

Bouw, logistiek en groothandel, industrie
Trigger: (Milieu)ruimte en ligging aan corridor
(5% van de banengroei tussen 1996 en 2022)

Stedelijke schaalsprong - Factsheet

Belofte van de variant.

Welke (systeem)opgave pakken we aan?

- In deze variant doen Apeldoorn, Deventer en Zutphen mee in het nationaal stedelijk netwerk. Meer stedelijke nabijheid staat aan de basis van het aanjagen van de stedelijke economie en mobiliteitstransitie. Schuifruimte langs de belangrijkste corridors wordt ingezet om een forse intensiveringsslag (wonen, werken en voorzieningen) plaats te laten vinden in de spoorzones- en oudste kanaal en havenzones van Deventer, Apeldoorn en Zutphen. Deventer en Zutphen maken een groeisprong over de IJssel (integraal opgepakt samen met nieuwe ruimte voor bypasses, recreatief uitlooph gebied en oeververbindingen voor langzaam verkeer). Om passende betaalbare woningen voor de eigen inwoners en de nieuwe instroom te blijven bouwen wordt tegelijkertijd ook de ruimte binnen de bestaande buurten beter benut.

Waar komen hoeveel woningen?

- We zetten in deze variant in op een groei met 60.000 woningen. 26.000 in Apeldoorn, 25.000 in Deventer en 9.000 in Zutphen. Alle woningen komen in directe nabijheid van het stedelijk OV-systeem (binnen 2,5km van de centrale treinstations van de 3 steden).

Hoe gaan we om met de groei in banen (en ruimtevraag)?

- We zetten in deze variant in op een groei met 50.000 banen. De baanverdeling volgt de trend van de afgelopen 25 jaar: 14.000 in Deventer, 26.000 in Apeldoorn, 500 in Heerde, 3.000 in Voorst, 500 in Brummen, 1.000 in Lochem, 2.000 in Zutphen en 3.000 in Epe.
- Wanneer 35% van de banengroei terecht komt op nieuwe bedrijventerreinen vraagt dat circa 430 hectare aan ruimte. We passen hier echter een correctie toe op het percentage omdat 95% van de regionale banengroei traditioneel voortkomt uit goed met wonen mengbare sectoren. Potentie voor aanbod in groeiruitme- en schuifruimte zien we dicht bij aan- en afvoerroutes over weg en water: in Apeldoorn (290ha), Zutphen (90ha) en Deventer (10ha). Deze locaties worden ook benut voor het uitplaatsen van (60 hectare aan) niet mengbare (binnenstedelijk gelegen) bedrijven. Zo ontstaat er in de stad, op de best bereikbare plekken (per OV en fiets) ruimte voor nieuwe banen in stedelijke sectoren.

Doelgroep

- Belofte van deze variant is dat het aantrekkelijk is voor een jongere (en stedelijker georiënteerde) doelgroep die de regio nu links laat liggen. Door inzet op stedelijke voorzieningen (zoals onderwijs) en buurten die ingericht zijn voor jonge gezinnen (autoluwe buitenruimte, collectieve tuinen, caffeinated playgrounds, etc).

Welke kansen voor economie en voorzieningen? (in relatie tot omliggende regio's)

- Ontwikkeling van een Bandstedelijke kennisas met aantrekkingskracht op jongeren en startende gezinnen. De Stedendriehoek groeit langs de noord-zuidlijn die al eeuwenlang de belangrijkste (economische) ruggengraat vormt van deze regio, namelijk de IJsselcorridor. Zwolle, Arnhem, Nijmegen, Apeldoorn, Deventer en Zutphen (inclusief Ede en Doetinchem) benutten haar gezamenlijk achterland van circa 2 miljoen inwoners en groeien door tot een bruisende, stedelijke en mensgerichte (kennis)agglomeratie die onafhankelijk van de Randstad en Brabantstad succesvol is. Met een goed cultuuraanbod. En toonaangevend op terreinen zoals Food, Health, Veiligheid & digitalisering, IT, circulaire (maak)industrie en energie. Daar horen ook nieuwe opleidingen en studenten bij.
- De grote ruimtevraag (voor bouw, logistiek en groothandel en industrie) wordt geclusterd langs de grote corridors (A1, A50, IJssel en Twentekanaal). Daardoor ontstaat er ruimte om de binnenstedelijke bedrijventerreinen te verstedelijken. Hier gaat wonen samen met werkgelegenheid in stedelijke sectoren (die afhankelijk zijn van nabijheid van mensen) zoals de zorg, zakelijke en financiële diensten, consumentendiensten, cultuur, onderwijs en overheid.

Welke kansen voor infrastructuur en mobiliteit?

- STOMP is het centrale uitgangspunt in de steden. De cirkels binnen 2,5km fietsen tot de treinstations van Apeldoorn, Deventer en Zutphen staan volledig in het teken van lopen, fietsen en openbaar vervoer. Met bijpassend parkeerbeleid.
- Stedelijke OV-frequentie op de Bandstad-corridor (Breda-Tilburg-'s-Hertogenbosch, Oss, Nijmegen, Arnhem, Apeldoorn/Deventer, Zwolle).
- Onderzoeken hoe je kan versnellen (qua reistijd) op de OV-corridor tussen Zwolle en 's-Hertogenbosch en welke positie de A50 corridor (Arnhem – Apeldoorn – Zwolle) hierin krijgt.
- In Deventer een nieuwe autobrug om centrum te ontlasten en bestaande brug te benutten voor fietsers.
- Nieuw sprinterstation in Apeldoorn-West rondom nieuwe stedelijke ontwikkelingen en nabij recreatieve hotspots (Berg & Bos, Apenheul).

Hoe gaan we om met groen, landschap, water en bodem en energie?

- Groen groeit mee. Deventer en Zutphen maken beide een 'sprong over de IJssel', vormgegeven op een manier waarin ook de IJssel meer ruimte krijgt (integrale gebiedsontwikkeling met wonen, stedelijk uitloopgebied, bypasses en oeververbindingen voor langzaam verkeer). En waarin een nieuwe robuuste groene stad-land verbinding

ontstaat die als recreatief uitloopgebied dient voor de nieuwe stedelingen. In het gebied tussen Apeldoorn, Twello en Deventer gaat het runnen van gezonde agrarische bedrijven samen met het verhogen van de biodiversiteit en recreatieve waarden in het boerenland. Streekproducten worden vermarkt in omliggende gemeenten en er ontstaan nieuwe fiets- en wandelroutes.

- Veluwe en IJsselvallei groeien uit tot een groot nationaal landschap. Financiering van stad-land verbinding Apeldoorn-Twello-Deventer doormiddel van een groenfonds (met inleg vanuit de gebiedsontwikkelingen).
- In deze variant groeit het aandeel benodigde energievoorzieningen. Tegelijkertijd gaat veel van de beschikbare ruimte daarvoor binnenstedelijk concurreren met de ruimte voor wonen en werken. Nabijheid zorgt ervoor dat collectieve oplossingen (zoals een Warmterotonde Apeldoorn) kansrijk zijn.

Hoe is de variant 'in balans'?

- De balans wordt gezocht op (boven)regionale schaal. De steden bouwen in stedelijke milieus (dichtheden >100 woningen per hectare). De dorpen blijven dorps. De regionale optelsom is een complementair pakket aan woon- en werkmilieus. Met stedelijke voorzieningen in Apeldoorn en Deventer, die concurrerend zijn ten opzichte van die in Arnhem-Nijmegen, Utrecht-Amersfoort, Zwolle en Twente.

Wat doet deze variant voor de kleinere kernen?

- Het leven gaat langzamer in de dorpen (*doorontwikkelen van de Cittaslow filosofie naar voorbeeld Heerde: rust, ruimte, natuur, cultuurhistorie, streekproducten, tradities*), maar met een kort ritje op de e-bike is men snel in de grote stad om te profiteren van topvoorzieningen. Het dorpse woonproduct is meer dan in de andere varianten uniek en complementair aan de stad. De dorpen blijven dorps (overzichtelijk, kleinschalig en compact). Met een schaalsprong in stedelijkheid moeten Apeldoorn, Deventer en Zutphen veel stedelijker gaan bouwen (met meer appartementen). In de huidige situatie zit er niet veel verschil tussen het woningaanbod van de steden en de kleinere kernen.

Hoeveel landbouwgrond is er nodig?

- Circa 600 hectare aan uitbreidingvraag voor de sprongen over de rivier (30%) en nieuwe bedrijventerreinen (70%).

Ontwikkelingen in de buurregio's

Utrecht - Beurskwartier
300 woningen per hectare
plus 7.500m2 commercieel (circa 250 banen)

Veendendaal - Spoorzone - Het Ambacht
100 woningen per hectare
plus 500 m2 commercieel (circa 20 banen)

Zwolle - Weezenlanden Noord
230 woningen per hectare
plus 1.200 m2 commercieel (circa 40 banen)

Amersfoort - Schothorst - Hoefkwartier
130 woningen per hectare
plus 4.000 m2 commercieel (circa 170 banen)

Nijmegen - Waalfront Waalkwartier
120 woningen per hectare
plus 1.500m2 commercieel (circa 50 banen)

Utrecht - Merwede
250 woningen per hectare
plus 4.000 m2 commercieel (circa 130 banen)

Zwolle - Spoorzone Spoorkwartier
90 woningen per hectare
plus 1.750 m2 commercieel (circa 60 banen)

Doetinchem - Iseldoks
80 woningen per hectare

Stedelijke nabijheid in 'de spoorzones'

	Inwoners 1,5km	Banen 1,5km	Inwoners 3km	Banen 3km
Amsterdam Centraal	58.139	73.024	265.250	226.550
Amsterdam Zuid	46.040	69.109	213.176	200.164
Rotterdam Centraal	78.474	72.074	236.791	164.928
Den Haag Centraal	59.677	94.351	236.220	177.053
Utrecht Centraal	67.927	76.393	215.567	151.853
Eindhoven	40.261	46.012	132.263	100.131
Groningen	52.522	50.963	141.160	118.422
Tilburg	57.321	32.465	134.264	76.122
Almere Centrum	28.608	26.978	88.819	44.796
Breda	32.450	28.897	104.325	69.306
Nijmegen	49.216	26.737	99.043	64.029
Apeldoorn	36.231	16.887	117.271	55.636
Haarlem	58.777	26.112	134.147	59.113
Arnhem Centraal	30.115	30.328	83.786	65.620
Amersfoort Centraal	30.097	26.119	80.621	56.974
Enschede	37.173	32.720	100.295	60.690
Den Bosch	34.349	22.651	80.914	74.358
Zwolle	27.365	29.726	73.559	82.685
Leiden	45.184	47.312	150.375	84.311
Leeuwarden	29.380	38.193	76.796	61.738
Zoetermeer	36.162	18.674	80.095	50.461
Maastricht	35.308	29.160	89.133	57.600
Ede-Wageningen	20.053	10.733	68.823	34.280
Dordrecht	44.566	20.458	121.422	55.130
Alkmaar	30.824	25.726	81.491	45.559
Delft	55.700	29.788	125.637	69.315
Emmen	12.243	9.129	31.501	20.648
Venlo	29.610	14.739	64.309	33.539
Deventer	33.150	15.460	62.385	38.172
Helmond	24.462	15.124	66.025	29.997
Oss	25.243	17.301	63.078	31.820
Hilversum	47.728	21.966	82.595	41.950
Lelystad	29.490	14.140	71.106	28.588
Hengelo	30.083	17.783	58.305	39.123
Roosendaal	21.429	11.883	52.498	32.084
Gouda	38.216	23.236	71.385	38.333
Hoorn	22.090	16.345	54.755	28.403
Almelo	23.022	15.412	57.479	35.803
Bergen op Zoom	31.690	14.192	53.835	25.002
Houten	24.717	9.910	46.434	23.989
Zutphen	15.990	8.212	39.325	14.116

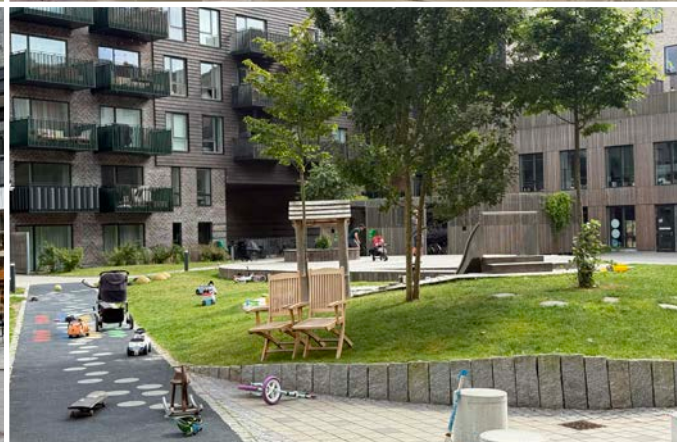
Leren van oude binnensteden zoals Deventer en Zutphen

Smalle (autovrije) straten, kleine bouwblokken, hoge dichtheden, ruimte voor werk, levendige functiemix.

Moderne equivalent van de oude binnensteden (sfeerbeelden uit Scandinavië)

Dichtheden van 100-200 woningen plus 100-200 banen per hectare

Notitie inzichten op weg naar het Ontwikkelperspectief 2050

Datumversie: 7 december 2025
Opgesteld door: Coördinatieteam en team Inhoud & Producten Ontwikkelperspectief (review Klankbordgroep)
Bestemd voor: Directeuren Overleg Rijk-Regio Stedendriehoek 12 december 2025
Bestuurlijk Overleg Rijk-Regio Stedendriehoek 19 december 2025

LEESWIJZER

Deze notitie bevat de eerste inzichten over het jaar 2025 o.b.v. de uitgevoerde onderzoeken als tussenstap naar Ontwikkelperspectief. Het document beschrijft allereerst kort het proces (procesdeel), vervolgens gaat het in op de inhoudelijke conclusies (inhoudelijk deel) uit de verschillende onderzoeken en eindigt met een doorkijk naar het onderzoek en proces in 2026 (procesdeel).

Doelgroep van de notitie is:

- Bestuurders en directeuren Rijk en Regio: teruggeven bevindingen o.b.v. onderzoek en richting te geven voor vervolgitwerking;
- Gemeenteraden: om hen te vragen wat mee te voor de vervolgitwerking;
- Werkorganisatie: team dat aan de slag gaat met het uitwerken van het Ontwikkelperspectief in 2026.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING.....	2
1.1 Doel en eindproduct.....	2
1.2 Uitgevoerde onderzoeken.....	2
1.3 Bestuur, Raden en participatie in 2025.....	2
1.4 Resultaten uit participatieonderzoek naar kracht van de regio onder jongeren.....	3
2. INHOUDELIJKE INZICHTEN.....	3
2.1 De opgave voor de Stedendriehoek.....	3
2.2 Afwegingskader regionale Brede Welvaart en expertpanel als hulpmiddel.....	4
2.3 Varianten als onderzoeksmiddel naar een Ontwikkelperspectief.....	5
2.4 Effecten: Eerste inzichten uit de Variantenstudie.....	5
2.5 Eerste inzichten en lessen uit Gebiedsbiografie als onderlegger.....	10
3. VERVOLG IN 2026.....	11
3.1 Inhoudelijke uitwerking en nadere verdieping.....	11

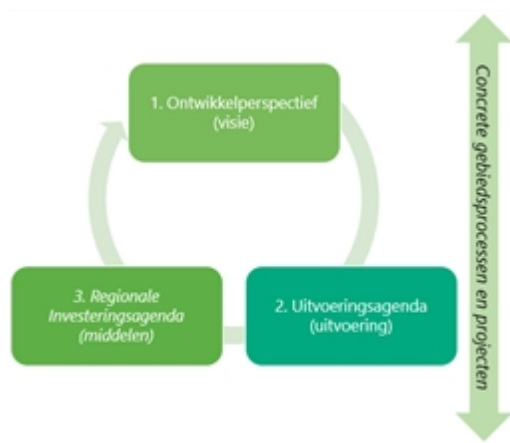
1. INLEIDING

1.1 Doel en eindproduct

Op 7 november 2024 hebben Rijk en Regio¹ tijdens het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving (BO-L) afgesproken om een integrale verstedelijkingsstrategie richting 2050 op te stellen. Het Ontwikkelperspectief is een eerste stap in het uitwerken van de verstedelijkingsstrategie. Het is het langetermijnperspectief (richting 2050, en met een doorkijk naar 2100) op (integrale) verstedelijking in de regio Stedendriehoek gericht op wonen, werken, voorzieningen en bereikbaarheid binnen de randvoorwaarden van water, natuur, energie en landschap.

Het Ontwikkelperspectief beantwoordt de vraag: “Op welke manier kan het accommoderen van de verstedelijkingsopgave ook leiden tot het versterken van de Brede Welvaart in de regio Stedendriehoek in 2050?”.

Het Ontwikkelperspectief bestaat uit: de gedragen voorkeursrichting van de ruimtelijke ontwikkeling van regio gezien vanuit verstedelijking in een compact en goed te begrijpen stuk inclusief visualisatie op kaartmateriaal ('Waar voorzien we welke ontwikkelingen?'), uitgewerkte uitgangspunten voor verstedelijking ('Hoe en onder welke voorwaarden willen we verstedelijken?') en afspraken om die verstedelijking vorm en uitvoering te geven. Vervolg is het opstellen van een Uitvoeringsagenda en mogelijk een Regionale Investeringsagenda (RIA). Zie afbeelding hiernaast zoals vastgesteld in het Bestuurlijk Overleg Rijk-Regio Ontwikkelperspectief Stedendriehoek van 18 oktober 2024).

1.2 Uitgevoerde onderzoeken

In 2025 zijn er voor het Ontwikkelperspectief diverse onderzoeken uitgevoerd. Zie de overzichtstabel hieronder.

Status	Onderzoek	Opdrachtnemer	Startdatum	Einddatum
Opgeleverd	Regionale Brede Welvaart – Feitenrelaas en Afwegingskader	Moventem	1 maa 2025	1 dec 2025
Opgeleverd	Verstedelijking in Balans - Feitenrelaas	StudioBereikbaar	1 maa 2025	15 mei 2025
Concept	Identiteit als Basis - Gebiedsbiografie	Strootman	1 maa 2025	1 dec 2025
Concept	Verstedelijking in Balans - Variantenstudie	StudioBereikbaar	1 mei 2025	1 nov 2025
Concept	Onderzoek naar voorkeuren Jongeren	Team Participatie	1 jul 2025	1 okt 2025
Concept	Effecten: Eerste inzichten Variantenstudie met Dashboard Verstedelijking	StudioBereikbaar	1 okt 2025	1 dec 2025
Eerste proeve	Effecten: Eerste gesprek met Expertpanel	Moventem	1 nov 2025	8 dec 2025

1.3 Bestuur, Raden en participatie in 2025

In 2025 heeft er een intensief proces plaatsgevonden om te komen tot bovenstaande producten, zie de overzichtstabel hieronder.

Bestuurlijk	- Rijk-Regio overleggen in mei over de inhoudelijke voortgang en een brede bestuurlijke bijeenkomst (november) over de Variantenstudie - Regiochtend(en) door de regio-organisatie Stedendriehoek over thema's water en bodem (februari), economie (juli), variantenstudie (oktober) en de effecten (december)
Raden, Staten en waterschapsbestuur	- Raadsconferenties met raads- en statenleden en waterschapsbestuurders over Regionale Brede Welvaart (mei) en de Variantenstudie (november)
Participatie	- Onderzoek naar voorkeuren jongeren - Brede stakeholdersessie²

¹ De provincies Gelderland en Overijssel; de waterschappen Drents Overijsselse Delta, Vallei en Veluwe, Rijn en IJssel; de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Heerde, Lochem, Voorst en Zutphen en de regio organisatie Regio Stedendriehoek

² Bouwsociëteit, Aveco de Bondt; Dura Vermeer, Rabobank, Veluwe alliantie, Heijmans Woningbouw, Leisurelands, LTO (NO Veluwe), Loostad VolkerWessels, Natuur en milieu Gld, Quadraat, Rocov, RWS, Tennet, Van Wijnen, Ieder1, IJsseldalwonen, Triada, Veluwonen, Ons huis Apeldoorn, Boeren voor Biobased Bouwen

1.4 Resultaten uit participatieonderzoek naar kracht van de regio onder jongeren

Uit een enquête onder 240 jongeren met regionale spreiding over de regio komen de volgende belangrijkste uitkomsten.

De kracht van de regio is de veelzijdigheid met:

- Combinatie van rust/natuur en sfeer/levendigheid van de stad;
- Dorpsgevoel onder de mensen in combinatie met de voorzieningen in steden vlakbij;
- Goede bereikbaarheid door OV en genoeg voorzieningen in de buurt.

2. INHOUDELIJKE INZICHTEN

2.1 De opgave voor de Stedendriehoek

De aanleiding is urgent: we staan voor belangrijke ruimtelijke opgaven én transities, op het gebied van energievoorziening, bereikbaarheid, woningbouwopgave en het natuurlijke systeem, de bodem waar we op leven. De actualiteit van de Nota Ruimte van het Rijk geeft de Stedendriehoek vleugels: een kansrijke regio voor het maken van een zogenaamde schaa sprong in haar verstedelijking. Centraal staat daarbij behoudt en versterking wat ons onderscheidend maakt: een regio met een bovengemiddelde score op leefbaarheid en welzijn: kortom een sterke brede welvaart. We werken daarbij (alle samenwerkende partijen) grensoverstijgend, in de overtuiging dat we de vele opgaven alleen samen met elkaar kunnen aanpakken.

Kort gezegd is ons hoofddoel: een aantrekkelijke regio zijn en blijven om te wonen, werken en leven

De volgende opgaven en transities liggen als basis aan het Ontwikkelperspectief

- Demografie 2050: groei in inwoners in relatie tot vergrijzing en een krimpende natuurlijke aanwas;
- Woningbouwopgave door gezinsverdunding en binnen- en buitenlandse migratie;
- Bereikbaarheidsopgave gericht op mobiliteitstransitie (minder auto, meer lopen, fietsen en openbaar vervoer);
- Robuustheid energiesysteem gebaseerd op dicht bij de gebruiker opgewekte duurzame elektriciteit en omgevingsenergie uit bodem, water en lucht;
- Versterking en groei ruimtelijk-economisch systeem in de 'Bandstad' (Brabantse stedenrij – Arnhem-Nijmegen - Stedendriehoek - Zwolle) en stimuleren van groei in werkgelegenheid;
- Met als basis een veerkrachtig water- en bodemsysteem, een stevige landschappelijke groenblauwe hoofdstructuur en het klimaat;
- Versterken van de leefkwaliteit door nabijheid als kwaliteit te zien, in samenhang met de bereikbaarheid van wonen, werken en voorzieningen.

In de Contourenschets zijn daarbij drie leidende principes vastgelegd: identiteit is leidend, versterken van het natuurlijk systeem én zorgvuldige en meervoudig ruimtegebruik vormen de basis. De eerste stap in het onderzoek vormt het zogenaamde feitenrelaas Verstedelijking in Balans, een analyse van het basismateriaal wat gemeenten, provincies, waterschappen en Rijk hebben aangeleverd als start van de Variantenstudie³.

Kader: Raadsconsultatie op de Contourenschets (van december 2024) geeft eerste contouren en schuarpunten mee.

Waar **breed draagvlak** voor lijkt te zijn:

- Concentratie in de steden biedt kansen voor jongeren (en dus toekomst), onderwijs, economie, voorzieningen en mobiliteit;
- Beperken van negatieve landschappelijke gevolgen van schaalvergroting. Behoud van (dorpse) identiteit. Kernen niet aan elkaar laten groeien. Inbreiding voor uitbreiding, menging van functies en

³ Wilt u meer lezen. Zie het Feitenrelaas Verstedelijking in Balans (zoals vastgesteld in het Bestuurlijk Overleg Rijk-Regio Ontwikkelperspectief Stedendriehoek van 23 mei 2025)

zuinig op groen. Grootchalige bedrijventerreinen positioneren aan stad en corridors, niet in het groene middengebied;

- Meeste aandacht naar fiets en openbaar vervoer;
- Verbondenheid met omliggende regio's (zowel west-oost als noord-zuid – speciale aandacht voor OV- verbinding richting onderwijs, zorg en andere grootstedelijke voorzieningen in Arnhem-Nijmegen en Zwolle);
- Groen en blauw (inclusief stille natuur) groeien mee, voldoende ruimte voor de IJssel.

Wat **schuurt** tussen de verschillende reacties

- Concentratie van groei in de steden versus evenredige ontwikkeling in de kernen (naar vermogen, behoefte en wenselijkheid) versus (auto)mobiliteit als groot knelpunt;
- STOMP als uitgangspunt hanteren (ontwikkelen rondom OV en fiets) versus ook de auto niet vergeten;
- Voorst en Brummen als groene hart versus een te onderzoeken schaa sprong voor wonen en bedrijvigheid;
- IJssel als barrière versus extra bruggen zorgen voor knelpunt in lokale wegenstructuur;
- Sprong over de IJssel versus uiterwaarden van de IJssel inrichten voor waterveiligheid;
- Wel of niet een schaa sprong in Lochem.

2.2 Afwegingskader regionale Brede Welvaart en expertpanel als hulpmiddel

Er is een onderzoek uitgevoerd naar de Regionale Brede Welvaart in de Regio Stedendriehoek in het 'hier en nu' en naar de 'toekomst'. Brede welvaart kijkt verder dan economische groei en verbindt fysieke, sociale en economische onderwerpen. En het helpt zicht houden op wat voor mensen van waarde is.

Hoe scoort de Stedendriehoek in het 'hier en nu'.

De status van brede welvaart in Nederland wordt door het CBS uitgewerkt in acht thema's: subjectief welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu. Voor veel aspecten geldt dat de Stedendriehoek op of nabij het Nederlands gemiddelde zit. Het betreft hier een groot aantal aspecten die tot de sociale dimensie kunnen worden gerekend. Er zijn ook aspecten die (veel) gunstiger zijn dan in Nederland als geheel. Veiligheid – scoort aanzienlijk gunstiger dan in Nederland als geheel. Ook broeikasgasemissie, fijnstof emissie, kwaliteit zwemwater zijn gunstiger dan in Nederland als geheel. Dat geldt niet voor de stikstof- en fosfaatemissies.

Het Afwegingskader is één van de hulpmiddelen om de politiek houvast te geven voor het maken van onderbouwde keuzes.

Brede welvaart wordt als denkkader gebruikt om het gesprek over de toekomstvarianten kwalitatief te voeden. Om dit gesprek te voeren heeft Moventem het Afwegingskader Regionale Welvaart o.b.v. CBS-systematiek ontwikkeld als welvaartslens om de mogelijke langetermijneffecten van de varianten in beeld te krijgen. Het bredewelvaart-denkkader passen we toe op de regionale verstedelijkingsopgave, zodat we verder kijken dan alleen de ruimtelijke dimensie. Dit is van belang, omdat de kwaliteit van leven, wonen en werken in de regio het resultaat is van een veelheid aan factoren.

Wilt u meer lezen? Zie de Afwegingskader Regionale Brede Welvaart (bijlage 2).

Inzet van een expertpanel met wetenschappers om de varianten te beoordelen met het Afwegingskader.

In een eerste proeve heeft er een gesprek plaatsgevonden met expertpanel om te beoordelen wat de bijdrage is van de drie mogelijke toekomstvarianten aan de brede welvaart van de regio Stedendriehoek in 2050. Dit hebben we gedaan door in een gespreksvorm het Afwegingskader Regionale Brede Welvaart toe te passen op de varianten.

Beschouwend zijn de eerste inzichten op hoofdlijnen meer gericht op de toekomst van de regio in het algemeen dan daadwerkelijke toepassing van het Afwegingskader. Om deze reden hebben we geconstateerd om voor

zorgvuldige scoring van de varianten er uitgebreidere toelichting en tijd nodig is. In 2026 gaan we dit organiseren met mogelijke uitbreiding van het expertpanel.

Denk dan bijvoorbeeld aan de eerste reacties: dat het belangrijk is om de regio niet als een geïsoleerd eiland te zien en de verbindingen met de buitenwereld en de dynamiek van omringende regio's. Ook werd opgeroepen om na te denken over het organiseren van agglomeratiekracht. Ook werd geadviseerd om de onderzoeken ruimtelijk concreter te maken voor bestuurders en inwoners, en de consequenties (ook de negatieve) van bepaalde keuzes nu al doordenken om bewuste afwegingen te maken. En zorg dat je als regio uniek blijft ten opzichte van de groei en ontwikkeling van andere regio's passend bij de identiteit van deze regio.

Deelnemers aan het expertpanel zijn:

- Henri de Groot; Hoogleraar Regionaal Economische Dynamiek, Vrije Universiteit Amsterdam
- Gert Jan Hospers; Bijzonder hoogleraar Transitie in stad en regio, Radboud Universiteit Nijmegen
- Elyze Storms-Smeets, Bijzonder hoogleraar Gelderse geschiedenis, Radboud Universiteit Nijmegen
- Steffen Nijhuis; Hoogleraar Landscape-based Urbanism, TU Delft
- Anet Weterings; Wetenschappelijk onderzoeker, Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)

2.3 Varianten als onderzoeksmiddel naar een Ontwikkelperspectief

Voor het spoor Verstedelijking in Balans zijn drie varianten opgesteld. Dit als onderzoeksmiddel om de keuzes waar de regio voor staat inhoudelijk te kunnen onderzoeken. Het doel is niet om compleet te zijn met de varianten, wel om antwoorden te vinden op de openstaande vragen en schuulpunten (vanuit o.a. de Contourenschets). Vanuit dat onderzoeksdoel – en om de lessen uit de effectbepaling zo zuiver mogelijk te houden – zijn bewust in variant 2 en 3 de bestaande harde en zachte plannen losgelaten en is vanuit een andere ruimtelijke systeemkeuze een variant ontwikkeld. Het aantal woningen waar de varianten naar optellen representeert geen visie voor hoeveel woningen we willen bouwen tot aan 2050, maar is de potentie die we voor een ontwikkelrichting zien na analyse. Na het doorleven van de lessen en effecten bouwen we aan een voorkeursrichting (Ontwikkelperspectief) waar de beste bouwstenen in samenkomen op basis van draagvlak en gewenst effect. Er wordt dus niet gekozen tussen één van de varianten.

1. Regionale optelvariant	Uitgangspunt is bestaande plannen (hard en zacht) en het oplossend vermogen van de individuele gemeenten. De ontwikkelingen hebben draagvlak op gemeentelijk niveau en zijn een weergave van lokale afweging en afstemming. Hoe rijmt de ingezette ontwikkeling met de grensoverstijgende transitievragen voor economie, mobiliteit, energie, water en bodem en wat betekenen de individuele plannen voor de lange termijn voor het daily urban system en functioneren van de regio als geheel?
2. Lokaal versterken	Belangrijke regiokernen voor de Veluwe, Achterhoek en Salland zijn Apeldoorn, Deventer, Zutphen en Lochem. Nieuwe ontwikkelingen komen terecht in bestaand bebouwd gebied en rondom OV-knopen. Welke verdichtingskansen zijn er in de regio? En wat is het laadvermogen van de OV-knopen? In de subvariant (2B) wordt de potentie van een lightrail (of HOV-verbinding) tussen Hattem, - Apeldoorn-Dieren (Veluwsche Lijn) inclusief gebiedsontwikkeling in Apeldoorn Zuidrand en Eerbeek onderzocht. Ook onderzoeken we nieuwe sprinterstations in Eefde, Bathmen, Teuge, Diepenveen en Apeldoorn-Zuidoost. En spoorverdubbeling tussen Zwolle-Deventer.
3. Stedelijke schaa sprong	In deze variant draait alles om stedelijke nabijheid. Apeldoorn, Deventer en Zutphen bouwen compact, kennen een grote banengroei en complementaire stedelijke voorzieningen. Groen en blauw groeien mee. Wat is de benodigde massa en kwaliteit in stad en corridors in relatie tot het nationaal stedelijk netwerk? Kan de sprong over de IJssel samengaan met meer ruimte voor de rivier?

Wilt u meer lezen? Zie de Variantenstudie Verstedelijking in Balans (bijlage 3.)

2.4 Effecten: Eerste inzichten uit de Variantenstudie

Uit de Variantenstudie én toepassing van het Dashboard Verstedelijking komen inzichten en bevindingen over de te maken keuzes op het gebied van wonen, werken, voorzieningen en bereikbaarheid in de regio Stedendriehoek, ook in relatie tot klimaatadaptatie, het natuurlijke systeem en energie. Dit is één van de bronnen van informatie waarover we met elkaar het gesprek zullen moeten voeren over wat de ambities, uitgangspunten en wenselijke oplossingsrichtingen zijn voor de ontwikkeling van de Stedendriehoek richting

2050. Andere bronnen zijn de Gebiedsbiografie en het Afwegingskader Brede Welvaart. We presenteren in deze notitie de eerste inzichten, stand van zaken peilmoment december 2025. Komende maanden werken we verder aan het verder uitdiepen en aanvullen hiervan. De eerste inzichten zijn (naast algemeen) geordend naar thema en samengevat als volgt.

Thema	Inzichten
Algemeen	Inzicht 1: Uitvoeren van de bestaande plannen match niet met de kwalitatieve regionale ambitie
Wonen en mobiliteit	Inzicht 2: Bouwen in het bestaande verstedelijkte gebied draagt bij aan de verduurzaming Inzicht 3: Inzet van woningbouw in de variant stedelijke schaa sprong geeft impuls aan mobiliteitstransitie Inzicht 4: Inzet woningbouw bij bestaande OV knopen: ruimtelijk kansrijk, tegenvallend effect op automobilititeit Inzicht 5: Stedelijke schaa sprong biedt kansen maar moet samengaan met perspectief kernen
Nabijheid: wonen, werke voorzieningen	Inzicht 6: Ruimte voor werk is cruciaal binnen de stad Inzicht 7: Een stedelijke schaa sprong pakt voor Apeldoorn, Deventer, Zutphen en Lochem anders uit Inzicht 8: Inbreiding in kernen en dorpen (zoals in gemeenten Brummen, Epe, Heerde en Voorst) biedt kansen voor draagvlak voorzieningen
Ruimtelijke economie	Inzicht 9: Voor productiemilieus zijn er een aantal logische plekken aan te wijzen in de regio. De groeiruimte is echter eindig.
Landschap en natuur	Inzicht 10: Met compact bouwen blijft de meeste ruimte behouden voor het (agrarisch) landschap Inzicht 11: 'Water en bodem' sturend is een opgave op meerdere schaalniveaus
Energie	Inzicht 12: de energietransitie vraagt om veel ruimte in de stad en erbuiten

Ieder inzicht is nader toegelicht in de tekst hieronder.

ALGEMEEN

Inzicht 1: Uitvoeren van de bestaande plannen match niet met de kwalitatieve regionale ambitie

Met de huidige plannen wordt de kwantitatieve woningbouwambitie die de regio heeft gesteld (bouw van 48.000 woningen richting 2050) voor meer dan 90% gehaald (harde als zachte plannen). Maar als we de regionale optelsom van plannen analyseren zien we dat de geformuleerde kwalitatieve bredewelvaartsambities van de regio niet worden gehaald. De belangrijkste effecten op een rij:

- Zo wordt de stedelijke nabijheid van wonen, werken en voorzieningen niet versterkt;
- De mobiliteitstransitie naar meer verplaatsingen per fiets of OV blijft achter;
- Bij uitvoering van de huidige plannen profiteren de huidige dorpen en steden niet voldoende mee;
- Wonen en werken wordt met de huidige plannen vaak geprioriteerd boven groen en blauw. Het natuurlijke systeem is minder leidend; nieuwe ontwikkelingen komen op plekken die ook hard nodig zijn voor de regionale groenblauwe hoofdstructuur;
- Er wordt niet expliciet ingezet op meervoudige ruimtegebruik of nieuwe mengvormen van bijvoorbeeld wonen én werken, waardoor synergiekansen onbenut blijven en er relatief (ten opzichte van de andere onderzoeksvarianten) meer landelijk gebied getransformeerd zal moeten worden naar woningbouw en werklocaties;
- Het is onduidelijk hoe de huidige plannen kunnen bijdragen aan een steviger ruimtelijk-economisch regionaal systeem in de Bandstad en het stimuleren van werkgelegenheid.

Kortom, wanneer we doorgaan op dezelfde voet, missen we kansen om de brede welvaart van de Stedendriehoek te versterken. De variantenstudie laat zien dat we écht iets te kiezen hebben in de regio.

THEMA: WONEN EN MOBILITEIT

Inzicht 2: Bouwen in het bestaande verstedelijkte gebied draagt bij aan de verduurzaming

Voor meer dan 80% moeten we het in 2050 doen met het reeds bestaande verstedelijkte gebied. Hier moet veel gebeuren qua transitie op het gebied van wonen, klimaat, energie, demografie, economie en mobiliteit. Voor de opgaven in onze verstedelijking, is woningbouw een belangrijk stuwend programma. De vraag is hoe kunnen we de woningbouw het beste benutten voor het aanpakken van andere opgaven? In de varianten is dit verkend. Het dashboard leert dat bouwen in de bestaande stad vele voordelen oplevert in relatie tot andere opgaven die de regio heeft.

- Met een keuze om in de bestaande stad te bouwen, wordt de verdere verdunning van het aantal inwoners per hectare tegengaan (een trend als gevolg van huishoudensverdunning in de afgelopen decennia). Hierdoor wordt het draagvlak voor bestaande voorzieningen en infrastructuur vergroot, in dorp en stad door meer bewoners en nabijheid;
- Bouwen in de buurt maakt dat de buurt beter kan voorzien in de veranderende woonbehoeftes;
- Bouwen in bestaande wijken is kansrijk voor koppeling met sociale programma's zoals gezondheidsprogramma's
- Bouwen in de buurt bespaart ruimte, door de inzet van meervoudig ruimtegebruik. Het buitengebied blijft open en als landschap behouden;
- Transitie op het gebied van energie en klimaat zijn beter behapbaar omdat er kansen ontstaan voor collectieve oplossingen en er werk met werk gemaakt kan worden.

Inzicht 3: Inzet van woningbouw in de variant stedelijke schaa sprong geeft impuls aan mobiliteitstransitie

In alle varianten neemt de verstedelijking in de Stedendriehoek toe. Maar wanneer gekozen wordt voor een grotere stedelijke schaa sprong met meer woningen in de Apeldoorn, Deventer en Zutphen, biedt dat aanleiding voor het versnellen van de mobiliteitstransitie in deze steden. De extra voordelen op een rij:

- Meer fietsen en wandelen (het STOMP principe), door een hoge dichtheid aan mensen nabij de banen, voorzieningen en het openbaar vervoer. Dit betekent ook investeren in gezondheidsbeleid: stimuleren van actieve mobiliteit;
- Meer nabijheid binnen de steden Apeldoorn en Deventer biedt aanleiding voor een innovatief economisch werkmilieu, dat samengaat met hogere dichtheden in een bruisende omgeving met veel mensen nabij;
- Meer gemengde werk- en woonmilieus betekent ruimtewinst en zorgt dat er ruimte blijft voor banengroei in het stedelijke gebied;
- In deze stedelijke variant zijn er meer aanleidingen voor wezenlijk nieuwe woonmilieus: stedelijk wordt op sommige plekken stedelijker, zodat dorps ook echt dorps kan blijven. De optelsom van beide maakt dat het regionale keuzepalet veelzijdiger wordt;
- Kans is om in iedere stad een eigen unieke leefomgeving toe te voegen rondom kwaliteiten zoals de IJssel, het Apeldoorns kanaal en de Veluwe.

Inzicht 4: Inzet woningbouw bij bestaande OV knopen: ruimtelijk kansrijk, tegenvallend effect op automobilititeit

De bestaande ov-knooppunten bieden qua ruimte nog veel kansen voor woningbouw. Er is potentie zowel in de nabijheid van de IC-stations van Apeldoorn, Deventer en Zutphen, als bij de sprinterstations in de kleinere kernen. Voor de sprinterstations geldt dat een dergelijke strategie betekent dat het gebruik van OV wel toeneemt maar niet genoeg dat het een opwaardering van het OV-product nodig is. En het zorgt er bovendien voor dat de autoverplaatsingen hard meegroeien, zo laat het dashboard zien. Het plannen van woningbouw nabij sprinterstations heeft dus geen effect op de mobiliteitstransitie. Wel heeft het de potentie om interessante woon-werkmilieus te creëren. Effecten op een rij:

- Kleinere en/of nieuwe OV-stations: Kansrijk voor gevarieerde programma's met woon-werkmilieus. Opvallend is dat realisatie van de (nieuwe) sprinterstations maar voor klein aandeel nieuwe inwoners voor betere OV-bereikbaarheid zorgt. Daarbij ook extra investeringen noodzakelijk voor automobilititeit.
- Voor de lightrail Zwolle-Apeldoorn-Dieren geldt: beperkte toename bereikbaarheid en OV-gebruik tegenover relatief hoge investeringen.

Inzicht 5: Stedelijke schaa sprong biedt kansen maar moet samengaan met perspectief kernen

De momenteel voorziene nieuwbouw is verdeeld over de regionale kernen, met ook diverse uitbreidingslocaties aan de randen van stad en dorp. Deze ontwikkelingen concurreren tot op zekere hoogte in planning, werving en vestiging met grotere binnenstedelijke uitbreidingen en houden de steden meer suburbaan van karakter.

Kortom: in grove lijnen worden overal in Stedendriehoek dezelfde type milieus gebouwd voor een vergelijkbare doelgroep en een vergelijkbaar verplaatsingsgedrag. Binnenstedelijke herontwikkeling kan bijdragen aan het realiseren van nieuwe gemengde stedelijke en economisch krachtige gebieden. Goed bereikbaar ten opzichte van het nationaal stedelijk netwerk, met levendige, groene buitenruimtes en een divers aanbod in wonen, werken en voorzieningen. De stedelijke gebieden kunnen zo bijdragen aan een regionale mobiliteitstransitie, economische groei, en stedelijke voorzieningen. Tegelijkertijd is de analyse dat bij gelijkblijvende omvang van het woningbouwprogramma, dit ook kansen kan weghalen bij nabijgelegen dorpen. Om tot stedelijke nabijheid te komen is namelijk massa nodig, en dat gaat bij een gelimiteerde groeivraag niet samen met regionale spreiding. De kleinere kernen profiteren dan minder mee.

THEMA: NABIJHEID VAN WONEN, WERKEN EN VOORZIENINGEN

Inzicht 6: Ruimte voor werk is cruciaal binnen de stad

Nabijheid gaat over de bereikbaarheid van mensen, banen en voorzieningen. Nabijheid versterken betekent dat er ook ruimte nodig blijft voor economische functies binnen de stad. Juist voor de groeiende economische sectoren van de Stedendriehoek is nabijheid van mensen namelijk cruciaal (95% van de banengroei kwam in de afgelopen 25 jaar terecht in stedelijke sectoren zoals zorg, financiële en zakelijke diensten, consumentendiensten, onderwijs en overheid – 80% van de banengroei kwam terecht in Apeldoorn en Deventer). Bij niks doen dreigen deze economische groeisectoren terecht te komen op plekken aan de rand van de stad, juist op die plekken waar de nabijheid van mensen beperkt is.

- Binnenstedelijk, en nabij ov-knooppunten, liggen daarvoor de meeste kansen;
- Er zijn gemengde woon-werk milieus nodig gericht op diensten om de economie ‘in de stad te kunnen houden’ (circa 180 hectare aan bedrijven op binnenstedelijke bedrijventerreinen had in theorie gemengd kunnen worden – deze ruimte wordt dus inefficiënt ingezet en dit biedt kansen voor mening van functies, waarbij rekening gehouden moet worden met de voorwaarde om getransformeerde ruimte voor economie elders te compenseren);
- Nabijheid versterken betekent ook investeren in gezondheidsbeleid: stimuleren van bewegen en ontmoeten binnen de steden en dorpen;
- In variant schaa sprong wordt nabijheid het meest versterkt met kansen voor mobiliteitstransitie, groei in diensteneconomie en innovatieve werkmilieus voor de steden Apeldoorn en Deventer.

Inzicht 7: Een stedelijke schaa sprong pakt voor Apeldoorn, Deventer, Zutphen en Lochem anders uit

- Het aandeel stedelijk gebied kan in Apeldoorn fors groeien. Het gebied binnen de ring biedt in alle varianten aanleiding voor een meer stedelijke programmering, met bijbehorende mobiliteitstransitie. Een schaa sprong naar hoogstedelijk ligt in geen van de varianten binnen bereik. In alle varianten blijft de zuidrand van Apeldoorn suburbaan in termen van nabijheid (met bijbehorend verplaatsingsgedrag). Ook als hier uit wordt gegaan van fors meer programma dan nu voorzien;
- In Deventer valt iets te kiezen: is de toekomst suburbaan of stedelijk? Voor een schaa sprong naar stedelijke nabijheid zijn minimaal circa 7.000 woningen en 7.000 banen nodig binnen de bestaande stad. Een significante sprong in stedelijkheid is mogelijk vanaf circa 15.000 woningen en 10.000 banen in bestaand stedelijk gebied en/of de IJsselsprong. Qua nabijheid liggen er kansen om IJsselsprong in Deventer te ontwikkelen als een stedelijk gebied met dito mobiliteitsgedrag;
- Ook in Zutphen valt er iets te kiezen: suburbaan of semi-urbaan? Voor schaa sprong naar semi-stedelijke nabijheid zijn minimaal circa 12.000 woningen en 6.000 banen nodig in bestaand stedelijk gebied en/of een IJsselsprong. In varianten met kleinere aantallen of meer uitleg aan oostzijde blijft Zutphen suburbaan. Een sprong naar stedelijk ligt niet binnen bereik. Onafhankelijk heeft de ontwikkeling van de IJsselsprong in Zutphen een suburbane nabijheid;

- Vrijwel onafhankelijk van de varianten (variërend van plus 700 tot 5.000 woningen en 1.500 - 3.500 banen) blijft de stad Lochem dorps qua nabijheid. Wel kan ontwikkeling hier kwalitatief bijdragen aan het creëren van een aantrekkelijkere stadsentree en stationsomgeving met hoogwaardige leefkwaliteit.
- Zowel in Deventer, Apeldoorn, Zutphen en Lochem liggen er kansen voor de aanpak van kwetsbare buurten (op thema's als woonvoorraad, sociale samenhang, overlast en onveiligheid). Deze meekoppelkansen kan worden benut in varianten waar ruimte is voor inbreiding en transformatie op deze plekken.

Inzicht 8: Inbreiding in kernen en dorpen (zoals in gemeenten Brummen, Epe, Heerde en Voorst) biedt kansen voor draagvlak voorzieningen

Een zekere groei is nodig om de dorpse leefkwaliteit op peil te houden. Om de netto inwonerkrimp in de dorpen (als gevolg van huishoudensverdunding) tegen te gaan biedt variant 2 het beste perspectief. In deze variant wordt de ontwikkeling binnendorps ingezet voor verduurzaming en diversifiëring van het woningaanbod, en het stutten van de bestaande voorzieningen en infrastructuur.

Uit het Feitenrelaas blijkt dat de bereikbaarheid van dagelijkse voorzieningen momenteel goed op orde is in de regio, tot in de kleinere kernen. Aandachtspunt is de bereikbaarheid per OV en fiets richting de stad. Zeker als er wordt gekozen voor een geconcentreerd verstedelijkingsmodel. Verder blijkt uit de studies naar IJsselvallei dat er kwalitatief veel mogelijkheden zijn: bijvoorbeeld nieuwe compacte woonvormen op de stuwwal en flanken van de Veluwe.

THEMA RUIMTELIJKE ECONOMIE

Inzicht 9: Voor productiemilieus zijn er een aantal logische plekken aan te wijzen in de regio. De groeiruinimte is echter eindig

Voor sectoren zoals circulaire economie, bouw, logistiek en groothandel, energie en industrie is ruimte nodig. Trigger voor dergelijke sectoren is de aanwezigheid van (milieu)ruimte, adequate energievoorziening en nabijge ligging aan een corridor (spoor, water, weg). Voor deze ruimtebehoefte komen uit de variantenstudie de volgende bevindingen:

- Groeiruinimte voor nieuwe bedrijventerreinen is in Deventer niet eenvoudig voor handen. Daar wel op inzetten heeft ruimtelijk en qua leefbaarheid grote consequenties;
- Rondom Knooppunt Beekbergen (A50/A1) liggen kansen (Apeldoorn Zuidoost). Hier ligt in de contramal van de groenblauwe hoofdstructuur de grootste groeikans. Op regionaal de best bereikbare plek;
- Ook langs de A50 liggen bescheiden kansen: in Apeldoorn Noord en Eekterveld in Vaassen. Ontwikkeling in Apeldoorn Noord conflicteert gedeeltelijk mogelijk wel met de ambitie voor het groen stedelijk uitloopgebied;
- Aantakking op Twentekanaal is mogelijk in Zutphen (Eefde West) en Lochem. Maar de bereikbaarheid per weg is hier niet ideaal (met mogelijk toename vrachtverkeer door kernen als Gorssel, Harfsen, Laren);
- Ook andere locaties (Zutphen Revelhorst, Uddel, Kieveen Loenen) liggen ongelukkig ten opzichte van de grotere corridors. Voor locaties (Twello Engelenburg en vliegveld Teuge) geldt dat de bereikbaarheid en toegankelijkheid versterkt kan worden.
- Potentiële locaties voor nabijheid van energie (150kV onderstations) zijn Eekterveld, Apeldoorn-Zuidoost, Lochem;
- Productiemilieus en hoge milieucategorie en corridorgebonden: grootste kans aan corridors rondom knooppunt Beekbergen (A50/A1). Aan IJssel geen ruimte. Een aantal grote regionale terreinen liggen ongunstig ten opzichte van grotere (auto)netwerk.

THEMA: LANDSCHAP EN NATUUR

Inzicht 10 Met compact bouwen blijft de meeste ruimte behouden voor het (agrarisch) landschap

Voor de varianten is per gemeente berekend hoeveel uitbreidingsruimte er nodig is in hectaren (wat in de praktijk ten koste gaat van landbouwgronden of groen). De (1) regionale optelvariant vraagt om 1.950 hectare aan uitbreidingsruimte. Voor de variant (2) lokaal versterken en (3) stedelijke schaa sprong is dit een stuk minder (respectievelijk 530 en 570 hectare).

Inzicht 11 'Water en bodem' sturend is een opgave op meerdere schaalniveaus

Er is richting de toekomst, in het licht van een veranderend klimaat, meer ruimte nodig voor een robuust water- en bodemsysteem. De IJssel en het bekensysteem hebben meer ruimte nodig. En ook in de straten en buurten is meer ruimte nodig voor groen en blauw. Deze opgave gaat over twee vragen: waar te bouwen (regionaal) en hoe te bouwen (lokaal)?

- Zet de groenblauwe hoofdstructuur van de regio centraal bij de ontwikkeling (Veluwe, beken en sprengen, IJsselvallei en landgoederen, naast Salland en de Achterhoek): dit is in de variantenstudie wisselend mogelijk: bij de optelvariant lokaal is kans op versnippering het grootst en is de opgave door ongunstige locatiekeuzes groot;
- Waterveiligheid (overstroming) is een vraagstuk in Zutphen en Eefde, Brummen-Noord, Voorst, Deventer (met name de sprong over de IJssel). Grootste aandachtspunt is de sprong over de IJssel in Deventer;
- Qua wateroverlast (o.a. relevant in relatie tot drooglegging, bouwpeil en infiltratiemogelijkheden) zijn de aandachtspunten Apeldoorn zuid en oost, rondom de kernen in Voorst, De Hoven-Zuid, Bathmen en Deventer noord.

THEMA ENERGIE

Inzicht 12: de energietransitie vraagt om veel ruimte in de stad en erbuiten

De energietransitie vraagt veel ruimte in de regio. Er is ruimte nodig in de ondergrond, op daken en gevels, op bedrijventerreinen, in de openbare ruimte en in het landschap. Denk aan bijvoorbeeld ruim 80 km² voor duurzame opwek (wind en zon op land en bebouwing), maar ook ruim 10 km aan ondergrondse kabels.

- Maak op bedrijventerreinen, vooral die met een hogere milieucategorie, ook ruimte voor nieuwe energie-intensieve functies. In sommige gevallen is het nodig om deze energie-intensieve functies in het buitengebied te clusteren. Dit kan door het aanwijzen van Energie aandachtsgebieden (AEG), met de 150 kV onderstations (Eekterveld, Apeldoorn-Zuidoost, Lochem) als logische plek;
- Verbind nieuwbouw met bestaande bouw. Laat nieuwe ontwikkelingen een motor zijn voor de verduurzaming van bestaande gebouwen. Nieuwe ontwikkelingen bieden schaal, investeringskracht en momentum die in bestaande wijken soms ontbreken. Door nieuwbouw te koppelen aan bestaande woningen – bijvoorbeeld via een collectief warmtenet, een gedeeld opwekproject of een lokale batterij – wordt de businesscase groter, robuuster en betaalbaarder.

De dashboardstudie bevat nu alleen ruwe informatie.

2.5 Eerste inzichten en lessen uit Gebiedsbiografie als onderlegger

De Gebiedsbiografie geeft in een drie tijdsvensters inzicht in de ontstaansgeschiedenis van de regio. Hieruit is een deel van de identiteit van de regio en de inwoners af te leiden.

De basis van het landschap in de Stedendriehoek wordt gevormd door de stuwwallen van de Veluwe en Sallandse Heuvelrug, en het oudere plateau van Winterswijk die het landschap in de Stedendriehoek gevormd hebben. Daartussen ligt in het lagere gebied de voorloper van de IJssel. In de Stedendriehoek zijn nog steeds middels veldnamen de hogere en lagere gebieden te herkennen, middels bijvoorbeeld de 'horsten', 'haren', 'enken' et cetera als hoge gronden en de 'broeken', 'marsen', 'waarden' et cetera als lage gronden. Het zijn deze veldnamen die ons de weg kunnen wijzen met toekomstige ontwikkelingen als we het natuurlijke landschap willen volgen. Datzelfde geldt voor de oude stroomgebieden. Tegenwoordig zijn nog steeds zeven stroomgebieden verbonden met de huidige IJsselvallei.

Tussen 500 en 1800 na Christus zijn de middeleeuwse dorpslandschappen ontstaan en was de opkomst van steden. Door het gebruik van mest kon op hogere gronden landbouw worden bedreven. Daar ontstonden de enken en de dorpen. De lagere broekgronden konden met weteringen worden ontwaterd en als hooiland in gebruik worden genomen. Gegraven watersystemen zoals sprengen maakten eerste industrialisatie mogelijk. In de middeleeuwen groeiden de Hanzesteden en vanaf de late middeleeuwen hebben Deventer, Zutphen en Lochem een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de Stedendriehoek. Kleine compacte steden, die verbinding hadden met het omliggende platteland.

Door aanleg van infrastructuur zoals spoor, wegen en kanalen konden ook andere gebieden en dorpen zich ontwikkelen, zoals Apeldoorn en Vaassen. Ruilverkaveling en aanleg van landgoederen bepaalden vervolgens mede het nieuwe landschap. Door goed te kijken naar de historie van de Stedendriehoek en bewust te zijn van de ontstaansgeschiedenis kunnen belangrijke lessen getrokken worden voor de toekomstige ruimtelijke keuzes. Willen we bijvoorbeeld door op de historische lijn en compact bouwen? Of zoeken we juist uitbreidingslocaties op het platteland? Wilt u meer lezen zie dan de gebiedsbiografie.

Wilt u meer lezen? Zie Gebiedsbiografie (tijdsvensters).

3. VERVOLG IN 2026

3.1 Inhoudelijke uitwerking en nadere verdieping

In 2026 wordt er de inhoudelijke bevindingen uit de Variantenstudie en de Gebiedsbiografie - met het Afwegingskader als hulpmiddel om keuzes te maken - gebruikt om te bouwen aan een Ontwikkelperspectief 2050 voor de regio Stedendriehoek. Een gedragen voorkeursrichting van de ruimtelijke ontwikkeling van regio bezien vanuit verstedelijking, met uitgewerkte uitgangspunten voor verstedelijking en afspraken om die verstedelijking vorm en uitvoering te geven.

We koersen erop om voor de zomer de bouwstenen voor het Ontwikkelperspectief gereed te hebben. Hiervoor is in juni een brede bestuurlijke bijeenkomst gepland, zodat we in november 2026 (eventueel rondom het BO-MIRT) een uitwerking van het Ontwikkelperspectief kunnen presenteren. De haalbaarheid is afhankelijk van de uitkomsten van diverse deelonderzoeken i.c.m. draagvlak bij de samenwerkende partijen en stakeholders.

Aanvullend onderzoek vindt de komende maanden plaats op diverse onderwerpen die handvaten en nadere duiding kunnen bieden voor het Ontwikkelperspectief, denk daarbij aan:

- De positie van jongeren in de regio aan de hand van een inventarisatie door StadsLAB van Saxion;
- Duiding van de hardheid en zachtheid van de bestaande plannen;
- Verdieping op bereikbaarheidseffecten d.m.v. een regionaal verkeersmodel;
- Duiding op demografische ontwikkeling en gericht bouwen voor doelgroepen;
- Onderzoek naar kleinschalige en grootschalige voorzieningen;
- Kwantificeren het de impact van de bouwstenen op het energiesysteem;
- Duiding over de ruimtevrage van economie;
- Betekenis hoofdkeuzes rivierensysteem;
- Impact ruimtelijke keuzes veerkrachtig bodem- en watersysteem;
- Verdieping op versterkende opgave voor groen groei mee.

Behalve bovenstaande inhoudelijk aanvullend onderzoek betrekken wij stakeholders, de raden, staten en waterschapsbesturen op passende wijze in de loop van 2026. Hierover wordt op een later moment gecommuniceerd.